

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
DEĞERLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**HOŞGÖRÜ EĞİLİMİ ÖLÇEĞİ YETİŞKİN FORMUNUN
GELİŞTİRİLMESİ VE YETİŞKİMLERİN HOŞGÖRÜ EĞİLİM
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVE ÇAVUŞ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. HÜSEYİN ÇALIŞKAN

MAYIS 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
DEĞERLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

HOŞGÖRÜ EĞİLİMİ ÖLÇEĞİ YETİŞKİN FORMUNUN
GELİŞTİRİLMESİ VE YETİŞKİNLERİN HOŞGÖRÜ EĞİLİM
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVE ÇAVUŞ

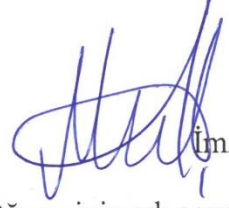
DANIŞMAN

DOÇ. DR. HÜSEYİN ÇALIŞKAN

MAYIS 2019

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza

Öğrencinin adı soyadı

Merve ÇAVUŞ

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

‘Hoşgörü Eğilimi Ölçeği Yetişkin Formunun Geliştirilmesi ve Yetişkinlerin Hoşgörü Eğilimi Düzeylerinin İncelenmesi’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Değerler Eğitimi Bilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZDEMİR

Üye: Doç. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN

Üye: Doç. Dr. Tayfun DOĞAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

23.07.2019

Prof. Dr. Ömer Faruk TUTKUN

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

İş hayatında, aile hayatında ve sosyal hayatta bireyler arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir biçimde yürüyebilmesi için sahip olunması gereken bazı özellikler vardır. Bu özelliklerden birisi de hoşgörü özelliğidir. Toplum içerisinde bireylerin ve toplumu oluşturan grupların birbirleri ile olan ilişkilerin sağlıklı bir biçimde yürütülmesini amaçlayan politikaların oluşturulabilmesi için hoşgörü ölçeklerinin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. İlgili çalışmalar incelendiğinde yetişkinler için sınırlı sayıda hoşgörü ölçeğinin oluşturulduğu görülmektedir. Bu çalışmada literatüre güncel ve toplum hayatı için gerekli bir ölçek sağlanacak ve uygulanması ile de günümüzde yetişkin bireylerin hoşgörü eğilimleri hakkında bilgi sunacaktır. Bu ölçeğin geliştirilmesi ve kullanılması toplum içerisindeki çatışma ortamları için uygun eğitim programları ve politikalar geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Bu araştırmada, yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeylerinin ortaya çıkarılabilmesi için Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu geliştirilmiş ve Hoşgörü Eğilimi Ölçeği ile yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeyleri belirlenip çeşitli değişkenlere göre durumları tespit edilmiştir. Literatüre yetişkinler için Hoşgörü Eğilimi Ölçeği kazandırılmıştır.

Yüksek lisans öğrenimim boyunca yardımlarını esirgemeyerek bana rehberlik yapan, değerli zamanını ayıran, tezin tüm aşamaları boyunca çok büyük emeği geçen değerli danışman hocam Doç. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN'a en içten duygularıyla sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca varlıklarıyla desteklerini hep hissettiğim ve bu destekle kendimi güçlü hissetmemi sağlayan sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim boyunca her durumda benden desteğini eksik etmeyen sevgili arkadaşlarıma sabırlarından ve desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

HOŞGÖRÜ EĞİLİMİ ÖLÇEĞİ YETİŞKİN FORMUNUN GELİŞTİRİLMESİ VE YETİŞKİNLERİN HOŞGÖRÜ EĞİLİM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Çavuş, Merve

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Değerler Eğitimi
Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN

Mayıs,2019. xii+94 Sayfa.

Toplum içerisinde bireylerin birbirleri ile iyi ilişkiler geliştirmesi için birbirlerine karşı hoşgörü duygusunu beslemeleri gerekir. Toplumunu oluşturan bireyler ve gruplar doğal olarak birbirlerinden farklı düşüncelere, özelliklere ve yaşam tarzlarına sahiptirler. Söz konusu farklılıkların çatışma nedeni olmaması için bireylerin farklılıkları kabul etmeleri ve hoşgörülü olmaları gerekir. Konunun öneminden dolayı yetişkinler için bir hoşgörü ölçeğinin geliştirilmesi gerekir. Bu çalışmanın amacı Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu'nun geliştirilmesi, yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeylerinin incelenmesi ve çeşitli değişkenlere göre durumlarını tespit edilmesidir. Araştırmada üç farklı çalışma grubu kullanılmıştır. Birinci çalışma grubu ölçeğin açılımlayıcı faktör analizlerinin yapılması için Sakarya Üniversitesinde formasyon eğitimi alan 515 yetişkin bireydir. İkinci çalışma grubu ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik çalışmalarını yapmak için Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesinde eğitim gören 126 öğrencidir. Üçüncü çalışma grubunu ise Sakarya Üniversitesinin farklı fakültelerinde öğrenim gören ve üniversite mezunu olan 498 birey oluşturmaktadır. Araştırma grubunun seçimi olasılıksız örnekleme yöntemlerinden gelişigüzel (kolay ulaşılabilir)örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Verilerin analiz edilmesinde SPSS 21 paket programı ile araştırma problemlerinin anlamlılığını test etmek için .05 anlamlılık derecesi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda on maddelik Hoşgörü Eğilimi Ölçeği- Yetişkin Formu elde edilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar incelendiğinde kadın ve erkeklerin hoşgörü eğilim puanları ve farklılıklara saygı eğilimleri değişiklik göstermemektedir. Erkeklerde kabullenme düzeyleri

yüksektir. Kişilerin kardeş sayıları hoşgörü eğilimlerinde anlamlı bir ilişkiye sahip değildir. Aileye ait eğitim durumu kişilerin hoşgörü düzeylerini etkilemektedir. Toplum içerisinde yetişkinlerin hoşgörü eğilimi ve kabullenme düzeyi ilişkili görülmüşken, aile ortamında kabullenme ve farklılıklara saygı durumu ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Hoşgörü, Ölçek Geliştirme

ABSTRACT

DEVELOPING TOLERANCE SCALE FOR ADULTS and EVALUATING TOLERANCE TENDENCY of ADULTS

Çavuş, Merve

Master`s Thesis, Department of Turkish and Social Sciences Department

Supervisor: Assoc. Prof. Hüseyin Çalışkan

May, 2019. xii+94 Page.

Individuals in a society have to develop tolerance feeling towards each other in order to have good relationships. Individuals and groups in a society will inevitable have different ideas, properties/characteristics and life styles. Those individuals and groups in a society must accept differences and respect/accept them in order to face with conflict rooted from mentioned differences. It is a necessity to develop tolerance scale for adults as a result of the importance of tolerance in daily life. At that study, it is aimed to develop adult version of Tolerance Tendency Scale, determining tolerance levels of adults and examining tolerance levels of adults in accordance with some variables. Three different working groups were used in the study. The first study group consisted of 515 adult individuals who received formation training at Sakarya University for the exploratory factor analysis of the scale. The second study group consisted of 126 students studying at the Faculty of Business Administration of Sakarya University in order to conduct the test-retest reliability studies of the scale. The third study group consists of 498 individuals who are university graduates from different faculties of Sakarya University. The selection of the research group was determined by random sampling method (easily accessible) using randomly-probability sampling. In analyzing data, SPSS 21 software package was used with .05 significance level in order to test the significance of the research problems. At the end of the study, the ten item Tolerance Tendency Scale-Adult Form was obtained. Reviewing the results of the study, it is seen that there not a significant difference between “tolerance tendency” scores and “respect to differences” scores of males and females. Acceptance level of males is high. The number of siblings does not have a meaningful relationship in tolerance tendencies. Family education has impact on

tolerance levels. Tolerance tendency and acceptance level of adults are related in society and acceptance and respect to differences becomes more significant in family environment.

Key Words: Value, Tolerance, Scale Development

İÇİNDEKİLER

Bildirim	i
Jüri Üyelerinin İmzası	ii
Ön Söz	iii
Özet	iv
Abstract	vi
İçindekiler	viii
Tablolar Listesi.....	xi
Şekiller listesi	xii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu.....	1
1.2 Araştırmanın Problemi	3
1.3 Alt Problemler.....	3
1.4 Araştırmanın Önemi.....	4
1.5 Varsayımlar	4
1.6 Sınırlılıklar	5
1.7 Tanımlar	5
1.8 Kısaltmalar ve Simgeler	5
Bölüm II	7
Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi ile İlgili Araştırmalar	7
2.1 Değer	7
2.1.1 Değer Kavramı	7
2.1.2 Değer Kavramının Önemi	11
2.1.3 Değerlerin Sınıflandırılması.....	13
2.1.3.1 Spranger`e Göre Değerlerin Sınıflandırılması	13
2.1.3.2 Rokeach`e Göre Değerlerin Sınıflandırılması.....	14
2.1.3.3 Schwartz`a Göre Değerlerin Sınıflandırılması.....	15
2.1.3.4 Diğer Sınıflandırmalar	18
2.1.4 Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri.....	22
2.1.5 Değerler Eğitimi.....	25

2.2 Hoşgörü	28
2.2.1 Hoşgörü Tanımı	28
2.2.2 Hoşgörü Kavramının Önemi	35
2.2.3 Hoşgörünün Kapsamı ve Unsurları	38
2.2.4 Hoşgörünün Boyutları	42
2.2.4.1 Nezaket.....	42
2.2.4.2 Merhamet ve Tahammül	45
2.2.4.3 Kabul ve Kabullenme.....	47
2.2.5 Hoşgörü ve Eğitim Arasındaki İlişki.....	51
2.2.6 Hoşgörünün Geliştirilmesi	54
2.3 İlgili Araştırmalar	55
Bölüm III.....	59
Yöntem.....	59
3.1 Araştırmanın Modeli	59
3.2 Çalışma Grubu	59
3.3 Veri Toplama Aracı.....	62
3.4 Verilerin Toplanması Ve Analizi	63
Bölüm IV.....	65
Bulgular.....	65
4.1 Ölçek Geliştirmeye İlişkin Bulgular	65
4.1.1 Ölçeğin Geçerliliğine İlişkin Bulgular	65
4.1.2 Madde Analizi ve Güvenirliğe İlişkin Bulgular	69
4.1.3 DFA'ya Yönelik Bulgular.....	71
4.1.4 Yakınsama ve Ayırt edici Geçerlik Bulguları.....	73
4.2 Yetişkinlerin Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Belirlenmesine Ve Farklı Değişkenlere Göre Durumlarının İncelenmesine Yönelik Bulgular	74
Bölüm V.....	80
Sonuç, Tartışma ve Öneriler	80
5.1 Sonuç ve Tartışma.....	80
5.1.1 Ölçek Geliştirmeye İlişkin Sonuç ve Tartışma	80
5.1.2 Yetişkinlerin Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Belirlenmesine ve Farklı Değişkenlere Göre Durumlarının İncelenmesine İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	82

5.2 Öneriler	86
5.2.1 Ölçek Geliştirmeye İlişkin Öneriler	86
5.2.2 Ölçek İle Yapılabilecek Araştırmalara İlişkin Öneriler	86
Kaynakça.....	88
Ekler	97
Özgeçmiş ve İletişim Bilgisi	100

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Rokeach`a Göre Amaçsal ve Araçsal Değerler.....	14
Tablo 2. Schwartz`a Göre Değerlerin Sınıflandırılması.....	16
Tablo 3. Hoşgörüsüzlüğün Belirtileri.....	34
Tablo 4. Hoşgörünün Unsurları.....	41
Tablo 5. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları.....	61
Tablo 6. Hoşgörü Ölçeği ve Alt Boyutlarının Çarpıklık, Basıklık ve Cronbach Alfa Katsayı Değerleri.....	64
Tablo 7. KMO ve Barlett Testi Bulguları.....	65
Tablo 8. Faktörlerin Açıkladığı Varyanslara İlişkin Elde Edilen Bulgular.....	68
Tablo 9. Faktör Analizi Sonucunda Maddelere İlişkin Elde Edilen Bulgular.....	68
Tablo 10. Ölçeğe İlişkin Güvenirlik Bulguları.....	69
Tablo 11. Ölçeğin DFA Model Uyum Bulguları.....	71
Tablo 12. Ayırt Edici Geçerlik Değer Bulguları.....	73
Tablo 13. Katılımcıların Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Betimsel İstatistikleri.....	74
Tablo 14. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları.....	75
Tablo 15. Katılımcıların Kardeş Sayısı Durumlarına Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Sonuçları.....	75
Tablo 16. Katılımcıların Anne Eğitim Durumlarına Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Sonuçları.....	76
Tablo 17. Katılımcıların Baba Eğitim Durumlarına Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Analizi Sonuçları.....	77
Tablo 18. Katılımcıların Gelir Durumlarına Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Analizi Sonuçları.....	78
Tablo 19. Katılımcıların Aile Ortamındaki ve Toplumundaki Hoşgörü Durumu ile Hoşgörü Eğilim Düzeyleri Arasındaki Korelasyonlar.....	79

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yamaç-Birikinti Grafiği	67
Şekil 2. Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu'nun Path Diyagramı	72

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmaya ilişkin araştırmanın problem durumu, araştırmanın problemi, alt problemleri, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve tanımları ele alınmıştır.

1.1.PROBLEM DURUMU

Toplumsal hayatın düzenli bir biçimde devam etmesi ve bireyler arasındaki ilişkilerin istendik bir yönde gelişmesi için üzerinde durulması gereken konulardan birisi “değer” kavramıdır. Kısaca açıklamak gerekirse değer kavramı bireylerin sergilemeleri gereken davranışların enler olduklarını belirleyen ve davranışlar için ölçütler oluşturan olgulardır (Aydın, 2011). Değer kavramı “Üstün nitelik, meziyet, kıymet” ifadeleri ile tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu (TDK), 2019). Önemli bir kültür ögesi olan değerler toplum içerisinde nasıl davranılması gerektiği noktasında yol gösterici olmaktadır. Ayrıca değerler manevi açıdan da nasıl davranılması gerektiği noktasında bilgi vericidir (Güneş, 2015).

İş hayatında, aile hayatında ve sosyal hayatta bireyler arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir biçimde yürüebilmesi için sahip olunması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Bu özelliklerden birisi de hoşgörü özelliğidir. Hoşgörü kavramı, bireyin kendi sahip olduğu duygu, düşünce ve değerlerle uyumlu olmamasına rağmen farklı şeylere karşı anlayışlı bir tutum geliştirmesini ifade etmektedir (Kaya, 2013). Elbette farklı kültürlere ve aile yapılarına ve farklı geçmiş yaşantılara sahip olan bireyler arasında farklılıklar olacaktır. Bir toplumun içinde farklı kültür, aile, geçmiş deneyim ve benzeri özelliklere sahip olan bireylerin birbirleri ile uyumlu bir

biçimde yaşamaları için birbirlerine karşı hoşgörülü olmaları gerekmektedir (Kolaç, 2010).

Hoşgörü bireyin kendisi düşüncesinden farklı olan düşünceleri benimsemesi veya kendi yaşam tarzından farklı olan yaşam tarzlarını uygulaması anlamına gelmemektedir. Hoşgörüde birey kendi duygu, düşünce ve yaşam tarzını devam ettirir ve farklı olanlara saygı duyar (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO), 1994). Hoşgörülü bir insan demokratik olmalı, eğitilmiş olmalı, empati yeteneğine sahip olmalı, etkili iletişim becerilerine sahip olmalı, farklılıklara saygılı olmalı, geniş bakış açısına sahip olmalı, insan sevgisi olmalı, nesnel olmalı, olumlu bakış açısına sahip olmalı, sabırlı olmalı, zengin bir kültüre sahip olmalı, sorgulayıcı olmalı ve tutarlı davranmalıdır (Türe ve Ersoy, 2014).

Hoşgörü, bireylere ve topluma kazandırdıkları göz önünde bulundurulduğunda önemli bir değer olarak ortaya çıkmaktadır. Hoşgörü değerinin benimsendiği bir toplum yapısı oluşturulduğunda hem bireyler arasındaki ilişkilerde hem de toplumu oluşturan farklı gruplar arasındaki ilişkilerde karşılıklı sevgi, saygı ve anlayış ortamı oluşur. Bu durum toplum içerisindeki ve bireyler arasındaki çatışma ortamını ortadan kaldırmakta, bireylerin ve grupların birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlamakta ve hatta toplumlar arasındaki sorunları çözebilmekte ve savaşların ortaya çıkmasını engelleyebilmektedir (Doorn, 2012).

Hoşgörülü bir ortamın oluşturulmasında dikkat edilmesi gereken iki temel unsur vardır. Bunlar nezaket ve kabullenme unsurlarıdır. Nezaket ve kabullenme unsurları sadece farklı olanın sahip olduğu özelliklerin varlığının kabul edilmesi ve nazik bir yaklaşım geliştirilmesi anlamına gelmemektedir. Zira nezaket ve kabullenme aynı zamanda içtenlik, samimiyet ve saygı duygularının ortaya çıkmasını sağlamakta ve bireyin içten, samimi, saygılı ve kibar bir yaklaşım benimsemesinin önünü açmaktadır (Samur, 2011). Ayrıca tüm bu kazanımların elde edilebilmesi için eğitimin de kullanılması gerekmektedir. UNESCO tarafından 1994 ve 1995 yıllarında hazırlanan belgeler ile beraber hoşgörü eğitiminin önemi hakkında bir bilinç oluşmaya başlamıştır.

Hoşgörü ortamının oluşmasını sağlayan nezaket ve kabullenme unsurlarının yanında bu ortamın ortadan kalkmasına neden olan da bir takım unsurlar bulunmaktadır.

İletişim süreçlerinde yıkıcı ve ayrımcı bir dil kullanmak, herhangi bir birey üzerinde bir gruba karşı genellemeler yapmak, alay etmek, önyargılı yaklaşmak, ayrımcılık, sürgün, taciz, saygısızlık, yok etme isteği, zorbalık, ihraç, dışlama, ayırım, zor kullanarak önleme/engelleme ve yıkıcı faaliyetler gerçekleştirmek hoşgörüsüzlüğün belirtileri olarak listelenebilir (UNESCO, 1994).

Hoşgörü ortamının oluşturulması sonucunda ortaya çıkacak kazanımların elde edilmesi ve çatışmaların önüne geçilebilmesi için yetişkinlerde hoşgörüyü etkileyen unsurların neler olduklarının belirlenmesi gerekir. Bunun için yetişkinlere yönelik hoşgörü ölçeklerinin çeşitlendirilmesinin ve hoşgörü kavramının yetişkinler açısından incelenmesinin gerektiği ileri sürülebilir. Bu çalışmanın amacı Hoşgörü Eğilimi Ölçeği yetişkin formunun geliştirilmesi ve yetişkinlerin hoşgörü düzeylerinin incelenmesidir.

1.2.ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Araştırma, yetişkinlerin hoşgörü eğilimi düzeylerinin ortaya çıkarılabilmesi için Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu'nun geliştirilmesi, yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenlere göre durumlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

1.3. ALT PROBLEMLER

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda aşağıda yer alan alt amaçlara cevap aranmıştır:

1. "Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu" geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı mıdır?
2. Bireylerin hoşgörü eğilimleri genel ölçek ve alt boyutlar bazında ne düzeydedir?
3. Bireylerin hoşgörü eğilim düzeyleri genel ölçek ve alt boyutları bazında demografik özelliklerine (cinsiyet, kardeş sayısı, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi) göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

4. Bireylerin aile ortamlarının “hoşgörü bir ortam” ve toplumun “hoşgörü bir toplum” olduğuna ilişkin algıları ile hoşgörü eğilim düzeyleri (genel ölçek ve alt boyutlar bazında) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İş hayatında, aile hayatında, sosyal hayatta ve toplumu oluşturan gruplar arasındaki zıtlıkların ortadan kaldırılması veya mümkün olan asgari düzeye indirilmesi bireylerin yaşam standardını yükseltecek ve toplumun daha sağlıklı bir biçimde varlığını devam ettirmesini sağlayacaktır. Toplum içerisinde bireylerin ve toplumu oluşturan grupların birbirleri ile olan ilişkilerin sağlıklı bir biçimde yürütülmesini amaçlayan politikaların oluşturulabilmesi için hoşgörü ölçeklerinin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. İlgili çalışmalar incelendiğinde yetişkinler için sınırlı sayıda hoşgörü ölçeğinin oluşturulduğu görülmektedir. Ayrıca bu çalışma hızla değişen toplum hayatında hoşgörü için güncel bir ölçek sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında literatüre güncel ve toplum hayatı için gerekli bir ölçek sağlanacak ve uygulanması ile de günümüzde yetişkin bireylerin hoşgörü yeterliliği hakkında bilgi sunacaktır. Bu ölçeğin geliştirilmesi ve kullanılması toplum içerisindeki çatışma ortamları için uygun eğitim programları ve politikalar geliştirmeye yardımcı olacaktır. Bu sebeple hoşgörü ölçeğinin geliştirilmesi ve konu hakkında araştırmalar yapılması faydalı olacaktır. Bu çalışma özellikle de alan yazına yetişkinler için bir hoşgörü ölçeği kazandırması açısından önemlidir.

1.5. VARSAYIMLAR

1. Araştırmaya katılan bireylerin kendileri için hazırlanmış olan anket formunda yer alan soruları dürüst ve içtenlikle yanıtladıkları varsayılmıştır.
2. Örneklem grubunun, evreni temsil ettiği varsayılmıştır.
3. Araştırmada kullanılan demografik bilgi formunun, kişilerin demografik özelliklerini, hoşgörü eğilimi ölçeğinin katılımcıların hoşgörü eğilim düzeylerini ölçtüğü varsayılmıştır.
4. Araştırmada kullanılan ölçeğin uygulanabilir ve geçerli olduğu varsayılmıştır.

1.6. SINIRLILIKLAR

1. Araştırma 18-55 yaş arası kişilerle sınırlıdır.
2. Bireylerin hoşgörü eğilim düzeyleri araştırmacı tarafından geliştirilmiş 10 maddelik hoşgörü eğilimi ölçeği ile sınırlıdır.
3. Katılımcıların sosyo-demografik bilgileri anket formunda yer alan demografik bilgilerle sınırlıdır.

1.7. TANIMLAR

Değer :Değerler; genellikle arzulanan, davranışlar bir ölçüt olarak kullanılan ve inanılan olgulardır (Türkan ve Dinç, 2018: 325).

Hoşgörü :Başkalarının düşünce ve davranışlarına saygıyla yaklaşma davranışı ve insanın karşısındaki insanla iletişim kurarken, onunla empati kurmaya çalışması; onu anlamaya çalışması ve ona belli bir sınırlar içerisinde kusurluluk hakkı tanınması (Boyacı, 2015: 25).

Yetişkin :Yetişkin; kendini tanıyan ve başkalarının kendisini yetişkin olarak algıladığı kişidir. Yetişkinliği belirleyen üç temel özellik yaş, ruhsal olgunluk ve toplumdaki işlevlerdir. Bazı kaynaklarda ise, 15 yaşını tamamlamış bireylerin yetişkin olarak kabul edebileceği öne sürülmektedir (Kırılmaz ve Yıldırım, 2018: 23).

1.8. KISALTMALAR VE SİMGELER

AFA	: Açımlayıcı Faktör Analizi
AMOS	: Analysis of Moment Structures
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
HEÖ	: Hoşgörü Eğilimi Ölçeği
KMO	: Kaiser Meyer Olkin
N	: Katılımcı Sayısı
OAV	: Ortalama Açıklanan Varyans

p	: Anlamlılık Düzeyi
Sd	: Serbestlik Derecesi
SS	: Standart Sapma
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
Std	: Standart
t	: t-testi için t değeri
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation
χ^2	: Ki Kare Değeri

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın bu bölümü üç alt bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırayla değer kavramı, hoşgörü kavramı ve konu ile ilgili olarak yapılmış araştırmalar şeklindedir.

2.1. DEĞER

Çalışmanın bu aşamasında değer kavramı üzerinde durulmaktadır. İlerleyen sayfalarda sırasıyla değer kavramı, değer kavramının önemi, değerlerin sınıflandırılması, değerlerin özellikleri ve işlevleri ve değerler eğitimi incelenmektedir.

2.1.1. Değer Kavramı

Değer kavramı çoğunlukla sergilenilmesi istenilen davranışları ve davranışlar için ölçüt olarak görülen/kullanılan olguları ifade eder. Değer kavramının sosyal bilimlerde ilk olarak Znaniecki tarafından kullanıldığı düşünülmektedir. Kavramın kökeni Latince'ye dayanmaktadır. Latince'ye “valere” kelimesinden gelen değer kavramı “güçlü olmak” ve “kıymetli olmak” anlamlarına gelmektedir. Tanım olarak bakıldığında değer kavramının birbirlerinden farklı disiplinlerde incelendiği ve farklı tanımların geliştirdiği anlaşılmaktadır. Yine de farklı disiplinlerde oluşturulan tanımlarda ciddi anlam farklılıkları bulunmamaktadır. Sosyoloji, psikoloji, ilahiyat, antropoloji ve felsefe alanları değer kavramı üzerinde durulan alanlardır. Söz konusu alanlarda geliştirilen tanımlarda kısmi farklılıkların bulunmasına rağmen kavram

için geliştirilen tanımların ortak özellikleri değer kavramının ne işe yaradığı ve davranışlar için hangi ölçütleri getirdiği şeklindedir (Aydın, 2011: 39).

Değer kavramı TDK sözlüğünde “Üstün nitelik, meziyet, kıymet”, “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık”, “Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse”, “Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey” ve “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” ifadeleriyle tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Bu noktada değer kavramının farklı disiplinler açısından nasıl açıklandığı üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Psikolojik açıdan bakıldığında değer kavramı bireyin oluşumunda motivasyonel öğelerin merkezinde bulunmaktadır. Psikolojide değer kavramı bireylerin davranışlarını şekillendirirken ortaya çıkan tercihler şeklinde görülür. Psikoloğlara göre değerler bireyin çocukluk yaşlarında öğrenilir/şekillendirilir (Samur, 2011: 13).

Felsefe açısından değer kavramı değişik açılardan ele alınmaktadır. Felsefe tarihinde değer kavramına öznelci ve nesnelci açılardan yaklaşılmıştır. Öznelci yaklaşımlar değer kavramını tanımlarken “birey açısından değer” ve “toplum açısından değer” olmak üzere iki farklı tanım özellikleri benimsemişlerdir. Nesnelci yaklaşımın daha önemli olduğunu savunan araştırmacılara göre ise değer kavramının bir gerçekliği bulunmaktadır. Felsefeciler arasında “erdem” ve “iyi” kavramları değer kavramının tanımında kullanılmaktadır. “İyi” kavramını açıklamak gerekirse, baş değer olarak kabul edilen “iyi” bir değer yargısı yüklemi olarak kullanılır (Yaman, Taflan ve Çolak, 2009: 108). Felsefeciler tarafından erdem kavramı “bir varlığın yerine getirmesi gereken işlevi en iyi biçimde yerine getirmesi” şeklinde açıklanmaktadır.

Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde değer kavramı normatif yargılar olarak görülür ve söz konusu normatif yargılar toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilir. Süreklilik gösteren bu yargılar temel normları oluştururlar. Samur’ a (2011: 13) göre değer kavramı, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen, ortak düşünce, amaç, temel ahlâki ilke ya da birey veya grubun tercihleriyle benimsenen ve davranışlarını oluşturan inançlardır.

Değerlerin bireyin hayatını etkileme ve davranışlarını şekillendirme süreçlerinde rol oynayan üç önemli kavram bulunmaktadır. Bu kavramlar değer kavramı ile yakından ilişkilidirler. Değer kavramı ile yakın ilişkisi bulunan ilk kavram “ihtiyaç” kavramıdır. İhtiyaçlar bireylerin hızlı bir biçimde sahip olmak istedikleri şeyleri ifade eder. Bireyler davranışlarını ihtiyaçlarını karşılayacak bir biçimde şekillendirirler. Sahip olunan değerler aynı zamanda isteklerin şekillenmesinde de etkili olabilmektedir. Bu noktada sahip olunan değerlere uygun davranılması davranışın daha istendik olmasını sağlar. Değer kavramı ile yakın ilişkisi bulunan bir kavramlardan bir diğeri “tutum”dur. Tutum bireyin olası davranışlarını ifade eder. Değerler tutumların şekillenmesini sağlayabilmektedir. Son olarak incelenmesi gereken kavram ise “norm”dur. Normlar belirli şartlar altında bireylerden beklenen belirli davranış biçimleridir. Değer ve norm arasında ciddi bir fark bulunmaktadır. Norm daha çok bireyin davranışlarında yaptırım gücü olan ve çoğunlukla toplum gibi dışsal unsurlar tarafından belirlenen davranış biçimleridir. Değer ise bireyin davranışlarını yine bireyin içsel bir tercihi olarak şekillendirir (Thome, 2015: 49).

Değerler hem toplumun hem de bireylerin yaşamında önemli bir yere sahiptir. Zira bireylerin davranışların şekillenmesinde ve toplum içerisinde söz konusu davranışların oluşturdukları etkilerde sahip olunan değerler büyük rol oynar. Olumlu veya olumsuz özelliklere sahip olan değerler bireysel ve toplumsal yaşamın merkezinde yer alır. Değerler ve değer anlayışları bireylerin kendilerine olan yaklaşımlarında, diğer bireylerle olan ilişkilerinin şekillenmesinde, bireyin ortaya koyduğu davranışların ve diğer bireylerin ortaya koydukları davranışların değerlendirilmesinde, bireyin geçmiş, bugün ve gelecek ile ilgili bakış açılarının şekillenmesinde ve tutarlı bir yaşam tarzının geliştirilmesinde şekillendirici bir rol oynarlar. Değerler, davranışların nasıl anlamlar kazandıklarını belirleyen ölçütlerdir. Değerler sayesinde birey ve toplum açısından doğru ve anlamlı olarak kabul edilen ve tutarlı olan davranışların tercih edilmeleri ve sergilenmeleri sağlanır (Güneş, 2015: 1354).

Değerler kısaca istenen tutum ve davranışlar olarak düşünülebilir. Thome’ e (2015: 47) göre ise burada sorulması gereken önemli bir soru bir şeyin sadece istenen bir niteliğe sahip olması ile bir takım mantıklı değerlendirmeler/yargılamalar yapıldıktan sonra değerli görülmesi arasındaki farklılıktır. Herhangi bir durum veya davranış hangi niteliklere sahip olduğu önemli olmaksızın istenilebilir. Diğer tarafta, bir

durum veya davranışın “değer” kapsamında olumlu özelliklere sahip olabilmesi için bir takım şartları yerine getirebilmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle önemli olan bir davranışın sergilenmesinden ziyade söz konusu davranışın “değerler” açısından belirli özelliklere sahip olmasıdır. Benzer bir durum sadece tutum ve davranışlar için değil nesnelere için de geçerlidir. Herhangi bir nesnenin değer kazanması için belirli özelliklere sahip olması gerekir. Örneğin bir birey için sadece bir kumaş parçası olan nesne, bir başka birey için ülkesinin (milliyetçi bir birey) bayrağı olduğu için ciddi anlamda önemlidir. Kısacası değer kavramı içerisinde anlam barındıran ve belirli özelliklere sahip olan tutum, davranış ve nesnelere nitelemektedir.

Jokilehto (2008: 36) değer kavramı üzerinde derinlikle düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır. Yazara göre değer kavramından bahsederken kıyaslamaların gerçekleştirilmesi faydalı olabilecektir. Daha açık olmak gerekirse, herhangi bir nesne veya davranış belirli normlar çerçevesinde gerçekleştirilen bir davranış veya belirli niteliklere sahip bir nesne ile kıyaslandığında onun değeri hakkında bilgi sahibi olunabilir.

Çalışkur, Demirhan ve Bozkurt’ a (2012: 220-221) göre değerlerin şekillenmesinde bilişsel ve duygusal etmenler bir arada devreye girmektedir. Yazarlara göre değerler bireylerin bilişsel ve duygusal durumlarını ve bakış açılarını devreye sokarak hayatlarını nasıl şekillendirdikleri hakkındaki düşüncelerini oluşturmaktadır. Buna göre değer kavramı bilişsel psikolojik bir niteliğe de sahiptir. Ayrıca değerler “yarar sağlama” noktasında olumlu sonuçların elde edilmesini sağlar. Belirlenmiş ve toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmiş normlar ve değerler çerçevesinde şekillendirilmiş davranışlar yine toplum tarafından olumlu görülen ve fayda sağlayan sonuçları ortaya çıkaracaktır. Bu sayede değerler tutum ve davranışlara “anlam” katmaktadır. Doğal olarak değerleri istenen, faydalı olarak kabul edilen ve toplum tarafından beğenilen şeylerdir olarak tanımlamak mümkündür.

Bireyin hayatında geliştirdiği ve benimsediği değerler arasında bir tutarlılık söz konusu olduğunda söz konusu birey daha tutarlı ve ahenkli davranacaktır. Zira değerler açısından bilişsel olarak kendisini geliştirmiş bir birey tüm davranışlarını belirli kıstaslara uygun olarak sergileyecektir. Sonuçta herhangi bir durumda nasıl davranıyorsa bir süre sonra benzer bir durum olduğunda da aynı şekilde

davranacaktır. Herhangi bir konuda belirli kıstaslara uygun davranan birey farklı bir konu olduğunda da aynı kıstaslara uygun davranacaktır(Çalışkur ve Aslan, 2013: 84).

2.1.2. Değer Kavramının Önemi

Günümüzde hayatın çok farklı alanlarında değerlerle ilgili ciddi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Kimi zaman ekonomik krizler veya iflaslar ortaya çıkabilirken kimi zaman hırsızlıklar veya toplumsal karmaşalar yaşanabilmektedir. İstenmedik bu durum toplum yaşamında yaralar açar ve toplumun yaşam standardını olumsuz etkiler. İnsanlar ve toplumlar değerlere uygun hareket etmeyi bıraktıkça daha sorunlu bir yaşam biçimi ortaya çıkar. Bütün dünyada değerlere uygun davranılmaması sonucu ortaya çıkan sorunların çözümü için arayış bulunmaktadır. Değerlere verilen önemden ötürü “değerler eğitimi” kapsamında eğitim içerikleri oluşturulmaktadır (Yaman, 2012: 15). Değerler eğitimi üzerinde ilerleyen sayfalarda da daha detaylı bir biçimde durulacaktır.

Değerler bireylerin hayatlarının tamamı üzerinde etki sahibidir ve davranışları şekillendiren ana unsurlar arasındadır. Değerler sayesinde birey çevresindeki durum ve olayları belirli ölçütlere uygun bir biçimde değerlendirir ve kendi davranışlarına da bu değerlendirme sonucunda elde ettiği sonuçlara göre şekil verir. Değerler dünya görüşlerinin ortaya çıkmasını sağlar ve bireyler için nelerin önemli olduğunu belirler. Ayrıca değerler bireylerin diğer bireylerle girdikleri iletişim süreçlerinin niteliklerini de belirler (Demirbulat ve Bozok, 2015: 271).

Değerler önemli bir kültür ögesidir. Değerler sayesinde toplumların tutumları, öncelikleri ve davranışları şekillenir. Değerler sadece toplum genelindeki öncelik, tutum ve davranışları şekillendirmemekte, daha küçük çapta da benzer bir etkiye sahiptirler. Okulda, işyerinde veya belirli bir sosyal grup içerisindeki tutum ve davranışların şekillenmesinde de paylaşılan ortak değerler etkili olur. Değerlerin varlığı söz konusu gruplar içerisinde nelerin uygun olup nelerin uygun olmadığı hakkında bilgi sağlarken grup üyelerinin uyumlu bir biçimde hareket etmeleri de sağlanır. Değerler toplum için uygun davranış modellerini şekillendirir (Yılmaz, 2018: vii).

Manevi açıdan değerler bir yol gösterici olarak çalışırlar. Bireyler herhangi bir durumda nasıl davranacakları noktasında kararsız kaldıklarında sahip oldukları

değerler sayesinde tercihlerini şekillendirirler. Özellikle de zor kararlar alınırken değerler devreye girerek bireylerin ilerleyen süreçlerde manevi açıdan kendilerini rahat hissedecekleri kararları almalarını sağlar. Değerlerin yok sayıldıkları durumlarda ise bir kargaşa durumu yaşanır. Hem bireysel açıdan hem de toplumsal açıdan düzensizlik ve bilinmezlik ortaya çıkar. Değerlerin yol gösterici olarak kullanılıp onlara uygun bir biçimde hareket edildiğinde vicdani açıdan doğru adımlar atılır. Güneş' e (2015: 1354-1355) göre değerler çoğunlukla iyi olanla ilgilidir. Bu konudaki hedef, temel değerlere uygun davranışı elde etmektir. Duyguları etkilemiş olmanın ötesinde ancak vicdanla buluşmuş ve içselleştirilmiş olan değerler, davranışları etkileyip yönlendirebilir.

Thome' e (2015: 47) göre toplum hayatının istenilen bir biçimde devam ettirilmesinde sosyal değerlerin büyük rolü bulunur. Sosyal değerler toplumun sahip olduğu kültürel özelliklere göre şekillenir. Diğer bir ifadeyle sosyal değerler toplumun içerisinde uzun bir geçmişe sahip olan deneyimler/yaşantılar/tecrübeler sonucunda oluşmuş ölçütlerdir. Bu ölçütler kültürel olarak geçmişte birçok kez denenmiştir ve toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen değerlere uygun bir biçimde hareket eden birey doğal olarak toplumun istediği davranış biçimlerini sergileyecektir. Elbette bu değerler özel durumlarda bireyler açısından da içsel bir değerlendirmeye tabii tutulacaktır.

Değerler toplum içerisinde bireylerin kendilerini kontrol etmelerini sağlar. Toplum açısından bir kontrol mekanizması olarak kullanılan değerler bireylerin yine toplum açısından hatalı olarak nitelendirilen davranışları sergilemelerini engeller. Birey değerlere aykırı hareket etmemek için isteklerini sınırlandırabilir. Değerlere uygun bir biçimde hareket edilmesi ile beraber bireyin toplum içerisindeki konumu da güçlenir (Türkan ve Dinç, 2018: 326).

Değerleri önemli yapan nedenlerden biri de bireyi toplumun bir parçası haline getirmesidir. Toplumun sahip olduğu değerleri benimseyen ve bu değerlere uygun bir biçimde hareket eden birey doğal olarak toplumun bir parçası olur. Değerlerin sonraki nesillere aktarılması ile beraber hem nesiller arasındaki anlaşmazlıklar ve uyumsuzluklar azaltılır hem de toplumsal huzur ve bütünlük sağlanır. Değerlerin zayıflaması ise toplum içerisinde bir takım sorunların ortaya çıkması ile sonuçlanır. Bir toplum içerisinde değerler zayıfladığında kültürel çözülme meydana gelir ve

toplumsal ayrılma yaşanır. Bunlar toplumsal benliği tehdit eden sorunlardır (Güneş, 2015: 1355).

2.1.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramı literatürde sıklıkla üzerinde çalışılan bir kavram olmuştur. Doğal olarak farklı disiplinlerde üzerinde yoğun bir biçimde durulan değer kavramı için bir takım sınıflandırmalar geliştirilmiştir (Keskin, 2016: 1485). Bu bölümde değerlerin sınıflandırılması ile ilgili çalışmalar üzerinde durulmaktadır.

2.1.3.1. Spranger'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Spranger 1928'de değer testini ilk kez hazırlayan araştırmacıdır. Araştırmacı bireylerin sahip oldukları kişilik türlerine uygun bir biçimde değerleri ve kişileri altı grupta toplamıştır (Türkan ve Dinç: 328-329).

Spranger tarafından sınıflandırılan kişilik ve değer türleri şu şekilde özetlenebilir:

- Kuramsal: Bilgi ve gerçek önemlidir. Eleştireci düşünme benimsenmelidir. Gerçeğin keşfi bu kişiler için nitelikli bireyin temel özelliği olarak kabul edilmelidir.
- Ekonomik: Herhangi bir davranışın değer açısından önemli olması için onun fayda sağlaması gerekir. Pratiklik ve yararlılık anahtar kelimelerdir. Yaşam bedensel ihtiyaçların karşılanması olarak görülür.
- Estetik: Uyum ve biçim önemlidir. Yaşam tarzı zarafet ve uygunluk açısından değerlendirilir.
- Toplumsal: Bu değer türünde tutumlara ve davranışlara toplum açısından bakılır. Başkalarına değer verme ve yardımseverlik gibi topluma faydalı olan tercihler ön planda olur.
- Politik: Birey güçlü olmayı ister. Kişisel olarak güçlü, etkili ve tanınır olunmak önemlidir.
- Dinsel: Evren bir bütündür ve birey bu bütünün bir parçasıdır. Yüksek değer deneyimleri aranır ve mistik konulara ilgi duyulur (Çalışkur ve diğerleri, 2012: 223).

Spranger tarafından oluşturulan bu sınıflamada dikkati çeken bir nokta dinsel ve özellikle de toplumsal değer tipi ile diğer değer tipleri arasında bir zıtlık bulunmasıdır. toplumsal değer türünde birey daha çok alturistik bir bakış açısına sahipken ekonomik, estetik ve politik türlerde daha benmerkezli bir yaklaşım benimsenmektedir.

2.1.3.2. Rokeach`e Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Milton Rokeach değerlerle ilgili olarak üzerinde en çok durulan araştırmacılardan biridir. Araştırmacıya göre değerler iki sınıfta gruplandırılmalıdır. Bunlar amaçsal değerler ve araçsal değerler şeklindedir. Tablo 1, Rokeach`e (1973) göre araçsal ve amaçsal değerleri özetlemektedir.

Tablo 1. Rokeach`a Göre Amaçsal ve Araçsal Değerler

AMAÇSAL DEĞERLER	ARAÇSAL DEĞERLER
Dünya Barışı	Hırslı/Çalışkan olma
Aile Güvenliği	Açık Görüşlülük
Özgürlük	Yetenekli Olma
Eşitlik	Neşeli Olma
Kendine Saygı	Temiz Olma
Mutluluk	Düşünceler ve İnançlar Noktasında Cesurluk
Bilgelik	Affedici Olma
Ulusal Güvenlik	Yardımsever Olma
Selamet	Dürüst Olma
Gerçek Arkadaşlık	Hayal Gücü
Başarılı Olma Duygusu	Bağımsızlık
İçsel Uyum	Mantıklı Olma
Konforlu bir yaşama sahip olma	Düşünme/Bilgili Olma
Olgun/Mantıklı Bir Sevgi Birlikteliği	Sevme
Doğa ve Sanata Karşı Sevgi	Görevlerini Yerine Getirme
Boş Zamanları Mutlu Geçirmek	Kibar Olma
Sosyal Olarak Değer Görmek	Sorumluluk Sahibi Olma
Heyecanlı Bir Yaşam	Kendini Kontrol Edebilme

Amaçsal ve araçsal değerler karşılıklı olarak değerlendirildiğinde amaçsal değerlerin elde edilmesi gereken temel yaklaşımlar olduğu anlaşılmaktadır. Araçsal değerlerin ise amaçsal değerlere ulaşma noktasında sahip olunması gereken kişisel özellikleri ifade ettiği yorumu yapılabilir. Diğer bir ifadeyle araçsal değerlerin amaçsaldeğerlere sahip olma noktasında sahip olunması gereken araçlar olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Yine araştırmacıya göre değerler görecelilik ve devamlılık özelliklerine sahiptir. Rokeach' e (1973) göre değer kavramı ile sosyal davranış kavramı arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Değerler bireyin kendisini diğer bireylere ifade edebilmesi, diğer bireylerle kendisini karşılaştırabilmesi, ahlaki konular, ideoloji ve sosyal eylem gibi sosyal davranış kapsamında bulunan tüm davranış kalıplarının şekillenmesini etkiler.

Ayrıca yazara göre bütün bireyler bir değerler sistemine sahiptir. Aynı değer farklı kişiler tarafından farklı yoğunlukta benimsenir, değer sistemleri kendi içlerinde bir düzene sahiptirler ve bireyin sahip olduğu değerlerin oluşmasında toplum, kültür ve kurumların etkisi bulunmaktadır (Rokeach, 1973).

2.1.3.3. Schwartz`a Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Schwartz`a göre değerler sınıflandırılırken 10 farklı gruba ayrılabilir. Bu gruplandırmada bireyin motive edilmesi amacı belirleyici olarak seçilmektedir. Bu sınıflanmalardan bazıları örneğin güç değeri; sosyal statü ve prestij ile insanlar ve kaynakları üzerinde hakimiyet kurmayı içerirken, başarı değeri; kişisel başarıyı ifade etmektedir. Hedonik değer; mutluluğu, harekete geçirme değeri ise, yaşamdaki heyecanı ve yenilikleri içermektedir (Çalışkur ve diğerleri, 2012: 224).

Yazar tarafından belirlenen 10 farklı grup güç, başarı, haz, dürtü (uyarılım), kendi kendini yönetme (özyönelim), evrensellik, yardımseverlik, gelenek, uyum ve güvenlik şeklinde sıralanmaktadır.

Schwartz (1994), gerçekleştirdiği çalışmasında değerleri ve özelliklerini Tablo 2`de gösterildiği gibi özetlemektedir.

Tablo 2. Schwartz`a Göre Değerlerin Sınıflandırılması

DEĞER	AÇIKLAMA	ÖRNEK DEĞER	KAYNAK
Güç	Sosyal statü ve güvenlik. Diğer insanlar ve kaynaklar üzerinde hakimiyet kurma yeterliliği.	Sosyal Güç, Otorite, Zenginlik.	Etkileşim Grup
Başarı	Sosyal standartlarla kıyaslandığında bir takım konularda yeterliliklere sahip olarak bireysel anlamda başarı elde edebilme.	Başarılı, Yeterli, Hırslı.	Etkileşim Grup
Haz	Mutlu olma ve haz alma.	Haz Duygusuna Sahip, Hayatı Sevme.	Birey
Dürtü (Uyarılım)	Heyecan, Mücadeleci Olma	Dayanıklı Olma, Çeşitliliğe Sahip Bir Yaşam Tarzı, Heyecanlı Bir Yaşam	Birey
Kendi Kendini Yönetme (Özyönelim)	Bağımsızlık. İsteddiği zaman istediği şeyleri yapma, istediği yerlere gidebilmek, istedikleri faaliyetleri gerçekleştirebilmek ve benzeri yeterliliklere sahip olmak.	Üretkenlik, Merak, Özgürlük.	Birey Etkileşim
Evrensellik	Doğaya ve diğer tüm insanlara karşı daha anlayışlı olma, onları takdir etme, toleranslı bir yaklaşım tarzı geliştirme, koruma ve doğa ve tüm insanlığın yararına olan davranışlar sergileme.	Eşitlik, Sosyal Adalet, Geniş Görüşlülük.	Birey Grup
Yardımsızlık	Bireyin sürekli olarak veya belirli zamanlarda etkileşim içerisinde olduğu kişilere yardımcı olmaları ve gerek duyulduğunda onları	Yardımsızlık,	Birey

	koruması.	Dürüst, Affedici.	Etkileşim Grup
Gelenek	Dinsel öğretilere ve geleneksel kültür ve bu kültürün özelliklerine saygı duyma, bağlı olma ve kabul etme	Kendini Adama, Hayattaki Konumunu Kabul Etme, Alçakgönüllülük	Grup
Uyum	Sosyal normlara ve toplumsal beklentilere aykırı davranmamak ve çevresindeki diğer bireylere karşı kırıcı olmamak için kendisini kontrol edebilme.	Kibarlık, Büyüklerine Saygı, Kurallara Uyma	Etkileşim Grup
Güvenlik	Bireyin kendisine karşı, etkileşimde olduğu kişilere karşı ve topluma karşı zarar vermeyen bir yaşam biçimi benimsemesi ve güvenliğe önlem vermesi.	Ulusal Güvenlik, Sosyal Güven, Zararsız Olma	Birey Etkileşim Grup

2.1.3.4. Diğer Sınıflandırmalar

Konu hakkında gerçekleştirilmiş çalışmalar incelendiğinde farklı sınıflandırmaların da oluşturulduğu görülmektedir. Değerler hakkında sınıflandırma oluşturan Nelson'a göre değerler bireysel, sosyal ve grup değerleri olmak üzere üç gruba ayrılabilir. Bireysel değerler satın alma ve hobiler gibi kişisel tercihleri ifade etmektedir. Aile, politik grup veya dini grup gibi belirli bir grup tarafından paylaşılan değerler ise grup değerlerini oluşturur. Eşitlik ve saygı gibi toplumu ilgilendiren konular ise sosyal değerleri oluşturmaktadır (Güneş, 2015: 1355).

Winter, Newton ve Kirkpatrick (1998), değerleri ailevi, toplumsal ve bireysel olarak üç grupta sınıflandırmaktadır. Gelenek, görenek, adetler ve toplumsal kurallar toplumsal değerler grubunda, ailenin sahip olduğu kurallar ve normlar ailevi değerler grubunda ve bireyin kendi sahip olduğu değerler ise bireysel değerler grubunda yer alır (Samur, 2011: 13).

Erol Güngör (2000) değerleri 7 alanda sınıflandırmıştır. Bu sınıflamada kullanmış olduğu 7 değer sahası estetik, ahlaki, teorik, iktisadi, dini, siyasi, sosyal değerlerdir. Güngör (2000) bu sınıflamada 7 değer alanıyla ilişkili olarak 29 değer maddesi geliştirmiştir. Güngör değerleri sınıflandırma yoluna gitmişse de değer ifadelerini sadece kendi alanına dönük olarak düşünmemiştir. Genellikle her davranış, belli bir değer sahası ile ilişkili görülür; mesela iktisadi davranışın arkasında iktisadi değer bulunduğunu kabul edilir. Bu doğru olmakla birlikte, herhangi bir davranış sahasının tek bir değer sahasına göre belirlendiği söylenemez. Çeşitli değer sahasları arasında bir ahengin bulunması, böylece değerler arasında bağlantı bulunduğuna göre, belli bir davranışın da birden fazla değer sahası ile uyumlu bir münasebet içinde olması beklenir. Bu maddeler birbiriyle ilişkili sonuçlar vermiştir (Bolat, 2016: 332).

Kohlberg tarafından oluşturulan sınıflamada 6 evre bulunmaktadır. Bu evreler şu şekilde özetlenebilir:

- **Düzyey 1: Gelenek Öncesi Düzyey:** Birinci ve ikinci evreyi de kapsayan bu düzeyde çocuklar, toplumsal kurallara ve kültürel değerlere açıktırlar. Bu dönemde çocuk; doğru-yanlış, iyi-kötü davranışı onaylayan kişinin fiziksel gücüne veya davranışla ilgili ödül-ceza ilişkisinin sonucuna göre değerlendirmektedir.

- **Evre 1: İtaat ve Ceza Eğilimi:** Bu evrede davranışın iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesi, davranışın sonucuna ve bu davranışa yüklenen anlama bakılmaksızın otoritenin o davranışla ilgili ceza veya ödül davranışı gözlenmesiyle gerçekleşir.
- **Evre 2: Bireycilik ve Çıkarıcı Amaçlar:** Eğilimi Bu evrede birey, çıkarlarını ön plana alarak, kendi ihtiyaçlarını ve ilgilerini tatmin eder.
- **Düzyey 2: Geleneksel Düzyey:** Bu düzyeyde, gelenek öncesi düzyeyin bencil bakış açısının yerini, ailenin, grubun ve toplumun bireyden beklediğı davranışların, kişinin kendi davranışları kadar değerli ve önemli olduğı görüşü alır.
  - **Evre 3: İyi Çocuk ya da Kişiler Arası Uyum Eğilimi:** Bu evrede iyi davranış; başkalarına yardım etmek, beklentiler ve kurallar doğrultusunda hareket etmektir. Akran gruplarıyla iş birliğı gözlenir.
  - **Evre 4: Toplumsal Yasa ve Düzen Eğilimi:** Bu evrede tek başına iyi niyetin yeterli olmadığı, yasalara uymanın bir sorumluluk olduğı düşüncesi baskındır. Toplumsal düzenin sürmesi için yasalara mutlak surette uyulmalıdır.
- **Düzyey 3: Gelenek Sonrası Düzyey:** Bu düzyeydeki kişiler iki nokta üzerinde durmaktadır. İlki yaşam ve özgürlük gibi temel hakların korunmasına yöneliktir. İkincisi ise bu temel haklara bir müdahale olduğunda demokratik yollarla hakların yeniden kazanılmasıyla ilgilidir.
  - **Evre 5: Sosyal Sözleşme, Yararlılık ve Bireyin Haklar Eğilimi:** Bu evrede doğru, genel olarak haklar ve toplumun üzerinde bütünleştiğı standartlar olarak değerlendirilir.
  - **Evre 6: Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi:** Bu evre, ahlak gelişiminde çıkılabilecek en üst düzyeydir ve ahlaki yargı, evrensel ahlaki ilkelere dayanır. Kişi, eşitlik, adalet, insan hakları gibi evrensel kavramlara dayalı olarak kendi ahlak ilkelerini kendisi oluşturur (Gümüş, 2015: 20-27).

Bir diğey sınıflandırmada Graves (1970) değerleri aşamalar halinde sınıflandırmaktadır. Yazar 1970 yılında gerçekleştirdiğı çalışmasında değerleri yedi düzyeyde sıralamıştır. Bu değerlerden ilki “kabilecilik varlığı”dır. Bu grupta birey üyesi olduğı grubun değerlerini benimser. Bu değerlerin ne anlama geldikleri ve

neden bu değerlerin geçerli olduğu noktasında kendisini düşünmek zorunda hissetmez. Birey için önemli olan yaşamını söz konusu değerlere uygun bir biçimde devam ettirmektir. İkinci değer grubu “benmezkezcivarlık”tır. Bu grupta kendine fazlasıyla güvenen bireyler ön plana çıkmaktadır. Sahip olunanlar ve sahip olunmayanlar yaşam tarzını belirler. Birey sahip olduklarını önemli görürken sahip olmadıklarına uygun davranır. İlişkilerde bir denge vardır ve neye ne kadar sahip olduğunu ve neye ne kadar sahip olmadığını bilerek otoriter olur veya otoriteye uygun davranır. Diğer düzey “varoluş varlık”tır. Varoluş varlık grubunda bulunan birey için bu dünyadan ziyade ölümden sonraki yaşam önemlidir. Bireyin benimsediği değerler dünyevi durumlardan ziyade inanç sistemlerine uygun bir biçimde şekillenir. “Materyalist varlık” düzeyinde birey sadece sahip olunan maddelere önem vermez. Burada dünyanın sırlarını öğrenmek ve dünyayı bu şekilde anlamak/değerli hale getirmek söz konusu olur. Birey maddesel güce ulaşmaya çalışırken dünyayı tanıma yoluna gider ve deneyler, bilim, pozitivism gibi akımlar benimsenir. “Kişisel varlık” düzeyinde birey toplum ve diğer bireylerle iyi ilişkilere sahip olmaktan ziyade kendisi ile iyi ilişkilere sahip olmayı hedefler. Bireyin yaşam tarzı şekillenirken benimsediği değerlerin ve sergilediği davranışların kendi içsel düşüncelerine uygun olması gerekir. Kendisi ile barışık olan bireyin dünya ile de barışık olduğu görüşü benimsenir. “Bilişsel varlık” düzeyinde birey kendisi ile doğanın diğer üyeleri arasındaki farklılıklara odaklanır. Kendisini doğanın bir parçası olarak değil doğada buluna hayvanlardan daha farklı bir canlı olarak değerlendirir. “Deneyisel varlık” düzeyinde bireyin sahip olduğu değerler dini inançlarla şekillenmez. Bunun yerine birey “bilgi” üzerine şekillenmiş bir değerler sistemi geliştirir (Graves, 1970).

Hungerford, Volk ve Ramsey (1994) değerleri 14 grupta toplamıştır. Bu gruplar estetik, kültürel, ekolojik, ekonomik, eğitimsel, benmerkezli, etik, sağlık, yasal, politik, boş zaman, dini, bilimsel ve sosyal şeklindedir. Yazarlara göre estetik değerler biçim, uyum, ses ve şekil gibi konulara odaklanır. Kültürel değerler toplumların uzun yıllar ve deneyimler sonucu elde ettikleri bilgilere, normlara, sanata ve geleneklere uygun davranmayı gerektirir. Ekonomik değerler doğal yaşam sistemlerini korumayı gerektirir. Ekonomik değerlerin odağında paranın ve maddelerin kullanılması ve el değiştirmesi söz konusudur. Eğitimsel değerlerde bilginin iletilmesiyle, benmerkezlilik bireyin tatmin duygusunun karşılanmasıyla,

etik değerler ahlaki standartlar ve geleceğe karşı olan sorumluluklarla, sağlık bireyin iyi oluş halinin devam ettirilmesiyle, yasal kanunların doğru bir biçimde uygulanması ve kanunlara saygılı olma bilinciyle, politik hükümetlerin ve yönetim birimlerinin faaliyetleriyle, boş zaman çalışma haricindeki faaliyetlerle, dini değerler inanç sistemleriyle, bilimsel değerler deneysel araştırma sonuçlarıyla be sosyal değerler insanların toplum içerisindeki etkileşimleriyle ilgilidir (Hungerfold, Volk ve Ramsey, 1994).

Allport, Vernon ve Lindzey' a (1960) göre değerler altı farklı grupta sınıflandırılabilir ve söz konusu değerler bireysel farklılıklar gösterebilmektedir. Yaşam amaçlarının ve yaşam tarzlarının belirlenmesinde farklı düzeylerde benimsenen değerlerin etkisi bulunmaktadır. Yazarlar tarafından belirlenen değerler estetik, teorik, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değerler şeklindedir. Estetik değerler bireyin nesne ve olaylara karşı yükledikleri estetik özelliklerdir. Güzellik, simetri ve uyum gibi estetik açıdan olumlu özelliklere sahip olan nesnelere ve olayla birey tarafından değerli görülür. Teorik değerler bireyin çevresini gözlemlediği süreç içerisinde oluşturduğu değerlerdir. Teorik değerlerin oluşturulması aşamasında birey çevresini gözler ve bilgi sahibi olur. Daha sonra gözlemlerini kendi açısından yorumlar ve elde ettiği değerlendirmelere göre sonuca ulaşır. Dini değerler bireyin evreni bir bütün olarak anlamaya çalışması ile ortaya çıkar. Ahlaki normlar ve kutsal değerlerin etkin olduğu bir inanç sistemi etkindir. Siyasi değerlerde birey güç sahibi olmak ister. Sahip olunan güç ile diğerleri üzerinde hâkimiyet kurulması sağlanır. Elde edilen gücün başkaları üzerinde kullanılması isteği ağır basar. Sosyal değerlerde birey sevgi ihtiyacını karşılamak ister. Hayattaki en önemli şeyin sevgi olduğu düşünülür. Sevginin elde edilmesi için diğer insanlarla olan ilişkilerin iyi olması gerekir. Çevrede bulunan insanlarla iyi ilişkilere sahip olmak için onları sevmek gerekir ve iyi ilişkilere sahip olununca çevredeki insanlar da kişiyi sever. Kibar, sempatik ve sosyal açıdan olumlu özelliklere sahip olma bu değer grubunun en belirgin özellikleri arasındadır. Ekonomik değerler maddi anlamda kazanımların elde edilmesini açıklar. Büyük maddi kazanımların elde edilmesi ve diğerlerinden daha zengin olunması öncelikli hedeftir. Pratik ve faydacı tavırlar sıklıkla gözlemlenir (Samur, 2011).

2.1.4. Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri

Değerler insanların yaşamını, kararlarını ve davranışlarını etkileyen en önemli olgulardan biridir. Toplumun bir arada tutan ve bireyin hayatına yön veren değerlerin sahip oldukları özellikler ve işlevler vardır. Bu özellikler ve işlevler hakkında birçok görüş bulunmaktadır. Bu başlık altında da çeşitli çalışmalarda değerlerin sahip olduğu özellikleri ve işlevleri hakkında oluşturulmuş listeler üzerinde durulmaktadır.

Aydın 'a (2011: 40) göre değerler bireylerin sergiledikleri davranışlara mantıklı gerekçeler oluşturmalarını sağlar. Değerler, bireylerin veya toplumun görmek istedikleri tutum ve davranışlardır. Bireylerin ve toplumların "ilgi" gösterdikleri şeyler onların değerlerini oluşturur. Değerlerin önemli bir özelliği de günlük hayatta görülen tüm alanlarla ve konularla ilgili olmalarıdır. Ailevi, dini, ekonomik, siyasi ve benzer tüm alanlarda değerlerin izini görmek mümkündür. Ahlak ve adalet konularında ise sahip olunan değerler güçlü etkilere sahiptir. Genellikle değerler geniş kitleler tarafından kabul görürler.

Hofstede 'e (1980) göre değerler sayesinde insanlar ve insan toplulukları belirli olaylara ve durumlara karşı ortak tepkiler oluşturabilmektedirler. Diğer bir ifadeyle değerler toplum içerisinde bir bütünlüğün oluşmasını sağlarlar. Bunun yanında değerler bireyler ve toplumlar tarafından farklı şekillerde de yorumlanabilmektedirler. Doğal olarak bireyler ve toplumlar arasında kimi zaman farklı tepkiler oluşabilmektedir. Yazara göre değer kavramı kültür kavramı ile yakın bir ilişki içerisindedir. Değerlerin oluşumunda kültürel birikimin katkısı büyüktür. Değerler bireylerin tercihlerinin şekillenmesinde de etkili olur. Bireyin herhangi bir durumda herhangi bir tercihte bulunmasında sahip olduğu değerler belirleyici rol oynar. Yazarın üzerinde durduğu bir nokta da değerlerin farklı bireylerde farklı özelliklere sahip olmasıdır. Bireylerin tercihleri arasında bu nedenle farklılıklar gözlemlenir.

Sotala (2016: 2) değerlerin bir şeyi istemek ve sevmek arasındaki farklılığı oluşturduğunu belirtir. Yazara göre bir şeyin sevilmesi ile istenmesi aynı şey değildir. Herhangi bir davranışı, durumu veya nesneyi seven birisi aynı zamanda onu isteyecek diye net bir kural yoktur. Zira herhangi bir davranışın, durumun veya nesnenin sevilmesine rağmen onun değerler kapsamında olumsuz bir anlam ifade etmesi, bireyin sevdiği şeyi istememesini sağlayabilir. Daha açık olmak gerekirse, bireyin sevdiği ve ilgi duyduğu bir şey onun değer kalıplarına uygun değilse birey

kendisini frenler ve sevmesine rağmen oluşmasını istemez. Değerlerin istekleri sınırlandırması ve davranışları belirli kurallar içerisinde tutması söz konusudur.

Değerlerin özelliklerinden birisi değişim süreçleri ile olan ilişkisidir. Değerler bireyin ve toplumun yaşadığı değişim süreçlerinde yol gösterici ve şekillendirici bir özelliğe sahipken aynı zamanda değişim süreçlerinin etkisiyle kendileri de değişime uğrarlar. Zaman içerisinde meydana gelen yaşantılara bağlı olarak bireylerin ve toplumların benimsedikleri değerlerde farklılaşmalar yaşanır. Bu aşamada belirtilmesi gereken bir nokta da değerlerin hızlı bir biçimde değişmedikleridir. Özellikle toplumların değer yargıları uzun yıllar içerisinde kademe kademe değişir. Zira değerlerin hızlı değişim göstermeleri durumunda bireylerin ve toplumların tutarlılıkları olumsuz etkilenirdi. Böyle bir durum bireyin ve toplumun yaşantısındaki sürekliliğe zarar verirdi (Türkan ve Dinç, 2018: 326-327).

Çeşitli çalışmalarda değerlerin özellikleri ve işlevleri şu şekilde listelenmektedir:

- Değerler bireyler ve toplumlar tarafından benimsenmektedirler ve ortak bilinç oluştururlar.
- Toplumun genel ihtiyaçları karşılanır (sosyal ihtiyaçlar).
- Birey için olumlu sonuçları ortaya çıkardıkları düşünülür.
- Bilinçli olduğu kadar duygusal niteliklere de sahiptirler.
- Davranışları şekillendirirler.
- Beşeri olayların yönünü belirler.
- Sosyal, siyasi, ailesel ve benzeri durumların gelişimlerini etkiler.
- Elde edilmek istenen sonuçların tayin edilmesinde rol oynar.
- Bireylerin bilinç dünyalarında bulunur.
- Yargılama süreçlerinde araç olarak kullanılırlar.
- Dikkatleri olumlu ve faydalı görülen kültürel normlara çekerler.
- Uygun düşünme yöntemlerinin belirlenmesinde kullanılırlar.
- Rollerin sevilmesini ve benimsenmesini kolaylaştırırlar.
- Sosyal kontrol aracı olurlar.
- Toplum yaşamında dayanışma ortamı oluştururlar.
- Duyguları etkilerler.
- Eylem ve durumların üzerinde bir niteliği sahiptirler.
- Bireylerin değişim ve gelişim süreçlerinde rol oynarlar.

- Farklı önem sıralarına sahiptirler.
- Öncelikleri oluştururlar.
- Duygularla düşüncelerin beraber hareket etmelerine yardımcı olurlar.
- Değerlerin tanımlanması noktasında farklı görüş ve düşünceler bulunmaktadır. Net tanımlar söz konusu değildir. Farklı disiplinlerde farklı tanımlamalar yapılmaktadır.
- Değerlerle ilgili olarak araştırmacılar birbirinden farklı sınıflandırmalar yapmaktadırlar.
- Değerler toplumsal bir bütünlük oluşturmasına rağmen bireyler, toplumlar ve kültürler bazında farklılıklar gözlemlemek mümkündür. Bir toplumun değer yargıları ile başka bir toplumun değer yargıları aynı olmak zorunda değildir. Dahası, bir toplumun değer yargıları ile başka bir toplumun herhangi bir durum hakkındaki değer yargılarının benzer olmasına rağmen bir takım farklılıkların görülmesi olasıdır.
- “Hangi değerler?” sorusunun ortak benimsenmiş/kabul edilmiş bir cevabı yoktur.
- Değerler hakkındaki en bilinen sınıflandırmalardan birini hazırlayan Schwartz, 44 ülkede çalışmalar gerçekleştirmiştir.
- Değerler nesiller arasında aktarılırlar. Değerlerin yeni nesillere aktarılması sürecinde sosyal roller etkili olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında değerlerin kültür ile yakın ilişkisinin yanı sıra ciddi benzerliklerinin bulunduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.
- Değer kavramı ahlaki inanışları ve davranışları içermektedir.

Değerler kişiye göre değişen tercihleri ve kişiye göre değişmeyen kuralları oluştururlar. Tercih olarak kabul edildiğinde bireyin kontrolü altındayken kural olarak kabul edildiğinde bireyin kontrolü altında değildir (Aydın, 2011: 41-42; Çalışkur ve diğerleri, 2012: 221-222; Samur, 2011: 12; Tekin, 2016).

Bu çerçevede değerler, bireylerin; tercihlerini, ilgilerini, güdülerini, ihtiyaçlarını, isteklerini, arzularını, amaçlarını ve tutumlarını yansıtan bir davranış biçimi, bireyin, kendisi için ve başkaları ile olan ilişkilerinde kural koyucu, davranış biçimleri arasından seçim yapılmasına yardım eden ve ideal davranış biçimini belirleyen standart, bireylerin elde etmek için çalıştıkları, başvurdukları, yücelttikleri ve benimsedikleri, herhangi bir durum veya nesne olarak işlev görmektedir (Çalışkur ve

diğerleri, 2012: 222). Değerlerin özellikleri ve işlevleri zaman içinde değişebilir veya önemini kaybedebilir. Bu değişim çok hızlı olmamakla beraber uzun yıllarda yavaş bir şekilde gerçekleşir. Bazı değerlerin ise sahip olduğu özellikler ve işlevlerinin toplumdan topluma değişmediği yani evrensel olduğu ve zaman içinde de değişime uğramadığı görülmektedir.

2.1.5. Değerler Eğitimi

Daha önce de yukarıda ifade edildiği üzere değerlerin bireyler ve toplumlar üzerinde etkileri büyüktür. Türkan ve Dinç' e (2018: 328) göre toplumları bu kadar etkileyen değerlerin öğretiminin de böylece ne derece önemi olduğu ve değer eğitiminin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. İnsanı bir robot veya bir makine olarak düşünmek mümkün değildir. Bu nedenle, çocukları iyi yetiştirmek için büyüklere önemli görevler düşmektedir. Ailede başlayan değer eğitimi, eğitimin her kademesinde devam ederek değerlerin nesiller boyunca aktarılmasında önemli bir adımı oluşturur. Okula başlayan çocuk pek çok kişiyle etkileşim kurar ve bu dönemde toplumla uyumlu olması gerekir. Bunu sağlamak için yaşadığı topluma ait değerleri öğrenip hayatına uygulamalıdır.

Değerlerin yeni nesillere aktarılmasında ve yeni nesillerin paylaşılan değerlere uygun tutum ve davranışlar geliştirmelerinde kullanılacak en iyi araçlardan birisi eğitimidir. Eğitim sistemlerinde değerlerin yer almaması toplumun gelişimi ve toplumsal bütünlük açısından zararlı olur. Eğitim süreçlerinde değerlerin yeterince yer almaması veya değerlerin yeni nesillere öğretilmemesi durumunda özellikle de değerler konusunda yeni sorunlar ortaya çıkar. Değerlerin eğitim yoluyla aktarılmasında aile ve okulun yanında çevresel unsurların ve medyanın da aktif bir biçimde devreye girmesi gerekir. Değer merkezli bir yaşam tarzının oluşmasında aile, okul, çevre ve medya gibi unsurların bütünlük halinde etkin bir biçimde kullanılması toplumsal yaşam açısından olumlu sonuçların ortaya çıkmasını kolaylaştırır (Güneş, 2015: 1355).

Değerler eğitimi verilirken iyi bir gözlem yapılmalıdır. Tutarlı bir gözlem sürecinde sonra çocuğun davranışlarının öğrendiği değerlere uygun olması değerler eğitiminin başarısını gösterir. Amaç davranışın değerlere uygun bir biçimde şekillenmesidir. Değerler, davranışın şekillenmesinde bağımsız değişken rolünde bulunurlar. Değerler

eğitimi s¼recinde dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta eğitim neticesinde çocuğun diğerlerine karşı olan davranışlarında olumlu değişikliklerin g¼zlemlenebilmesi gerekliliğidir (Samur, 2011: 15).

Değerleri etkilemek ve değerleri benimsemek ile bilgi kavramı arasında da bir ilişki s¼z konusudur. Yaman ve diğerlerine (2019: 109) g¼re değerlere n¼fuz etmek ve onları içselleştirmek, bilgiyi gerektiren edimlerdir. ¼rneđin alçak g¼n¼ll¼ olmak ve bu meyanda alçak g¼n¼ll¼l¼k açıkça bilgiyi gerektirir. Bilgiyi bu anlamda çağın değerleri olarak topluma ve insanlığa yararlı h¼le getirme içi ise eğitim sisteminin temel g¼revleri arasındadır. ¼nk¼ eskiyle yeniye, kendi k¼lt¼r k¼kleriyle evrensel k¼lt¼r¼ buluşturacak ve uzlaştıracak biricik vasıta eğitimidir. “Bilgi kimde olursa o y¼kseklik alır.” diyen Yusuf Has Hacıp’le “İlim ilim bilmektir/İlim kendin bilmektir/Sen kendin bilmezsin/Ya nice okumaktır” diyen Yunus Emre’nin bilge seslerini, çağa katmak eğitimin işidir.

Okulun g¼revleri ile ilgili olarak yapılması olası olan en ¼nemli hatalardan birisi okulların sadece ¼đretim yapılan ve bilgileri aktaran kurumlar olduğu d¼ř¼ncesi olabilmektedir. Aslında okullar sadece bilgilerin aktarıldığı yerler olmayıp davranış değişikliklerinin de sağlandığı yerlerdir. ¼zellikle de g¼n¼m¼zde teknoloji bilginin aktarılması noktasında okulların g¼revlerinin bir b¼l¼m¼n¼ yerine getirmektedir. Diğer tarafta okulun en ¼nemli g¼revleri arasında çocuğa değer kazandırılması, sosyalleşmesini sağlaması ve davranışlarını şekillendirmesi gelmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse okul sadece ders dinlenen ve test ¼z¼len bir yer değil, davranışların değiştirildiği ve değerlerin aktarıldığı da bir yerdir (Samur, 2011: 31).

Değerler eğitimi aynı zamanda bir karakter eğitimi olarak da g¼r¼lmelidir. Çocukların karakter açısından istendik y¼nde gelişmelerini sağlayacak bir eğitim programının sahip olması gereken ¼zellikler şu şekilde listelenebilir (Samur, 2011: 17-18):

- İy karakterin temeli olarak çekirdek etik değerleri (merhamet, d¼r¼stl¼k, adalet, sorumluluk, kendine ve diğerlerine saygı) ve yardımcı performans değerleri (alışkan olma, g¼l¼ iş etiği ve azim) içerir.
- Karakter d¼ř¼nmeyi, hissetme ve davranışı içerir.

- İyi karakter anlamayı, önemsemeyi, çekirdek etik değerlere göre davranmayı kapsar. Bu nedenle bütüncül bir karakter eğitimi yaklaşımı ahlâk yaşamının bilişsel, duygusal ve davranışsal yönlerini geliştirmeye çalışır.
- Karakter gelişiminde, kapsamlı, amaçlı, proaktif ve etkili bir yaklaşım kullanılır. Kapsamlı bir yaklaşım, okulun bütün yönlerini karakter eğitimi için bir fırsat olarak kullanır. Birbiri ile ilgilenen bir okul oluşturur.
- Karakter eğitimi veren bir okul sivil, şefkatli ve adil bir toplum örneği oluşturmaya çalışır.
- Bütün öğrencilere saygı duyan, onların karakterini geliştiren ve onların başarılı olmalarına yardımcı olan anlamlı ve ilgi çekici bir akademik müfredatı içerir.
- Motivasyonlarını artırmayı amaçlar.
- Karakter eğitiminde, sorumluluğu paylaşan, öğrenme ve ahlâk topluluğu olan okul, çalışanlarını bu eğitime katar ve onların da öğrencilerin karakter eğitimini yönlendiren aynı çekirdek değerlere bağlı kalmasına çabalar.
- Okul karakter oluşturma çabasına aile ve toplum üyelerini katar.

Değerler eğitimi kavramının temel hedefi değerlerin kazandırılmasıdır. Değerler eğitiminin benimsediği yaklaşım “iyi” kavramı üzerinden ifade edilebilir. Değerler eğitimi kapsamında gerçekleştirilecek uygulamalar iyiliği sevmeyi, iyilik yapmayı, iyi olmayı ve benzeri hedeflere ulaşmayı amaçlamalıdır. Değerler eğitimi duyguları hesaba katarak oluşturulmalıdır. Zira çocuklar için akıldan önce duygular gelmektedir. Çocukların duygularına hitap edildiğinde değerler eğitimi daha etkili sonuçları ortaya çıkaracaktır. Aydın’ a (2011: 6) göre değerler eğitimi, iradeyi de etkilemelidir. Bilgi ve beceri vicdanla desteklenmeli; çocuğun sahip olduğu engin bilgiye büyük bir kalp de eşlik etmelidir. Maddiyat ve merhamet insanda paralel büyümelidir. Ahlaklı ve karakterli olmayan insanlar, para, beden ve gücünü öteki insanlar için harcamazlar.

2.2. HOŞGÖRÜ

Bu başlık altında hoşgörü kavramı detaylı bir biçimde incelenmektedir. Bu kapsamda hoşgörü kavramının tanımı, önemi, kapsamı, unsurları, hoşgörünün boyutları olan nezaket, merhamet ve tahammül, kabul ve kabullenme ve hoşgörü ve eğitim arasındaki ilişki incelenmektedir.

2.2.1. Hoşgörü Tanımı

Sosyal bir varlık olan insanoğlu bu özelliğinin bir gereği olarak diğer insanlarla beraber yaşar. Birbirinden farklı olan insanlar belirli bir alanda beraber yaşamaktadırlar ve onların oluşturdukları bu birim toplum ifadesiyle adlandırılır. Toplum içerisinde beraber yaşayan insanların birbirlerinden farklı özelliklere sahip olmaları nedeniyle yine farklı duygu, düşünce, görüş ve yaşam tarzlarına sahip olmaları kaçınılmazdır. Toplum yaşamının sağlıklı bir biçimde varlığını devam ettirmesi için de insanların birbirlerine karşı barışçıl bir tutum benimsemeleri ve hoşgörü duygusu ile yaklaşmaları gerekir (Miglietta, Gattino ve Esses, 2014).

Daha açık ifade etmek gerekirse toplum yaşamının sağlıklı bir biçimde devam edebilmesi için hoşgörü bilinci oluşmalıdır. Hoşgörü kavramı bireylerin birbirlerine karşı saygı, sevgi ve anlayışla yaklaşmalarını ifade eder. Hoşgörü kavramı bireysel farklılıklara saygı duymayı ve ortaya çıkması muhtemel sorunları barışçıl bir biçimde çözmeyi içerir. Aynı zamanda hoşgörü bir iletişim süreci olarak tanımlanabilir. Zira hoşgörü bireylerin toplum içerisinde birbirleriyle karşılıklı saygı, sevgi ve anlayış çerçevesinde iletişim kurmaları durumunu açıklar (Kaya, 2013).

Doorn' e (2012: 1) göre hoşgörü karşı çıkılan veya farklı düşünülen bir konu ya da durumun kabul edilmesidir. Ciddi sorunların ortaya çıkmaması için onaylanmayan ve kabul görmeyen bir davranışın veya düşüncenin zararlı olmadığı takdirde anlayışla karşılanması hoşgörü kavramının bir gerekliliğidir. Yazara göre hoşgörü kavramı birey ve toplum bazında yok sayıldığında bireyler arasında sorunlar, toplumsal çatışmalar ve kutuplaşmalar ve hatta savaşlar çıkabilmektedir.

Daha önce üzerinde detaylı bir biçimde durulan değer kavramı ile hoşgörü kavramı birbirleriyle etkileşim içerisinde olan kavramlardır. Diğer tarafta bu iki kavram

arasında önemli bir farklılık bulunmaktadır. Değer kavramı daha önce de belirtildiği üzere zaman içerisinde yavaş yavaş değişebilir ve toplumlar arasında değerler açısından farklılıklar görülebilmektedir. Hoşgörü kavramı ise anlamını ve önemini yitirmeyen ve tüm zamanlarda ve toplumlarda aynı anlama gelen bir ifadedir (Prajapati, 2014).

Hoşgörünün günümüzde evrensel bir biçimde önemi kabul edilmiştir. Konu hakkında UNESCO 1995 yılında Hoşgörünün İlkeleri Beyannamesi (Declaration on Principles of Tolerance) hazırlamıştır. Bu beyannameye göre hoşgörünün anlaşılması için dört unsur üzerinde durulmalıdır. Söz konusu dört unsur şu şekilde açıklanmaktadır:

- Farklı Olana Saygı: Hoşgörü kendisinden farklı olan her şeye saygı duymak anlamına gelir. Hoşgörülü olduğundan bireysel farklılıklara saygı duyulur ve toplum içerisindeki kültürel farklılık kabul edilir. Adalet, vicdan hürriyeti ve din, dil, ırk gibi unsurlardaki farklılıklara saygı durulması gerekliliği benimsenir. Ayrıca hoşgörü bir taraftan yasal bir zorunlulukken diğer taraftan toplumsal bir gerekliliktir.
- Evrensel İnsan Hak ve Özgürlükleri: Hoşgörülü olmak farklı olanlara karşı sergilenmiş bir iyilik değil aksine bir görev ve sorumluluktur. Saygı insanların hak ettikleri bir olgudur ve hoşgörülü olmak bir lütuf olarak görülemez.
- Toplumsal ve İnsani Sorumluluk: Hoşgörülü olduğunda demokrasi, insan hakları, hukuk kuralları ve çoğulculuk savunulur. Evrensel insan hakları kabul edilir ve katı fikirler ile önyargılar çerçevesinde hareket edilmez.
- Kabul Etmek: Hoşgörü bireyin diğer bireyleri sahip oldukları duygu, düşünce ve özellikler ile beraber kabul etmesini gerektirir. Adaletsizlik ve farklı olanları küçük görme davranışları rotadan kaldırılmalıdır. Bu noktada bireyin kendisini değiştirmesine gerek yoktur. Hoşgörülü olmak bireyin kendi sahip olduğu duygu, düşünce ve özellikleri değiştirmesine değil, karşısındakini kabul etmesini gerektirir (UNESCO, 1995).

Hoşgörülü birey yüksek kültür seviyesinde bir özellik/nitelik kazanmıştır. Hoşgörü insanı yücelten bir erdemdir. Hoşgörü özellikle de sevgi ve anlayışlı karşılamayı gerektirir (Kolaç, 2010). Hoşgörülü bireyin sahip olduğu özellikler şu şekilde listelenebilir:

- Demokratik olmalı.
- Eğitimli olmalı.
- Empati yeteneğine sahip olmalı.
- Etkili iletişim becerilerine sahip olmalı.
- Farklılıklara saygılı olmalı.
- Geniş bakış açısına sahip olmalı.
- İnsan sevgisi olmalı.
- Nesnel olmalı.
- Olumlu bakış açısına sahip olmalı.
- Sabırlı olmalı.
- Sorgulayıcı olmalı.
- Tutarlı davranmalı.
- Zengin kùltùre sahip olmalı (Tùre ve Ersoy, 2014: 40).

Hoşgörü kavramı soyut bir kavramdır ve bu sebeple farklı anlamların yüklenmesi mümkündür. Boyacı' ya (2015: 22) göre kişilerarası iletişim sürecinde ortaya çıkan hoşgörünün; bireysel farklılıklara saygı duyma ve bu farklılıklara anlayışla yaklaşma gibi anlamları içerdđiđi söylenebilir. Başka bir anlatımla hoşgörü; olaylara, durumlara ve düşüncelere farklı bakış açılarından bakarak daha esnek bir yaklaşım göstermeyi içermektedir. İnsanlar hoşgörü sayesinde, diğer insanlarla iyi ilişkiler kurabilir ve böylelikle uyumlu bir yaşam sağlayabilirler.

Yabancı kaynaklarda hoşgörü kelimesinin karşılığı “tolerans (tolerance)” olarak geçmektedir. Diğer tarafta, konu hakkında gerçekteşirilmiş olan çalışmalar incelendiğinde tolerans kavramının dilimizde kullanılan hoşgörü kavramını tam olarak karşılamadığına dair fikirlerin bulunduğu gör÷lmektedir. Yeşilkayalı' ya (2014: 33-34) göre hoşgörü kavramının dilimizde ortaya çıkışında ve tolerans kelimesinden daha kapsamlı oluşunda tasavvuf kavramının etkisi bulunmaktadır. Aradaki en belirgin fark, tolerans kelimesinde farklı olana karşı yaptırım uygulanmasına rağmen hoşgörü kavramında hem farklı olana karşı olumsuz davranış sergilenmemesi hem de içsel bir huzur ve mutlu bir b içimde kabul etme davranışı sergilenmesidir. Bu durum hoşgörü kavramının farklı olanı severek ve samimi bir biçimde kabul etmeyi gerektirdiği şeklinde yorumlanabilir. Hoşgörünün tanımı yapılırken farklı inanç, gör÷ř, tutum, düşünce, anlayış, din, dil ve ırk gibi özelliklere karşı saygılı olmanın benimsenmesi üzerinde durulmalıdır.

Hoşgörü hakkında üzerinde durulması gereken bir diğer konu önyargıdır. Hoşgörünün en belirgin özelliklerinden birisi de önyargılı olmayı onaylamamasıdır. Hoşgörü sadece farklı olanı olduğu gibi kabul etmenin yanında önyargılı düşüncelerle onlara karşı olumsuz tutumlar geliştirilmemesini içerir(Doorn, 2014: 6).

Günümüzde ortaya çıkan toplumsal çatışmaların önemli nedenlerinden birisi ırklar arasında hoşgörünün bulunmamasıdır. Hoşgörü kavramı tanımlanırken kullanılan kabul etme, saygı duyma ve sevgi gibi kavramlar farklı ırklara karşı olan yaklaşımlarda benimsenmelidir. Herhangi bir toplumda farklı ırkların bulunması durumunda kaçınılmaz olarak sayıca fazla olan veya yönetim gücünü elinde bulduran ırk daha güçlü olabilecektir. Hoşgörü bilincinin oluşmadığı bir ortamda güçlü olan grup diğer grup üzerinde baskı unsuru olabilir. Sonuçta ortaya önemli anlaşmazlıklar ve huzursuzluklar çıkar. Hoşgörü kavramı bu aşamada devreye girmektedir. Zira hoşgörü kavramı farklı ırklara karşı anlayışlı olmayı, onları kabul etmeyi ve sevmeyi gerektirir. Hoşgörü toplum içerisindeki farklı ırklarla oluşan toplumsal grupların kutuplaşmasını ve ayrışmasını reddeden bir kavram olarak ortaya çıkar. Hoşgörü kavramı bireylerin sahip oldukları ırkları nedeniyle hiçbir ayrımcılığa uğramadıkları ve herkesin eşit haklara sahip oldukları bir yaşam sistemidir (Corneo ve Jeanne, 2009: 5).

Hoşgörü kavramının içerdiği önemli değerlerden birisi özgürlüktür. Hoşgörü sayesinde özgürlük bilinci toplum içerisinde geliştiğinde bireyler kendi kimliklerini saklama zorunluluğu duymaz ve kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi olurlar. Özgürlük değeri farklılıklara rağmen herkesin eşit şartlarda yaşamasını önemli görür. Özgürlüğün bir gerekliliği olarak farklı düşünceler ifade edildiğinde bunları dinlemek ve yorumlamak gerekir. Ayrıca birey farklı düşünceleri dinlediğinde ve kendi zihninde yorumladığında kendisini geliştirmek için de fırsat bulmuş olur. Hoşgörünün barındırdığı değerlerden biri de özsaygı değeridir. Karşısındaki bireylere karşı hoşgörülü olan ve kendisini de hoşgörülü ile karşılanan bireyin özsaygı düzeyi daha yüksek olmaktadır (Kalın, 2013: 17).

Yine hoşgörü kapsamında değerlendirilmesi gereken konulardan birisi cinsiyetlere ve cinsel tercihlere karşı saygılı olunmasıdır. Hoşgörü kavramı farklı cinsiyetlere ve farklı cinsel tercihlere karşı anlayışlı olmayı zorunlu görür. Hoşgörünün benimsendiği bir toplumda cinsiyet farklılıklarına ve cinsiyete bağlı yaşam tarzlarına karşı toleranslı bir yaklaşım oluşur. Bu konuda dünya genelindeki ilk çalışma Avrupa

Birliği tarafından hazırlanan The Charter of Fundamental Rights metnidir. Metinde insanların cinsiyet farklılıklarına karşı herhangi bir biçimde ayrımcılığa uğramamaları gerektiği üzerinde durulmaktadır. Hoşgörü anlayışı özellikle de eşcinseller söz konusu olduğunda uygulanması zor bir anlayış haline gelebilmektedir. Farklı toplumlarda eşcinsellik noktasında farklı algılar bulunmaktadır. Kimi toplumlarda eşcinsellere karşı ayrımcılık yapıldığı görülmektedir. Bu ayrımcılık eşcinsel bireylerin yaşam standartlarını olumsuz etkilerken bir taraftan da toplum içerisinde kutuplaşmaların ortaya çıkmasına neden olur. Hoşgörü kavramı sahip olduğu ilkeler, özellikler ve tanımı gereği cinsiyet veya cinsel yaşam tarzı açısından tüm bireylere eşit davranılmasını ve farklı cinsiyet özelliklerinin veya cinsel yaşam tarzlarının kabullenilmesini zorunlu kılar. Diğer bir ifadeyle hoşgörü kavramı cinsiyete ve cinsel yaşam tarzına bağlı ayrımcılığı yok eder (Corneo ve Jeanne, 2009: 17-18).

Hoşgörü kavramı bünyesinde üzerinde durulması gereken bir başka konu farklı dinlere ve bu dinlere mensup bireylere karşı saygı ile yaklaşılmaları ve söz konusu farklılıkların kabullenilmesidir. Hoşgörü kavramı bireyi kendisinden farklı bir dine mensup bireyleri sevmeye, saygı göstermeye ve kabul etmeye yönlendirir (Önlen, 2017: 43).

Dinsel açıdan hoşgörü gösterilmesi zorunluluğu dünyanın birçok ülkesinde yasalarla güvence altına alınmaktadır. Hazırlanan yasalar kapsamında farklı dinlere mensup bireyler devlet kademelerinde çalışmak, ticaret yapmak, eğitim almak ve dinlerini özgür bir biçimde yaşamak gibi haklara sahiptirler. Diğer tarafta, yasalardan ayrı bir biçimde toplum içerisinde çoğunluğu oluşturan bireylerin farklı dinlere inanan veya hiçbir dine inanmayan bireylere karşı ayrımcı bir yaklaşım benimsemeleri söz konusu olabilmektedir. Bu durum hoşgörü kavramının temel prensiplerine tamamen aykırıdır (Powell ve Clarke, 2010: 5).

Aslında dini açıdan hoşgörülü olmak dinlerin ortak öğretilerinden biridir. Battal ‘ a (2008) göre dünya dinleri özellikle beş büyük din -Hıristiyanlık, İslam, Hinduizm, Budizm ve Yahudilik- bir taraftan taraftarlarını kendi belirlediği kurallar çerçevesinde gúnahtan, nefretten, diğer insanlara kötülük etmekten men ederken diğer taraftan da onlara insanlar arasında barış, sevgi, hoşgörü, adalet, eşitlik ve işbirliğini emretmektedir. Dinlerde var olan bu ortak gayenin yanında dinlerin birbirinden farklı yönleri de bulunmaktadır. Dinlerin teolojileri, gelenekleri,

ibadetleri, dünya görüşleri açısından farklılıkları mevcuttur. Bu farklılıklar tarihsel süreçte çoğu kez din mensupları arasında tartışmalara, savaflara, dışlamacı tavırlara sebep olmuş ve az da olsa günümüzde de olmaya da devam etmektedir. İşte bu tür olumsuzluklardan sakınmak veya onları en aza indirmek için günümüz dünyasında dinler arası ilişkilerde, dinler arasında var olan bu farklılıklardan ziyade, onları bir araya getiren ortak noktaların ön plana çıkarılması ve farklılıkları yerine bunların paylaşılması düşüncesi vurgu bir şekilde dile getirilmektedir.

Hoşgörü kavramı açıklanırken üzerinde durulması gereken son kavram “hoşgörüsüzlük”tür. Hoşgörünün aksine, hoşgörüsüzlük farklı olanları istememek ve onlardan nefret etmek anlamına gelmektedir. Hoşgörüsüzlük kavramı bireylerin ve toplum içerisindeki sosyal grupların farklı olan birey ve gruplara karşı düşmanca bir tavır takınmalarını, onlara saygı duymamalarını ve onları değiştirmeye çalışmalarını ifade eder. Farklı olanları değiştirmeye çalışmak toplum içerisinde ve bireyler arasındaki ilişkilerde huzursuzluk ve çatışma ortamı oluşturur (Corneo ve Jeanne, 2009: 2).

UNESCO (1994: 16), hoşgörüsüzlüğün belirtilerini Tablo 3’de görüldüğü gibi açıklamaktadır.

Tablo 3. Hoşgörüsüzlüğün Belirtileri

Hoşgörüsüzlük Belirtisi	Açıklaması
<i>Dil</i>	Irksal, kültürel, dini, milli veya cinsel özelliklere karşı olumsuz ifadeler kullanmak ve bireyleri aşağılayıcı bir konuşma dili geliştirmek.
<i>Genellemeler Yapmak</i>	Herhangi bir grubun tüm üyelerinin aynı özelliklere sahip olduğunu ifade etmek ve düşünmek. Tüm bireylerin ortak olarak sahip oldukları düşünülen özelliklerin genellikle olumsuz özellikler olduğu düşünülür.
<i>Alay Etme</i>	Farklı özelliklere sahip olan bireyi aşağılamak için herhangi bir tavır, davranış veya özelliğinden bahsetmek ve onu küçük düşürmeye çalışmak.
<i>Önyargı</i>	Farklı olanların tüm tutum ve davranışlarının yanlış olduğunu düşünmek. Burada genellemeler de yapılır. Farklı bir toplumsal gruba üye olan bir bireyin yaptığı hata ve sahip olduğu özellik diğerlerine de aitmiş gibi görülür.
<i>Günah Keçisi</i>	Travmatik olayların ve sosyal sorunların suçunu belirli bir gruba yüklemek.
<i>Ayrımcılık</i>	Sosyal haklardan ve faydalardan uzak tutmak.
<i>Sürgün</i>	Herhangi bir grup yokmuş gibi davranmak ve onu konuşma gibi haklardan mahrum bırakmak.
<i>Taciz</i>	Bir bireyi veya bir grubu küçük düşürerek dışlamaya çalışmak. Genellikle toplum dışına itmek için yapılır.
<i>Saygısızlık ve Yok Etme</i>	Dini ve kültürel yaşam tarzları ve semboller gibi unsurları yasaklamak ve ortadan kaldırmaya çalışmak.
<i>Zorbalık</i>	Bireyleri ve grupları zor durumda bırakmak için sahip olunan fiziksel veya benzeri güçleri kullanmak.
<i>İhraç Etme</i>	Yasla olarak güç kullanma yoluyla bireylerin ve grupların belirli haklardan ve ortamlardan uzaklaştırılması. Çalışma, seyahat etme ve barınma gibi hakların yasalar yoluyla ellerinden alınması.
<i>Dışlanma</i>	Temel ihtiyaçlara erişimin engellenmesi ve toplum içerisinde yaşama hakkının engellenmesi.
<i>Ayırım</i>	Din, dil, ırk ve cinsiyet gibi nedenlerle bireylerin temel haklarına kısıtlı olarak erişebilmeleri veya erişememeleri. Bu grupların dezavantajlı hale getirilmeleri.
<i>Zorla Önleme</i>	İnsan haklarına erişimi zorla engelleme.
<i>Yıkım</i>	Yaşam alanında uzaklaştırma, fiziksel saldırı, silahlı saldırı ve öldürme gibi davranışlar.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere hoşgörüsüzlüğün belirtileri toplum içerisinde çok büyük sorunların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Hoşgörü bireyler arası ilişkilerde ve toplum yaşamında huzur, dostluk ve anlayış gibi olumlu sonuçları ortaya çıkarırken hoşgörüsüzlük bireyler arası ilişkilerde, toplum yaşamında ve hatta toplular arası ilişkilerde karşılıklı düşmanlık duygusunu geliştirir. Bu düşmanlık duygusu ilerleyen süreçlerde şiddet eylemlerinin ve savaşların ortaya çıkmasına neden olabilir. Hoşgörüsüzlük farklı alanlarda ortaya çıkabilir. Türe ve Ersoy' a (2014: 34) göre hoşgörünün boyutlarına ilişkin bir başka bakış açısı da, toplumlarda kendini en çok gösteren hoşgörüsüzlük alanlarını temel almıştır. Bunlar ırkçı hoşgörüsüzlük, cinsel hoşgörüsüzlük ve dinsel hoşgörüsüzlük olarak görülmektedir. Ayrıca, hoşgörü negatif ve pozitif olmak üzere iki biçimde değerlendirilmektedir. Bu aşamada hoşgörünün ortaya çıkardığı olumlu durumları ve önemini detaylı bir biçimde incelemek faydalı olacaktır.

2.2.2. Hoşgörü Kavramının Önemi

UNESCO' a (1994: 12) göre hoşgörünün en önemli getirilerinden birisi temel hak ve hürriyetlere rahat bir biçimde erişim ve bireyler arası ve toplumu oluşturan gruplar arasındaki ilişkilerde barışı getirmesidir. Hoşgörünün hâkim olduğu bir çevrede bireyler ve toplumu oluşturan gruplar birbirlerine karşı daha saygılı olacaktır. Ortaya çıkan saygı ortamında insanların yaşamaları, çalışmaları, ticaret yapmaları, boş zamanlarını iyi geçirmeleri ve sosyal etkinliklere katılmaları gibi hakları güvence altına alınacaktır. Ortaya çıkan iyi ilişkilerin de etkisiyle toplum içerisindeki barış ve güven ortamı geliştirilecektir. Dışlanmanın, kargaşanın ve kutuplaşmanın olmadığı bir ortamda sosyal düzen istendik bir biçimde gelişecektir. Aksi durumda hem toplum içerisinde hem de ülkeler arasında kargaşaların ve savaşların yaşanması olasıdır. Toplumsal bir huzursuzluk olacaktır. Hoşgörü ise hem toplumlar arasındaki sorunların çözümünde hem de sosyal düzenin barışçıl ve huzurlu bir biçimde oluşturulmasında anahtar bir rol oynayacaktır.

Şahin' e (2013: 162) göre onaylama ve kayıtsızlık tepkilerinin toplumsal barışın devamı açısından olumlu katkısının olduğunu söyleyebiliriz. Bu tepkilerin ilkinde farklılığa yönelik olumlu bir bakış açısının varlığı söz konusu olup, farklılığın varlığını tanımakla kalmayıp onu bizatihi yaşatmak için toplumun geri kalanından

pozitif katkı yapmaya yönelik bir talebi de içerebilir. Çokkültürcülük politikalarının bu yaklaşımın bir tezahürü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İkinci tepki olan kayıtsızlık tepkisinde ise farklılık nesnesine yönelik olarak olumlu veya olumsuz bir değer yargısı var olmayıp farklılık nesnesinin kendi haline bırakılması söz konusudur.

Hoşgörü bireyin diğer bireylerle olan ilişkilerinde olduğu gibi kendisi ile olan ilişkisinde de olumlu sonuçların ortaya çıkmasını sağlar. Diğer bir ifadeyle hoşgörü bireyin psikolojik olarak iyi hissetmesini kolaylaştırır. Zira hoşgörülü olmayan bir birey için çevresinde sürekli düşmanlar olacaktır. Farklı düşünen, farklı bir dine mensup, farklı bir ırka mensup, farklı cinsiyet özelliklerine sahip, farklı yaşam tarzlarına sahip ve benzeri farklılıkları olan bireyleri çevresinde görmek bu kişilere acı verecektir. Onlarla arasında çatışmalar olabilecek ve bundan zararlı çıkacaktır. Aksi durumda, hoşgörüyü benimsemiş bir birey çevresindeki farklılıklarla iyi ilişkiler içerisinde olur. Onlarla olumlu sosyal ilişkiler geliştirirken arkadaşlık ve güven gibi duyguları yaşar. Ortaya çıkan çatışmasızlık ortamı ile duygusal açıdan kendisini çok daha iyi hissedebilecektir (Kolaç, 2010: 195).

İnsanlık tarihi boyunca önemli savaşların, çatışmaların ve trajedilerin yaşandığı dönemler görülmüştür. Söz konusu ciddi sorunların ortaya çıkmasında etkili olan sebeplerden biri bazı kavramların toplumlarca henüz benimsenmemiş olmasıdır. Bu kavramlardan bazıları din ve vicdan hürriyeti, çoğulculuk, insan hakları ve demokrasidir. Toplumun barış ve huzur içerisinde yaşaması için hayati öneme sahip olan kavramlar son dönemlerde daha fazla tartışılmaktadır. Zira hem toplumlar arası ilişkilerde, hem toplumu oluşturan gruplar arasındaki ilişkilerde hem de bireyler arasındaki ilişkilerde istendik deneyimlerin yaşanması için yukarıda bahsedilen kavramların benimsenmesi gerekir. Bu kavramların benimsenmesi ile beraber insanlar farklı inanç, ırk ve benzeri özelliklere karşı hoşgörü duygusu geliştirecektirler. Hoşgörü duygusunun gelişmesi ve toplum tarafından benimsenmesi öncelikle çatışmaların azalmasını veya ortadan kalkmasını sağlar. Aksi durumda ya bir grup diğer grupları elinde bulunan güç sayesinde baskı altında tutar ya da iç karışıklıklar yaşanır. İki durumda da kişisel hak ve özgürlüklerde sınırlamalar gözlemlenir. Kısaca özetlemek gerekirse hoşgörü bir takım önemli kavramların benimsenmesini ve uygulanmasını sağlayarak temel hak ve özgürlüklerin elde edilmesini sağlar (Kalın, 2013: 57).

Hoşgörü insanların birlikte yaşamalarını sağlar. Hoşgörü sayesinde insanların birbirlerine saygı duymaları, sevgi beslemeleri ve onların temel hak ve özgürlüklerine müdahale etmemeleri farklı insanların ve grupların birbirleriyle daha iyi şartlar altında yaşamalarına olanak sunar. Toplum içerisinde huzurlu ve mutlu bir ortamın oluşturulması toplumun devamını sağlar (Türe ve Ersoy, 2014: 40).

Günümüzde gözlemlenen bazı gelişmeler hoşgörü kavramını geçmiş ile kıyaslandığında daha önemli hale getirmektedir. Geçmişte insanların genellikle aynı köylerde veya şehirlerde yaşamaları onların daha sınırlı sayıdaki farklılıklarla karşılaşmalarını sağlıyordu. Günümüzde ise özellikle teknolojik gelişmeler dünyanın farklı yerlerindeki insanların ve insan topluluklarının birbirleriyle iletişim kurmalarını kolaylaştırmaktadır. Ulaşım ve haberleşme alanlarında ortaya çıkan gelişmelerin bir sonucu olarak daha fazla farklılık birbiriyle etkileşim içerisine girmektedir. Böyle bir durumda çatışmaların yaşanmaması ve farklı kültürel, dini, siyasi ve benzeri özelliklerin saygı ile karşılanması için hoşgörünün toplumlar tarafından benimsenmesi şart olmaktadır. Hoşgörü artık sadece belirli bir toplum içerisindeki ilişkileri değil farklı toplumlar arasındaki ilişkileri de yoğun bir biçimde etkilemektedir (Kolaç, 2010).

Hoşgörüye en çok ihtiyaç duyulan alanlardan birisi siyasettir. Siyasi çatışmalar toplumlar arasında krizlerin ve hatta savaşların ortaya çıkması ile sonuçlanmaktadır. Toplum içerisinde de farklı gruplar arasında çatışmalar yaşanır. Yine kişiler arası ilişkilerde de siyasi görüş farklılıkları nedeniyle düşmanlıklar ve tartışmalar yaşanır. Özellikle de politikacıların geliştirdikleri dil toplumlarda huzursuzlukların ve kutuplaşmaların artması ile sonuçlanır. Toplum içerisinde siyasi olarak aynı gruba mensup olan kişiler benzer duyguları, değerleri ve yaşam tarzlarını paylaşırlar. Bu noktada farklı siyasi görüşe sahip olan bireyler de kendi siyasi görüşlerine uygun duyguları, değerleri ve yaşam tarzlarını paylaşırlar. İki siyasi görüş arasındaki farklılıklar ne kadar çok olursa olsun hoşgörü duygusu benimsendiğinde gruplar arasında çatışmalar yaşanmayacaktır. Zira hoşgörü sevilme ve benimsenme dahi farklılıklara karşı kabullenme ve saygıyı gerektirir. Dahası, hoşgörü ortamında bireyler kendilerini daha iyi ifade edebilecek ve diğerleri ile daha sağlıklı bir biçimde iletişim kurabileceklerdir. Ortaya çıkan fikir alışverişi sayesinde siyasi grupların birbirlerini daha iyi anlamaları ve tanımaları bir kısım benzer veya aynı özelliklere sahip olduklarının farkına varmalarını sağlar (Adman ve Strömblad, 2017: 2).

Bu aşamaya kadar olan ifadeleri kısaca özetlemek gerekirse, hoşgörü toplumsal barışı güçlendirirken hem toplumlar arasındaki çatışmaların ve savaşların önüne geçmeye yardımcı olmakta hem de bireyler arasındaki ilişkilerin daha olumlu olmasını sağlamaktadır. Hoşgörü sayesinde bireyler arasındaki ilişkilerde iletişim süreçlerinde bir denge oluşur. Bunun sağlanması için farklı olanların benimsenmesine ve bireyin kendisini değiştirmesine gerek yoktur. Önemli olan kendi duygu, düşünce, fikir ve yaşam tarzlarının değişmemesine rağmen farklı olanlara saygı duyulmasıdır. Bu sağlandığında birey hem deneyimlediği olumlu sosyal ilişkiler sayesinde duygusal açıdan mutlu olabilecek hem de sosyal düzen barışçıl bir nitelik kazanacaktır. Hoşgörü sayesinde toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkilerde saygı, sevgi ve anlayış oluşacaktır (Çalışkan ve Sağlam, 2012: 1440).

2.2.3. Hoşgörünün Kapsamı ve Unsurları

Bir önceki başlıkta görüleceği üzere hoşgörü evrensel olarak barışa katkı sağlamaktadır. Zira hem kişiler arası ilişkilerde, hem toplumu oluşturan gruplar arasındaki ilişkilerde hem de toplumlar arasındaki ilişkilerde saygı, sevgi ve anlayış gibi duyguların ortaya çıkması için hoşgörü bilincinin gelişmesi gerekir. Diğer tarafta, hoşgörünün tam olarak neleri kapsadığının ve neleri kapsamadığının bilinmesi şarttır. Başka bir ifadeyle hoşgörünün sınırlarının çizilmesi onun doğru anlaşılmasını sağlar. Herhangi bir bireyin duygu, düşünce ve yaşam tarzının saygıyla ve anlayışla karşılanması zorbaca uygulanan yaptırımlara da susulacağı anlamına gelmez. Bir birey özgürce yaşarken ve hoşgörü ile karşılanırken diğer bireylerin temel hak ve özgürlüklerine zarar veremez. Aksi durumda suç işlenmesine onay verilmiş olur. Dolayısıyla hoşgörülü davranılma hakkı suç işleme veya bir biçimde diğerlerine zarar verme hakkı sunmaz. Hoşgörü bilinci karşılıklı olarak insanların birbirlerine saygı göstermesini gerektirir (Boyacı, 2015: 25).

Corneo ve Jeanne' a (2009: 4) göre hoşgörü anlayışı çift taraflı olmalıdır. Bireyler duygu, düşünce ve yaşam tarzlarında özgür bir biçimde yaşama hakkına sahip olmakla beraber başkalarının da aynı haklara sahip olduğunu kabul etmelidirler. Hoşgörü bireyin sahip olması gereken bir değer sistemidir ve herkesin hakkıdır. Başkalarının haklarına karşı düşüncesiz ve bencil bir biçimde yaklaşan ve zarar veren kimseye karşı hoşgörülü bir yaklaşımın benimsenmesi doğru olmaz.

Türe ve Ersoy (2014) hoşgörü kapsamında olmayan durumları şu şekilde listelemektedir:

- Ahlaki olmayan davranışlar,
- Baskı yapmak,
- Bireyin yaşamlarına haksız sınırlamaların getirilmesi,
- Bireylerin mücadele vererek elde ettikleri kazanımları ellerinden almaya yönelik uygulamalar,
- Demokratik bir ortamın benimsenmemesi,
- Dışlamak,
- Düşünme, irade ve eylem özgürlüklerinin kısıtlanması veya tamamen yasaklanması,
- Hırsızlık yapmak,
- Kurallara uymamak,
- Farklı siyasi tercihlere karşı saygılı olmama,
- İnanç özgürlüğünü bireylerin veya toplumların elinden almayı amaçlayan uygulamalar,
- Siyasi farklılıklar nedeniyle çatışma ortamı oluşturmak,
- Dinsel farklılıklara karşı düşmanca tavır takınmak,
- Kültürel özellikleri nedeniyle bireyler ve toplum içerisindeki gruplarla çatışma yaşamak,
- Bireyler ve gruplar arası ilişkilerde dengeyi bozucu davranışlar sergilemek,
- Bildiri dağıtmak, toplantılar yapmak veya benzeri barışçıl siyasi hareketleri engellemek ve söz konusu hareketleri sergileyenlere karşı şiddet yoluna başvurmak,
- Özgürlükleri ortadan kaldırmaya yönelik girişimler,
- Şiddet uygulamak,
- Toplumların uzun dönemlerin bir sonucu olarak elde ettikleri kültürel değerlerinin ortadan kaldırılmasını, bozulmasını ve değiştirilmesini hedefleyen uygulamalar,
- Yalan söylemek,
- Zarar vermek,
- Bireysel özgürlükleri yok saymak,

- Özel hayata karşı saygılı davranmamak,
- Bireylerin başkalarına zarar vermeyen özel yaşamlarını engelleyici uygulamalar,
- Özel yaşamları nedeniyle bireylere karşı aşağılayıcı tutumlar sergilemek,
- İnsanların kimliklerine saygı duymamak,
- İnsanların sahip oldukları bireysel özellikleri küçümseyici/aşağılayıcı davranışlar sergilemek,
- Hukuka ve ahlaka aykırı davranışlar,
- Toplumun çıkarlarına ters düşen hareketler,
- Toplum oluştururan farklı gruplardan nefret etmek ve nefret söylemleri geliştirmek,
- Fıtrata bağlı olarak gelişen özellikleri aşağılamak,
- Kusur bulmaya çalışmak,
- Kullanılan dilin yıkıcı olması,
- Dini, kültürel ve bireysel özelliklere ve inançlara karşı olumsuz bir dil kullanma,
- Kamu düzenini bozmak,
- Yaşlılar ve engelliler gibi gruplara karşı sorumlulukların yerine getirilmemesi veya onlara zarar verme,
- Eğitim özgürlüğünün sağlanmaması,
- Azınlıklara karşı haksız uygulamalar gerçekleştirmek ve ayrımcılık yapmak,
- İnsanların dini ve kültürel anlamda önemli olan gün ve aktivitelere katılmalarının engellenmesi,
- Dini ve kültürel aktivitelere bireylerin gönülsüz olmalarına rağmen dahil edilmesi,
- İnanç özgürlüğünün kısıtlanması veya ortadan kaldırılması,
- İnsanın insana zarar verdiği davranışlar (Aslan, t.y.: 24; Başar ve Yüksel, 2014: 412; Başarır, 2015: 111; Doorn, 2014: 4; Figen, 2016: 455; Kalın, 2017: 49; Kepenekçi, 2004: 263; Kolaç, 2010: 203; Türe ve Ersoy, 2014: 34-40; UNESCO, 1994: 18).

Hoşgörünün unsurları ile ilgili olarak alan yazında bir takım farklı kavramlardan bahsedilmesine rağmen genel olarak benzer unsurların listelendiği

görülmektedir. Tablo 4’de hoşgörünün unsurlarını özetlemektedir (Atalay, 2008: 42-43; Kalın, 2013: 54; Yeşilkayalı, 2014: 33-34;).

Tablo 4. Hoşgörünün Unsurları

Hoşgörünün unsuru	Açıklaması
Sapma	Hoş görülen şey, hoş görenin düşündüğü veya yapılması gerektiğine inandığı şeye göre sapmadır. Bu unsur, özellikle dinsel ve cinsel hoşgürsüzlük örnekleriyle kavranabilir.
Önem	Bir şey hoşgörülüyorsa aynı zamanda önemlidir. Önem verilmediğinde hoşgörü bulunmamakta ve kayıtsızlık bulunmaktadır.
Kınama	Hoş görülen şey kınanmıyorsa, hoş görene göre bir sapma değildir ve kınamaya değer bulacak kadar önemli de değildir.
Güç	Hoşgörünün var olması için öncelikle hoş gören kişinin karşıdaki durumu değiştirmeye gücünün yetmesi gerekir. Bireyin buna gücü yetmiyorsa mecburen susma durumu ortaya çıkar. Gerçek manada hoşgörünün varlığından bahsetmek için bireyin elinde güç olmasına rağmen isteyerek farklılığı kabullenmesi gerekir.
Reddetmeme	Hoş gören, bir eylemi sapma olarak görüyor, ona önem verip onu kınıyor, ancak elindeki gücü kullanmayarak varlığını reddetmiyorsa, hoşgörü gerçekleşmiş demektir.
İyilik	Hoşgörülü bir davranış sergilenmesi “iyi” olarak kabul edilen bir durumdur.
Engellememe	Bir farklılığın zor kullanılarak ortadan kaldırılması veya engellenmesi asla istenilen sonuçların ortaya çıkmasını sağlamaz. Belki gecikme yaşanır ama sonuç değişmeyecektir. İkna süreci zorla olan bir süreç değildir. Zor kullanıldığında karşı taraf kabul etse bile sorun yaşamamak için kabullenir. Uygun ortamı bulduğunda ise eskisinden de daha istekli bir biçimde farklı olduğu durumu savunur. Dolayısıyla hoşgörüde farklı davranış, inanç, düşünce ve yaşayışlara müdahale edilmesi söz konusu olmamalıdır
Farklılıklara açık olma	Bir ortamda hoşgörünün varlığının bulunması için aynı zamanda farklılıkların da bulunması gerekir. Hoşgörü kavramının temelinde farklılıklara saygı göstermek bulunduğu için farklılığın olmadığı bir ortamda hoşgörü davranışı sergilenemez. Hoşgörünün ortaya çıkmasının nedeni farklılıklardır. Hoşgörünün konusu olan farklılıklar insanın doğuştan getirdiği fitrata bağlı yaşam, din, dil, cinsiyet, etnik yapı gibi farklılıklardır

<i>Özden sapmama</i>	Hoş görülen değerler, hoş görülen şeyin tabii yapısına uygun olmalıdır. Buna hadde tecavüz etmeme veya sınırı geçmeme de denilebilir. Kendi doğası ile çelişen bir şeyin hoşgörünün alanına girmesi söz konusu olamaz. Cinsel sapmalar ve çevre tahribatı gibi olaylar bu duruma örnek verilebilir
<i>Olumsuz tavır sergilememe</i>	Hoşgörüde farklılıkları engelleme durumu söz konusu olmadığı için bireyi sıkıntıya sokan, onu rahatsız eden negatif bir duygu yoktur. Bu yüzden hoşgörü sahibi hoş gördüğü şeye karşı olumsuz bir tavır sergilemez
<i>Toplumsal barışı amaçlama</i>	Hoşgörünün amacı psiko-sosyal açıdan insanlar arası ilişkilerde medeni ölçülere riayet ederek, barış ortamının sağlanması konusunda birey ve toplumun huzuruna katkıda bulunmaktır

Yukarıdaki tablodan çıkarılması mümkün olan en önemli sonuç bir rotamda hoşgörünün bulunması için bazı şartların gerekliliğidir. Bu şartlar aslında hoşgörülü davranmamaya sebep olan durumların varlığıdır. Zira herhangi bir farklılığın bulunmaması veya herhangi bir farklılıkla karşılaştığı zaman bunu kabul etmeyecek, saygı duymayacak ve benzeri tavırlar takınacak gücü olmayan bireyin hoşgörülü olduğu sonucuna ulaşamaz.

2.2.4. Hoşgörünün Boyutları

2.2.4.1. Nezaket

Nezaketin en önemli getirilerinden birisi samimi ve içten bir ortamın oluşturulmasıdır. Bunun nedeninin anlaşılması için nezaket kavramının tanımından bahsetmek gerekir. TDK (2019) sözlüğünde nezaket kavramı “Başkalarına karşı saygılı ve incelikli davranma, incelik, naziklik” ifadeleriyle tanımlanmaktadır.

Huang’ e (2008: 96) göre nezaket kavramı davranışların ve sözlerin kibar olması anlamına gelmektedir. Örnek vermek gerekirse, otobüste yaşlı bir kişiye yer vermek kibar bir davranış olarak kabul edilirken birisi konuşurken onun sözünü kesmek kibar olmayan bir davranış olarak algılanacaktır. Bu aşamada iki davranışın sonuçlarının incelenmesi nezaketin nasıl samimi ve içten bir ortam oluşturacağını gösterecektir. Yaşlı birine otobüste yer verildiğinde kişi dinlenerek gitmek yerine ayakta gitmeyi

tercih edecektir. Bir şekilde zahmet söz konusu olmasına rağmen erdemli bir davranış sergilendiğinde yaşlı birey ve bu durumu görenler kendisinin samimi ve içten olduğunu düşüneceklerdir. Diğer tarafta, birisi konuşurken sözü kesildiğinde kibar olmayan bir davranış ortaya konuş olur ve sözü kesilen kişi istenmeyen duygular yaşar. Sözü kesilen kişinin sinirlenmesi ile beraber karşı tarafa karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine neden olunur. Böyle bir ortamda ise samimiyet ve içtenlik yerine daha çok düşmanlık duygusu ortaya çıkacaktır.

Zhao' e (2008: 630) göre nezaket çatışmalardan uzak kalınmasının temel yollarından biridir. Yazara göre nezaket sayesinde ortaya çıkması muhtemel olan çatışmaların ortadan tamamen kaldırılması veya olası olumsuz etkilerinin mümkün olan en az düzeye indirilmesi sağlanır. Zira nezaketin bulunduğu bir ortamda insanlar karşısındakine karşı daha hoşgörülü yaklaşabileceklerdir. Nazik bir davranış biçimi benimsendiğinde karşı tarafın konuşan tarafa karşı olumlu duygular geliştirmelerinin önü açılır ve samimi bir ortam doğar. Konuşma esnasında konuşanın gönderdiği mesajlar alıcı için olumsuz veya yanlış olarak algılansa dahi konuşma biçimi, jest ve mimikler eleştiriye karşı dinleyenin daha ılımlı tepkiler vermesini sağlar.

Barouni' e (2013: 5) göre nezaket iki türe sahiptir. Bunlar pozitif nezaket ve negatif nezaket şeklindedir. Pozitif nezaket dinleyicinin mutlu olmasını sağlar. Pozitif nezaket uygulandığında dinleyici kendisini iyi hisseder ve kendi ilgi alanlarının ve sahip olduğu değerlerin konuşan tarafından da değerli görüldüğünü düşünür. Negatif nezaket ise konuşanın dinleyiciye yüklediği nezaket türüdür. Burada konuşanda bir çekingenlik söz konusu olmaktadır.

Suzila ve Yusri' ye (2012: 127) göre samimi ve içten bir biçimde uygun iletişim yolu oluşturmayı gerektirir. Hoşgörü açısından bakıldığında yazarlar kültürün kabullenmesiyle nezaket arasında yakın bağ bulunduğunu belirtmektedirler. Kültürel kabullenme farklı kültürler karşı düşmanlığın geliştirilmemesidir. Teknolojik gelişmelerle beraber kültürler arası iletişim yolları gelişmiş ve daha önce hiç olmadığı kadar kolaylaşmıştır. Kültürler arası iletişim sürecinde kullanılan dilin samimi ve nazik olmasına dikkat edilmelidir. Samimi ve nazik bir dilin kullanılması kültürler arasında farklılıkların anlaşılmasını ve ortak değerlerin bulunmasını sağlar. Nezaket doğal olarak zıtlıkların ortadan kaldırılmasını da kolaylaştırır.

Nezaket konusunda uygun hareketler sergilemek için dikkat edilmesi gereken önemli bir konu bireyin yaptıklarının niteliğinden ziyade karşı tarafın neyi nasıl algıladığının bilinmesidir. Kimilerine göre nezaket kapsamında bulunan bir söz veya davranış başkaları için nezaket kapsamında bulunmayabilir. Özellikle kültürler arası etkileşimde bu durum sorunların yaşanmasına neden olabilmektedir. Herhangi bir dilde nazik olan bir konuşma biçimi başka bir dilde aynı özelliklere sahip olmayabilir. Nezaket konusunda sorun yaşamamak için öncelikle karşıdaki kişinin tanınması gerekir. Benzer bir biçimde kültürler arası iletişim sürecinde de kullanılan yabancı dilin ve karşı tarafın bulunduğu sosyal ortamın özellikleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmak daha iyi sonuçların elde edilmesini sağlar (Bengsch, 2010: 17-18).

Nezaket toplumsal ilişkilerin şekillenmesini etkiler. Bireyler arasında ve toplumdaki gruplar arasında nazik bir iletişim ortamı oluşturulduğunda karşılıklı olarak iyi ilişkilerin geliştirilmesi sağlanır. Ek olarak, nezaket kavramının evrensel bir boyutu da bulunmaktadır. Sadece aynı sosyal ortamlarda değil, çok farklı kültürlere sahip olan bireylerin de birbirleriyle kurdukları iletişim ve etkileşim süreçlerinde nazik davranmaları samimi bir ortamın oluşmasına yardımcı olurken aynı zamanda hoşgörülü bir zemin hazırlar (Huang, 2008: 97).

Nezaket kuralları çerçevesinde samimi ve içten bir biçimde hareket etmek karşı tarafın ikna edilmesi aşamasında faydalı olur. Hoşgörü kavramının seilmeyen veya onaylanmayan bir durumu kabullenme olduğu hatırlandığında, hoşgörü ile yaklaşılan bir bireyin olumsuz tutum ve davranışlarında yumuşama sağlanması istenirse kaba ve saldırgan tavırlar kendi fikir ve düşüncelerime karşı olan olumsuz tepkiyi artıracaktır. Nezaket kuralları kapsamında samimi ve içten hareket edildiğinde karşıdaki bireyde olumlu duygular oluşacak ve dinlediği fikirlere karşı daha yumuşak bir bakış açısı geliştirecektir. Bu sebeple nezaket kavramı içerisinde sıcaklık, sempati ve alçakgönüllülük gibi özellikleri de barındırmaktadır. Bunlar saldırganlığı ve çatışma ortamını da yumuşatacak veya tamamen ortadan kaldıracaktır (Osborne, Wootton ve Sibley, 2013; Zhao, Ferguson ve Smillie, 2017).

Nezaket ortak değerlerin benimsenmesinde kolaylaştırıcı rol oynar. Birbirlerine karşı incitici davranmayan bireyler ve gruplar daha etkin bir iletişim süreci kuracakları için birbirlerini daha kolay anlarlar. Karşılıklı olarak düşmanca ve incitici olmayan iletişim kanallarının kurulması ile beraber sahip olunan ortak değerler ortaya

çıkarken benimsenen farklı değerlere karşı hoşgörülü yaklaşılması sağlanır (Suzila ve Yusri, 2012: 127).

Nezaket ortamının geliştirilmesi için dikkat edilmesi gereken üç önemli unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki etkileşimde bulunulan tarafın sosyal geçmişinin dikkate alınmasıdır. Karşıdaki kişinin eğitim durumu, sosyoekonomik konumu ve geçmiş yaşantıları hakkında bilgi sahibi olduğunda daha doğru ifadelerin ve davranış biçimlerinin kullanılması sağlanır. Ayrıca bu kişinin hangi sözleri ve davranışları nazik olarak algılayacağı bilinir. Bu durum aynı zamanda söz konusu kişinin sahip olduğu özelliklerin kabullenilmesi ve saygı duyulması anlamına da gelmektedir. İkinci unsur iletişim ortamının ve sürecinin sahip olduğu özelliklerdir. Resmi ortamlarda kibar davranma örnekleri farklı iken bu örnekler samimi ortamlarda daha farklı olabilmektedir. Üçüncü unsur ise sosyal ortamlarda ayrımcılığın bulunduğu durumlardır. Sosyal ortamlarda kendisini farklı hisseden bireylerle karşılaşıldığında onun yüzüne bakmak ve doğru bir biçimde iletişim kurmak olumlu sonuçların elde edilmesini sağlar (Huang, 2008: 98).

2.2.4.2. Merhamet ve tahammül

Merhamet duygusu bireyler arasındaki ilişkilerin hem mevcut dönemini hem de geleceğini şekillendirir. Zor durumda bulunan birisine karşı elbette merhamet duygusu gelişmelidir. Fakat hoşgörülü olmayı benimseyememiş birisi kendisinde farklı dini inanışlara, siyasi görüşlere veya etnik kökenlere sahip birilerinin zor dönemlerinde merhamet duygusu göstermemesi, ilerleyen dönemlerde kendisine karşı da merhametsiz davranılmasının önünü açar. Herhangi bir gruba karşı merhametsiz davranıldığında, ilerleyen yıllarda söz konusu grup ile merhametsiz davranan güçlü grup arasında sorunlar yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Hoşgörü, merhamet eksikliği nedeniyle ortaya çıkabilecek büyük sorunların gelişmesini engeller. Merhamet duygusu hem bireyler arasında hem de sosyal yaşamda çatışma ve kaos ortamlarının ortadan kaldırıp barışçıl bir ortam geliştirir (Şahin, 2013: 162).

Merhamet hayatın çok farklı alanlarında ortaya çıkabilmektedir. Otobüste yaşlılara yer verilmesi, sivil toplum örgütlerine üye olup yardım kampanyaları yapılması, bağışlar ve benzeri çok sayıda etkinlik merhamet duygusunun gelişmesini sağlar. Merhamet duygusunun gelişmesi bir taraftan zor durumda olan kişilerin yaşam

şartlarını daha iyi hale getirirken diğer taraftan toplum içerisindeki bireylerin birbirlerine karşı daha saygılı ve sevgili bir yaklaşım geliştirmelerini sağlar. Bu kazanımlar merhamet kavramının önemini ortaya koymaktadır (Doorn, 2012: 3).

Bireylerarası ilişkilerdeki merhamet ilerleyen yıllarda etkisini daha iyi gösterir. Özellikle de çocukluk dönemlerinde zor şartlarla yaşayanlara karşı merhamet duygusu ile yaklaşılması onların suç eğilimlerini artıracaktır. Zor dönemlerin ve kimsesizliğin etkisiyle kötü niyetli kişilerin kontrolüne giren çocuklar ve gençler çeşitli suçları işleyerek topluma zarar verebilecektir. Merhamet özellikle de dışlanma ve kötü muameleler yapmanın önüne geçer (Şahin, 2013: 163-164).

Daha önce de belirtildiği üzere hoşgörü ve tolerans kavramları farklı anlamlara gelmektedir. Özellikle de tolerans kavramı farklılıklara karşı tahammül göstermeyi gerektirir. Hem siyasi hem de sosyal açıdan farklılıklara tahammül edilmesi çatışma ortamlarının önüne geçer.

Dobbernack ve Modood' e (2013: 2) göre çoğulculuk gerçeğine siyaset bilimi ve sosyal bilimler farklı açılardan bakmaktadır. Farklılıkların kabullenilmesi fikri daha fazla benimsenmeye başlanırken bir taraftan da şehir hayatında azınlıkların belirli bölgelerde yaşamaları gibi konular tartışılır hale geldi. Farklılıkların kabullenilmesiyle beraber söz konusu azınlıkların diğer bireylerle aynı ortamlarda yaşayabilmelerinin de önü açılmaktadır. Bu sayede kent içerisinde gruplaşmaların oluşması engellenirken kent hayatının sahip olduğu niteliklerden tüm kesimlerin faydalanması kolaylaşmıştır.

Tahammül noktasında en çok zaafın görüldüğü alanlar arasında etnik ve dini farklılıklar yer almaktadır. Üzerinde durulması gereken önemli bir konu farklı dinlerin varlığının kabul edilmesidir. Herkesin aynı dine mensup olmak gibi bir zorunluluğu bulunmaz. Bu sebeple farklı bir dini yaşayan birey veya grupta karşı karşıya gelindiğinde bu durumun kabullenilmesi gerekir. Farklı dinlerin varlıklarının kabullenilmemesi dünya tarihinde büyük sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Dinsel farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan savaşlar, mezhep savaşları ve toplum içerisindeki birçok şiddet davranışı dinsel hoşgörünün dünya barışı için şart olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Woodfinden, 2017: 4).

2.2.4.3. Kabul ve kabullenme

Kabul özünde saygı kavramını ve farklılıklara saygılı olabilmeyi barındırır. Hoşgörü sayesinde onaylanmayan ve sevilmeyen şeylere karşı saygılı bir yaklaşım sergilenir ve onların varlığı kabul edilir. Hoşgörü farklı olan şeylerin kabullenilmesini gerektirdiği için bir erdem olarak görülebilir. Zira farklılıklarla mücadele etmek yoluyla onları yenmek yerine kabul ederek onlarla beraber yaşamak sağlanır. Daha çabuk olmak gerekirse kabullenme farklılıklarla belki hiç bitmeyecek bir kavga yerine onlarla barışık bir yaşamı mümkün hale getirir (Doorn, 2014: 1).

Herhangi bir farklılığın kabul edilmesi ile beraber hoşgörü ortaya çıkar. Farklılıkların kabul edilmediği durumlarda bireyler ve gruplar diğer bireylere ve gruplara hoşgörü ile yaklaşamazlar. Yine de hoşgörü ve kabul arasında bir farklılık bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, farklı bir fikre karşı hoşgörülü olmak onu desteklemeyi gerektirmez. Kabul etmek için onun varlığını devam ettirmesini desteklemeyi gerektirir (Woodfinden, 2017: 2).

Triandafyllidou' e (2013: 17) göre kabul hem kültürel farklılıklara karşı saygılı olmayı hem de kültürel ve sosyoekonomik haklar açısından eşitlikçi olmayı gerektirir. Yazara göre bu durum özellikle göçmenlerin buldukları bölgelerde önemini artırmaktadır. Göçmenlerin sahip oldukları dilsel, dini, etnik ve kültürel özellikleri nedeniyle ayrımcılığa uğramamaları ve kamu hizmetleri ile sosyal yaşamdaki olanaklardan eşit bir biçimde faydalanmaları onların toplum tarafından kabul edildiklerini gösterir. Göçmenlerin varlıklarının ve sahip oldukları özelliklerin kabul edilmediği durumlarda ise onlara karşı olumsuz yönde bir ayrımcılık doğar. Çalışma hayatı ve okul gibi alanlarda kabullenme ve hoşgörü önemini daha fazla hissettirmektedir.

Dunn ve Singh' e (2014: 4) göre 17. yüzyılda devlet yönetiminin geleneksel algılarında değişimler yaşanmıştır. Bu dönemlerden itibaren farklılıkların sorunları ve kargaşayı ortaya çıkardığı ve benzerliğin başarılı bir devlet yönetimi için gerekli olduğu görüşleri artık benimsenmez oldu. Yavaş yavaş farklılıkların kabul edilmesi görüşü benimsenmeye başlanırken aynı zamanda salt bir fikir birliğinin ne derecede doğru olduğu sorgulanır hale geldi. Siyasal yaşamdaki bu değişim daha liberal bir bakış açısının gelişmesini destekledi ve demokrasinin gelişmesine katkı sağladı.

Kabullenme bir derecede onaylamayı gerektirir ve olası zıtlaşmaların ve sorunların ortaya çıkmasını engeller. Özellikle sosyal yaşamda toplumu oluşturan herhangi bir grubun sahip oldukları özelliklerin toplumun diğer kalanı tarafından kabullenilmemesi ve dolayısıyla saygı duyulmaması, dışlanan toplumun daha marjinal bir yapıya sahip olması ile sonuçlanır. Marjinalleşen grup kendisi ile toplumun geri kalanı arasında bir mesafe oluşturur. Oluşan mesafe ile beraber kimi durumlarda gerginlikler yaşanabilir. Aslında kabullenme, karşı tarafın özgür olduğunu düşünmesini sağlar. Fikir, yaşam tarzı ve benzeri özelliklerinin toplum tarafından kabul edilmediğini düşünen birey ve gruplar özgür bir yaşam tarzına sahip olmadıklarını düşünürler. Zira toplum içerisinde bir konuma sahip olmak ve toplumun parçası haline gelebilmek için diğer gruplara benzer bir yaşam tarzına sahip olmaları gerekir. Aksi durumda iş hayatında ve sosyal ortamlarda sıkıntılar yaşayacaktır. Kendi kültürel, dilsel, dinsel ve benzeri özelliklerini özgür bir biçimde yaşayamayan birey özgürlük hissini yaşamadığı için baskı altında kalacaktır. Bu baskı birey için bir mutsuzluk kaynağı iken ilerleyen dönemler için bir çatışma riskini söz konusu yapar. Farklı olduğunu düşünenler genellikle kendilerini belirli gruplara dahil etmeye çalışırlar. Kimi zaman bir dini grup, kimi zaman bir futbol takımı veya bir sivil toplum örgütü kendisini farklı olduğu için özgür hissetmeyen bireylerin sosyalleşme amacıyla katıldıkları gruplar olmaktadır. Bu nedenle belirli özelliklere sahip olan kişilerin bulunduğu söz konusu grupların varlıklarının kabul edilmesi toplum içerisinde gerginliklerin çıkma ihtimalini de zayıflatır (Woodfinden, 2017: 3).

Grupların ve bireylerin dışlanmaları sosyal uzaklık yaşanması ile sonuçlanır. Farklılıkların kabullenilmemesi ile beraber gruplar ve bireyler arasındaki iletişim süreçleri sağlıklı bir biçimde ilerlemez. Karşısındaki grubu veya bireyi kabullenmediği için iletişime geçmeyen grup ve bireyler yeterince bilgi sahibi olamazlar. Aslında kabullenme bir anlamda farklı olan tarafların iletişim yoluyla birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlar. Tarafların birbirlerini daha iyi anlamaları ile ortaya çıkması muhtemel birçok sorun ortadan kalkar. Kabullenme ve devamında gelen iletişim gruplar ve bireyler arasındaki mesafeyi azaltır ve dışlanma yaşanmaz. Kabullenme, onaylanmayan insanların birbirleri ile komşu ve iş arkadaşı gibi ilişkilerde bulunmalarını da sağlar. Ayrımcılık olduğu yerde ise sosyal mesafe oluşur (Mather ve Trandby, 2014: 514).

Kabullenme davranışı öğretilbilir bir yeterlidir. Rivas' a (2010) göre hoşgörü ve kabullenme aşamasında özellikle engelli bireyler okul yaşamında sorunlar yaşamaktadırlar. Yazara göre genel olarak kabullenme ve hoşgörü yeterliliğinin geliştirilmesi ve engelli bireylerin hayatlarının kolaylaştırılması için eğitim süreçlerinde kabullenme ve hoşgörü değerlerinin eklenmesi faydalı olacaktır. Kabullenme yeterliliğinin öğretilmesi aşamaları Rivas' a (2010) göre şu şekilde gösterilebilir:

AŞAMA 1

Farklılıkları Görebilme

Öğrencilere çevrelerinde farklı özelliklerin bulunduğu gösterilir. Onlara kimilerinin kısa olduğu, kimilerinin uzun olduğu, kişilerinin kısa saçlı olduğu ve kimilerinin uzun saçlı olduğu gibi özellikler tanıtılır. Bu yapılırken öğrencilerden diğer insanların özelliklerini gözlemlemeleri istenir. Öğrenciler farklı özelliklere sahip bireylerin arkadaşlık ve sevgi gibi ortak noktaları bulunduğunu görürler.

AŞAMA 2

Rol Model Olma

Öğretmen farklılıklara saygı noktasında rol model olmalıdır. Rol model tavır, davranışları ve kullandığı dil ile kabullenme örneği göstermelidir. “Tekerlekli sandalyesi olan bir adam” veya “otizmli bir çocuk” gibi bireyin varlığını ön plana çıkaran cümleler kullanılmalıdır.

AŞAMA 3

Engellilerin Tanıtılması

Öğrencilere engelliliğin bir ecza veya olumsuz bir davranışın sonucu olmadığını anlatılmalı ve onların normal bireyler oldukları gösterilmelidir.

AŞAMA 4

Saygılı Davranma Konusunda Kesin Kurallar Belirleme

Başta zorbalık olmak üzere kabullenme ve hoşgörü değerlerine aykırı davranışların kabul edilemez olduğu öğrenilmelidir.

AŞAMA 5

Öğrencilerin Sorunlarına Dürüst ve Anlaşılır Cevaplar Verme

Öğrencilerin kabullenme ve hoşgörü ile ilgili soruları olduğunda bunlara dürüst cevaplar verilmelidir.

AŞAMA 6

Oyunların Kullanılması

Öğrencilerin “farklı” oldukları için ayrımcılığa uğrayan kişilerin neler hissettiklerini anlamaları gerekir. Kendilerini dışlanan bireylerin yerine koyabilen öğrenciler aynı zamanda onların duygularını da anlamış olurlar. Bu durum ayrımcılığa uğramış olan tarafa karşı daha anlayışlı bir yaklaşımın geliştirilmesini sağlar. Bunun için çocuklara rol yapma görevleri verilebilir ve ayrımcılığa armuz kalmanın ne tür sorunları rotaya çıkardığı konusunda beyin fırtınası yapılması sağlanabilir.

Marsh’a (2017: 24-29) göre kabullenme hoşgörünün en temel boyutu olarak görülebilir. Kabullenme davranışının sergilenmemesi hoşgörülü bir ortamın oluşmamasına neden olur. Kabullenme ile beraber bir taraftan karşı tarafın daha iyi anlaşılması sağlanırken diğer taraftan onun sahip olduğu özelliklerin bir aşamaya kadar benimsenmesi mümkün olur. Dobbernack ve Modood (2013: 6) hoşgörü ve kabullenme noktasında üçlü bir derecelendirme yapmıştır. Bu derecelendirme şu şekilde özetlenebilir:

- *Hoşgörüsüzlük ve Kabullenmeme:* Bu derecede bir toplum içerisindeki bireylerin ve toplumu oluşturan grupların sahip oldukları özelliklere saygı duyulduğu ve kabullenildiği ifade edilir. Uygulamada ise dışlanmalar yaşanmaktadır.
- *Hoşgörü ve Kabullenme I:* Bu derecede bir toplum içerisindeki bireylerin ve toplumu oluşturan grupların sahip oldukları özelliklere saygı duyulduğu ve kabullenildiği ifade edilir ve uygulamada da dışlanma söz konusu olmaz.
- *Fark Etme, Saygı Gösterme ve Kabullenme II:* Bu derecede bir toplum içerisindeki bireylerin ve toplumu oluşturan grupların sahip oldukları özelliklere yeterince saygı duyulmadığı görüşü genel olarak algılanmaktadır. Farklılıkların sosyal hayatın “normal” bir parçası olması gerektiği vurgulanır. Eşitli, saygı ve barınma imkânı gibi haklar üzerinde durulur.

Çoğu zaman bir birey veya bir grup farklı dinlere mensup olan birey veya grupları etkileme yoluna gitmektedir. Çoğunlukla bu etkileme çabası kendi dinini anlatarak gerçekleştirilmektedir. Asıl önemli olan konu ise farklı dine mensup bir birey ile etkileşime girerken onu etkilemek için ne tarz bir yol seçildiğidir. Karşı tarafın zor kullanılarak ve baskı altında tutularak etkilemeye çalışılması hoşgörünün bulunmadığını gösterir. Aslında bu durum tam tersi sonuçların ortaya çıkmasına

neden olabilir ve karşı tarafın nefret duygusu yaşamaması ile sonuçlanabilir. Hoşgörülü bir yaklaşımın benimsenmesi ile ise karşılıklı iletişim süreci daha sağlıklı yürüyecektir ve taraflar arasında güven duygusu gelişecektir (Walt, 2016).

2.2.5. Hoşgörü ve Eğitim Arasındaki İlişki

Farklılıkları kabul etme ve sevgi, saygı ve benzeri tutum ve davranışları barındırması nedeniyle hoşgörü toplum yaşamında güven, huzur ve karşılıklı iyi ilişkileri geliştirmektedir. Bu nedenle bir değer olarak hoşgörü eğitim bilimleri kapsamında da değerlendirilmelidir. Eğitimin toplumun şekillendirilmesinde büyük bir etkiye sahip olması nedeniyle hoşgörünün eğitim süreçlerine dâhil edilmesi gelecek nesillerde toplumsal yaşamın daha istedik özelliklere sahip olmasını destekleyecektir. Eğitim programlarına hoşgörü değerinin eklenmesiyle beraber toplum içerisinde nasıl daha huzurlu, güvenli ve iyi ilişkiler ile beraber yaşanacağı da öğretilmiş olacaktır. Hoşgörü eğitiminin doğru bir biçimde verilmesiyle beraber gelecek nesiller sorunları ve anlaşmazlıkları nasıl çözeceklerini daha iyi anlayabileceklerdir. Hoşgürsüzlükle mücadelede ve hoşgürsüzlüğün ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların giderilmesinde hoşgörü eğitimi etkili olabilecektir ve bu nedenle özellikle okul kültürlerinde bu değere uygun ortamların oluşturulması fayda sağlayacaktır (Kaptan, 2015: 35).

Ulaşım, haberleşme ve benzeri konularda ortaya çıkan yeniliklerle beraber bir ortamdan çok farklı özelliklere sahip olan bireyler bir araya gelebilmektedir. Aynı sosyal çevreler farklı yerlerden gelmiş ve farklı dini, etnik ve kişilik özelliklerine sahip bireyler tarafından paylaşılmaktadır. Bu durumun geçmişe oranla daha çok görülüyor olması hoşgörü değerinin eğitim yoluyla verilmesini gerekli hale getirmektedir. Aynı ortamların farklı insanlar tarafından paylaşılması ile beraber ortaya çıkması olası çatışmaların engellenmesinde bireylerin konu hakkında bilgi sahibi olmaları fayda sağlayacaktır. Sonuç olarak eğitim sürecinde farklılıklara saygı duymayı öğreten hoşgörü değerinin programlara eklenmesi gerekir. Var olan eğitim programları hoşgörü değerini sunacak şekilde yeniden tasarlanmalıdır. Zira hoşgörü değeri demokrasi, sevgi, saygı ve insan hakları gibi önemli noktalarda belirleyicidir (Boyacı, 2015: 25-27).

Hoşgörü eğitimi sürecinde dikkat edilmesi gereken noktalar şu şekilde listelenebilir:

- İnsan hakları öğretilmelidir.
- Öğrencilere farklılıkların normal olduğu öğretilmelidir.
- Hoşgörü eğitimi zorunlu bir eğitim alanı olarak kabul edilmelidir.
- Eğitim programları oluşturulurken etnik, dini, kültürel ve benzer alanlarda farklı niteliklere sahip bireylere değer verilmelidir.
- Eğitim programları ayrımcılığa karşı olmalıdır.
- Eğitim programları oluşturulurken birleştirici bir yaklaşım benimsenmelidir.
- Hoşgörü eğitimi “dışlama” davranışının yanlışlığını öğretici özelliklere sahip olmalıdır.
- Öğrencilerin anlayışlı olma yetenekleri geliştirilmelidir.
- Öğrenciler adalet, tarafsızlık ve etik davranma konularında bilgi sahibi olmalıdırlar.
- Şiddetin önlenmesine yönelik uygulamalar geliştirilmelidir.
- Hoşgörü değeri müfredatlarda ve kitaplarda kendisine yer bulmalıdır.
- Öğretmen eğitiminde hoşgörü değerine yer verilmelidir.
- Hoşgörü eğitiminin amaçlarından birisi temel hak ve özgürlüklere değer veren ve farklılıklara saygı duyan çocukların yetiştirilmesi olmak durumundadır.
- Hoşgörü kavramının soyut bir kavram olması nedeniyle hoşgörü eğitiminde örnekler kullanılmalıdır.
- Hoşgürsüzlüğün ortaya çıkma nedenleri anlatılmalıdır.
- Hoşgürsüzlüğün sonuçları hakkında bilgi verilmelidir.
- Örnek olaylardan ve hikâye benzeri materyallerden yararlanarak çocukların kullanılan materyallere uygun bir biçimde davranmaları teşvik edilmelidir.
- Öğretmenler hoşgörü değeri konusunda öğrenciler için rol model olmalıdırlar. Öğretmen davranışlarının öğrenciler tarafından taklit edilmesi söz konusudur.
- Öğrencilerin hoşgörülü olmalı öğrenebilmeleri için zaman ihtiyaç duyulduğu kabul edilmelidir.
- Öğrenciler sınıf içerisinde sorular sorarken kendilerini özgür hissedebilmelidirler. Bu durum onların farklı fikirlere saygı duymayı öğrenmelerini kolaylaştıracaktır.

- Eğitim ortamı hoşgörü değerine uygun bir biçimde tasarlanmalıdır. Eğitim ortamında baskı, aşırı otorite ve şiddet bulunduğu hoşgörü eğitimi başarılı olamayacaktır.
- Eşitlik, adalet ve anlayış kavramları eğitim sürecinde benimsenen kavramlar olmalıdır.
- Öğrencilerin hoşgörü değeri hakkında tecrübe edinmelerine izin veren bir ortam oluşturulmalıdır.
- Hoşgörü sadece müfredatlarda ve kitaplarda yer almamalı, aynı zamanda okul içerisinde gerçekleştirilen tüm faaliyetlerde uygulanmalıdır.
- Hoşgörü eğitimi sürecinde okul yönetimi, öğretmenler, okul çalışanları ve veliler arasında uyum olmalıdır. Hoşgörünün çocuğun hayatının her alanına yayılması için söz konusu taraflar uyumlu bir biçimde süreç içerisinde yer almalıdırlar.
- Hoşgörü eğitimi sürecinde eğlenceli bir ortam oluşturulmalıdır. Öğrencilerin kendilerini baskı altında hissettikleri ve sıkıldıkları durumlarda hoşgörü değerini benimsemeleri kolay olmayacaktır. Hoşgörü eğitimi verilirken öğrencilerin eğlenmeleri onların bu değeri daha kolay edinmelerine yardımcı olacaktır(Kouchok, 2008; UNESCO, 1995).

Kısaca özetlemek gerekirse hoşgörü değeri yaşayarak öğrenilmektedir. Bu sebeple eğitim süreçlerine uygun bir biçimde dâhil edilmelidir. Hoşgörü değeri doğumdan itibaren gelen bir kişilik özelliği olmaktan ziyade bireyin çevresindeki insanlarla etkileşim içerisinde olarak elde ettiği bir öğrenmedir. Diğer bir ifadeyle hoşgörü değeri deneyimler/yaşantılar yoluyla öğrenilir. Bu sebeple hoşgörü değeri eğitim süreçlerine dâhil edilmeli ve öğrencilerin bizzat yaşayarak hoşgörülü olmayı öğrenmeleri sağlanmalıdır. Öğrencilik döneminde insanlar günün büyük çoğunluğunu okulda geçirirler. Okulda girilen sosyal deneyimler onların davranışlarını şekillendirir. Bu sebeple okulların hoşgörü değerinin yaşandığı yerler olmaları gerekir (Gander ve Gardiner, 2010).

2.2.6. Hoşgörünün Geliştirilmesi

Hoşgörü ile eğitim arasındaki ilişki aslında hoşgörünün geliştirilmesini amaçlar. Diğer bir ifadeyle hoşgörünün eğitim süreçlerine dâhil edilmesindeki temel amaç hoşgörünün geliştirilmesidir. İlgili çalışmalarda hoşgörünün geliştirilmesi noktasında araştırmacıların çeşitli öneriler sundukları görülmektedir. Bu başlık altında söz konusu önerilerden kısaca bahsedilecektir.

Osmanoğlu ve Yıldırım' a (2013: 512) göre uluslararası anlamda hoşgörünün geliştirilmesi için ülkeler işbirliği içerisinde karşılıklı eğitim çalışmaları yapmalıdır. Yazarlara göre ülkelerin birbirlerinin eğitim sistemlerini hoşgörü eğitimi açısından incelemeleri de faydalı olacaktır. Zira bu sayede farklı ülkelerde gerçekleştirilen faydalı uygulamalar hakkında bilgi sahibi olup hoşgörü eğitiminin geliştirilmesi çocuklarda hoşgörü duygusunun gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Isac' e (2015: 5) göre hoşgörünün geliştirilmesi için çocuklara farklı olanlara saygı duyulması öğretilmelidir. Çocukluk döneminde birbirleri ile kurulan iyi ilişkiler ilerleyen yıllarda da etkilerini devam ettirebilecektir. Yapılması gereken bir başka eylem demokrasi kültürünün geliştirilmesidir. Herkesin duygusunu ve düşüncesini açıkla ifade etme hakkının olduğu ve kendi istediği yaşam tarzına sahip olabilmesi gerektiği benimsenmelidir. Yazara göre demokrasinin söz konusu temel uygulamaları gözden kaçırıldığında hoşgörü kültürünün gelişmesi imkânsız hale gelecek ve sosyal yapıda huzursuzluklar kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır. Bu aşamada etnik farklılıklar üzerinde de durmak gerekir. Yazar demokrasinin önemli getirilerinden birinin etnik gruplara saygı duyulması olduğunu belirtmektedir. Zaten kimi durumlarda etnik farklılıklar çok ciddi çatışma ortamlarının yaşanmasına neden olabilmektedir.

Villasana' ya (2016: 95-202) göre ise şu noktalara dikkat edilmelidir:

- Özgürlük,
- Eşitlik,
- Sivil yaşam,
- Adalet,
- Çoğulculuk,
- Demokrasi,
- İnsan hakları,
- Farklılık,

- Katılım,
- Fırsat eşitliği,
- Vatandaşlık,
- Diyalog.

Yukarıdaki ifadeler incelendiğinde görülmektedir ki hoşgörünün geliştirilmesi için kullanılacak en iyi araçlardan birisi eğitimidir. Zira bilinçli davranış değişikliği oluşturma süreci olarak tanımlanan eğitim yukarıdaki araştırmalarda belirtilen özelliklerin edinilmesi için etkin bir araç olarak kullanılabilir.

2.3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Gül ve Alimbekov (2018: 49-61) araştırmalarında öğretmen adaylarının hoşgörü düzeylerini ölçmeye yönelik bir ölçek geliştirmeyi amaçlamışlardır. Geçerlilik çalışmaları bağlamında geliştirilmekte olan ölçeğin yapı geçerliğini test etmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve yapı geçerliğine bakılmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışması bağlamında ölçek maddeleri arasındaki tutarlılığı tespit edebilmek amacıyla Cronbach'ın α korelasyon katsayısı ve maddeler arası ilişki düzeyleri hesaplanmıştır. Ortaya çıkan faktörlerin her birine ait Cronbach's Alpha değerleri hesaplanmış, bu faktörler arasındaki korelasyona bakılmıştır. Buna göre ölçme aracının cronbach α değeri 0.86 olarak hesaplanmıştır. Test tekrar test yöntemiyle hesaplanan güvenirlik katsayıları ise her bir alt boyut için (.67 - .85; $p < .001$) manidar bulunmuştur. 102 madden oluşan ölçme aracı ilk olarak kapsam geçerliliği için 3 uzmanın görüşüne sunulmuştur. Sonrasında uzmanlardan gelen geri dönüşler neticesinde çıkarılmalı denilen bütün maddeler ölçekten çıkartılmıştır. Kalan 25 maddelik ölçme aracı 432 öğretmen adayına uygulanması sonucunda faktör analizi yapılmış ve bu işlemlerden sonra ölçeğin 15 maddesi kaldığı görülmüştür. Bunlardan başka ölçek geçerliğini hesaplamak üzere 15 madde 47 eğitim fakültesi öğrencilerine uygulanmış, ölçeğin tamamının ve alt boyutlarının güvenirlik katsayısı (Cronbach α), hesaplanmış ve faktörler arası ilişki analizleri yapılmıştır.

Demirci (2017) tarafından geliştirilen Hoşgörü Ölçeği 6 maddeden oluşmaktadır. Her bir madde için "(1) Bana Hiç Uygun Değil (2) Bana Uygun Değil (3) Bana Biraz Uygun (4) Bana Oldukça Uygun (5) Bana Tamamen Uygun" seçenekleri tercih

edilmektedir. Söz konusu maddeler “Başkalarına karşı anlayışlı davranırım”, “İnsanları oldukları gibi kabul ederim”, “Çevremdeki insanların hatalarını hoşgörüyü karşılayabilirim”, “Kolay kolay kimseye kin tutmam”, “Karşımdaki insanla aynı fikirde olmasam da onun görüşlerine saygı duyarım” ve “Çevremdeki insanlara karşı sabırlı davranırım” şeklindedir.

Kıroğlu, Elma, Kesten ve Egüz (2012: 92-93) tarafından geliştirilen “Sınıf İçi Hoşgörü Ölçeği” hazırlanırken Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümündeki her bir anabilim dalından 10’ar öğrenci olmak üzere toplam 50 öğrenciye nominal grup tekniği uygulanarak “Sizce hoşgörülü bir öğretim elemanının özellikleri nelerdir?” sorusu sorulmuş ve öğrencilerin görüşleri alınmıştır. Bu görüşler ve yapılan alanyazın taraması sonucunda 25 maddelik taslak bir hoşgörü ölçeği geliştirilmiştir. Ölçeğin kapsam geçerliliği kapsamında felsefe, ilahiyat, sosyoloji ve psikoloji alanlarında görev yapan öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda 17 maddelik bir ölçek formu geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla Ondokuz Mayıs Üniversitesine bağlı Fen Edebiyat Fakültesi, Tıp Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve Samsun Meslek Yüksekokulunda görev yapan 120 öğretim elemanına (her birinden 30 öğretim elemanı olmak üzere) ölçek gönderilmiştir. Gönderilen 120 ölçekten 71’i dönmüş; bunlar, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğinin belirlenmesinde kullanılmıştır. “Sınıf İçi Hoşgörü Ölçeği”nde her bir faktörün açıkladığı varyans oranlarına bakıldığında; birinci faktörün (4 madde) açıkladığı varyans oranının % 28.15, ikinci faktörün (3 madde) % 14.53 ve üçüncü faktörün (4 madde) % 10.08 ve toplamda ise % 52.78 olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin güvenirlik katsayısına bakıldığında ise alfa iç tutarlılık katsayısının .74 olduğu saptanmıştır. Buna göre “Sınıf İçi Hoşgörü Ölçeği”ningüvenilir ve geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışkan ve Sağlam (2012: 1431) tarafından geliştirilen Likert tipi “Hoşgörü Tutum Ölçeği” açılımlı faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 47.97’sini açıklayan, üç alt faktörden oluşan 18 maddelik bir ölçme aracıdır. Bu alt faktörler “değer”, “kabul” ve “empati”dir. Ölçeğin tamamı için hesaplanan iç tutarlılık güvenirlik katsayısının .89; birinci faktör için .86, ikinci faktörü için .70 ve üçüncü faktör için ise .63 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin test-tekrar test güvenirlik katsayısının .84; birinci faktör için .83, ikinci faktör için .73 ve üçüncü faktör için .82; alt ölçeklerin madde-toplam korelasyonlarının .43 ile .63 arasında değiştiği ve

%27'lik alt-üst grupların ortalamaları arasındaki tüm farkların anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Hoşgörü ölçeği geliştirilmesiyle ilgili olarak Türkiye'de gerçekleştirilen ilk çalışmalardan birisi Büyükkaragöz (1996: 360) tarafından oluşturulan "Demokrasi ve Hoşgörü Tutum Ölçeği" olmuştur. Bu ölçek hazırlanırken ilk olarak hoşgörü ve demokrasi kavramları arasındaki ilişkiyi belirleyebilecek 150 ifade geliştirilmiştir. Gruplandırmaların yapılmasından sonra uzman görüşlerine başvurulmuştur. Bu sürece öğretmenler de katılmıştır. İfadelerin bilişsel bazda olmasına ve olumludan olumsuz doğru sıralanmasına önem verilmiştir. Daha sonra 100 kadar hakem öğretmen ile ölçeğin maddeleri 150'den 21'e indirilmiştir. Maddeler için madde analizleri gerçekleştirilmiştir. Ölçek 40 ilköğretmene dağıtılmıştır. 40 ilköğretmeninden toplanan formlar için her görüşe ilişkin cevaplardan katılım seçeneğine 3, kararsızım seçeneğine 2, katılmam seçeneği 1 puan olarak değerlendirilmiş olup her öğretmenin almış oldukları puanlar ayrı ayrı hesaplanmıştır. 30 gün sonra yine aynı form aynı gruba uygulanarak aldıkları puanlar ayrı ayrı hesaplanmıştır. Öğretmenlerin birinci ve ikinci uygulamadan aldıkları puanlar arasındaki korelasyon hesabı bilgisayar ortamındaki paket programla gerçekleştirilmiş olup güvenirlik katsayısı .94 bulunmuştur. Bu katsayı güvenirlik hesaplaması için oldukça yüksektir. Bu aşamaların sonunda 21 görüşten oluşan "Demokrasi ve Hoşgörü Tutum Ölçeği" oluşturulmuştur.

Yurtdışında gerçekleştirilen hoşgörü ölçeği geliştirme çalışmalarından bir tanesinde Hammond, Hancock, Martin, Jamieson ve Mellor (2017) gerçekleştirildikleri çalışmalarında Doktorlar ve Tıp Öğrencileri İçin Hoşgörü Belirsizliği Ölçeği (Tolerance of Ambiguity in Medical Students and Doctors Scale-TAMSAD) geliştirmişlerdir. Çalışmada açıklayıcı faktör analiz sonuçları hoşgörü belirsizliği yapısını desteklemiştir. Doktorlar ve Tıp Öğrencileri İçin Hoşgörü Belirsizliği Ölçeğinin 29 maddesinin güvenirlik değeri uygun düzeyde olmuştur ($\alpha=.50$) ve ölçeğin geliştirilmesi aşamasında kullanılan 41 maddenin değerlendirilmesi sonucu oluşan 27 madde veterinerlik öğrenciler ile yapılan çalışma sonucunda daha yüksek güvenirlik düzeyine sahip olmuştur ($\alpha=.67$).

Thomae, Birtel ve Witteman (2016) tarafından geliştirilen Kişiler Arası Hoşgörü Ölçeği (Interpersonal Tolerance Scale-IPTS) kesinlikle katılmıyorum (1) ve kesinlikle katılıyorum (7) tercihlerinden oluşan 7'li Likert tip bir ölçektir. Ölçekte

dikkate alınan noktalar liberal turumlar, eğitim, empati yeteneği, kendini tanıma, acımasızlık, hoşgörü zıtlığı/anlaşmazlığı ve kişisel değerler şeklindedir. Gerçekleştirilen öntest ve sontest uygulamalarında sırasıyla 252 ve 294 katılımcı yer almıştır. Toplamda sıcak hoşgörü, soğuk hoşgörü ve hoşgörünün sınırları olmak üzere üç grup oluşturulmuştur. Sıcak hoşgörünün Cronbach`s Alpha değerleri öntest ve sontestte sırasıyla .82 ve .86, soğuk hoşgörünün Cronbach`s Alpha değerleri öntest ve sontestte sırasıyla .83 ve .85 ve hoşgörünün sınırlarının Cronbach`s Alpha değerleri öntest ve sontestte sırasıyla .77 ve .81 olarak ortaya çıkmıştır. Sıcak hoşgörü 13 maddeye, soğuk hoşgörü 12 maddeye ve hoşgörünün sınırları 9 maddeye sahiptir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu kısmında sırasıyla araştırma modeli, araştırma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi hakkında bilgiler yer almaktadır.

3.1.ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmanın amacı hoşgörü eğilimi ölçeği yetişkin formunun geliştirilmesi ve yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmada genel tarama metotlarından olan tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, bilimsel araştırmalar için geçmişte yaşanmış bir olay, durum ya da günümüzde yaşanan bir durumu olduğu biçimde betimlemeyi amaçlayan bilimsel bir araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2005).

3.2.ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmada üç farklı çalışma grubu kullanılmıştır. Birinci çalışma grubu ölçeğin açılımlayıcı faktör analizlerinin yapılabilmesi için Sakarya Üniversitesi'nde formasyon eğitimi alan 515 yetişkin bireydir. Öncelikli olarak denemelik “Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu” çalışma grubuna uygulanmış ve elde edilen verilerle açılımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Açılımlayıcı faktör analizlerinde yer alan yetişkinlerin 426'sı (%82.7) kadın ve 89'u (%17.3) erkek bireylerden oluşmaktadır. Bu bireylerin yaş aralıkları 18 ile 55 arasında (yaş ortalaması=22.23) değişmektedir.

Araştırmanın ikinci çalışma grubunu ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik çalışmalarını yapmak için Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde öğrenim gören 69'u (%54.8) kadın ve 57'si (%45.2) erkek toplam 126 öğrenci meydana getirmektedir.

Araştırmanın üçüncü çalışma grubunu AFA ile elde edilen yapının doğruluğunun sınanması için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve yetişkinlerin hoşgörü eğilimlerinin farklı değişkenlere göre durumunu karşılaştırmak için kullanılmıştır. Bu çalışma grubunu Sakarya Üniversitesi'nin farklı fakültelerinde (tıp, mimarlık, mühendislik, eğitim, hukuk vs.) öğrenim gören ve üniversite mezunu olan kolay ulaşılabilir örneklem yoluyla seçilmiş 498 birey oluşturmaktadır. Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi araştırmacının araştırma konusu için kişileri kendi kanaatleri doğrultusunda kolay ve ekonomik şekilde seçme işlemidir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Bu 498 bireyden elde edilen veri seti ile aynı zamanda yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeylerinin belirlenmesi ve farklı değişkenlere göre durumları incelenmiştir. Bu bireylerin demografik özelliklerine göre dağılımları Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Değişkenler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kadın	315	63.3
	Erkek	183	36.7
Kardeş Sayısı	Kardeşim Yok	21	4.2
	1-2 Kardeş	145	29.2
	3-4 Kardeş	216	43.5
	5 ve Üzeri Kardeş	114	23.0
Anne Eğitim Durumu	Okuma-Yazma Bilmiyor	49	9.9
	İlkokul Mezunu	157	31.7
	Ortaokul Mezunu	70	14.1
	Lise Mezunu	100	20.2
	Üniversite Mezunu	120	24.2
Aylık Gelir	2000 TL Ve Altı	108	22.3
	2001-4000 TL Arası	198	40.8
	4001-6000 TL Arası	106	21.9
	6001 TL Ve Üstü	73	15.1
Baba Eğitim Durumu	Okuma-Yazma Bilmiyor	14	2.8
	İlkokul Mezunu	104	21.1
	Ortaokul Mezunu	72	14.6
	Lise Mezunu	130	26.4
	Üniversite Mezunu	173	35.1
Aile Ortamında Hoşgörü Algısı	Hiç Katılmıyorum	10	2.0
	Biraz katılıyorum	50	10.2
	Katılıyorum	168	34.1
	Oldukça Katılıyorum	93	18.9
	Tamamen Katılıyorum	171	34.8
Toplum Ortamında Hoşgörü Algısı	Hiç Katılmıyorum	91	18.5
	Biraz katılıyorum	175	35.6
	Katılıyorum	144	29.3
	Oldukça Katılıyorum	45	9.1
	Tamamen Katılıyorum	37	7.5

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılanların %63.3'ü (315 kişi) kadın, %36.7'si (183 kişi) erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin kardeş durumlarını incelediğimizde %43.5'inin (216 kişi) 3-4 kardeş, %29.2'sinin (145 kişi) 1-2 kardeş, %23'ünün (114 kişi) 5 kardeş ve üstü olduğunu belirtmiştir. Katılımcılardan %4.2'si (21 kişi) kardeşi olmadığını belirtmiştir. Anne eğitim durumlarını incelediğimiz zaman %9.9'unun (49 kişi) annesinin okuma yazma bilmediği belirlenmiştir. %31.7'sinin (157 kişi) ilkokul mezunu, %24.2'sinin (120

kişi) üniversite mezunu, %20.2'sinin (100 kişi) lise mezunu ve %14.1'inin (70 kişi) ortaokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Kişilerin %40.8'i (198 kişi) 2011-4000 TL arası, %22.3'ü (108 kişi) 2000 TL ve altı, %21.9'u (106 kişi) 4001-6000 TL arası ve %15.1'i (73 kişi) 6001 TL üzeri aylık gelir durumuna sahip olduğunu belirtmiştir. Kişilerin babalarına ait eğitim durumlarını incelediğimiz zaman; %2.8'inin (14 kişi) babasının okuma yazma bilmediği belirlenmiştir. Bu oran annelerin eğitim durumlarına göre daha düşüktür. %21.1'inin (104 kişi) ilkokul mezunu, %35.1'inin (173 kişi) üniversite mezunu, %26.4'ünün (130 kişi) lise mezunu ve %14.6'sının (72 kişi) ortaokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan kişilerin %34.8'i (171 kişi) aile ortamını tamamen hoşgörülü bir ortam olarak görmekte, %18.9'u (93 kişi) oldukça hoşgörülü bir ortam olarak görmekte, %34.1'i (168 kişi) yeterli düzeyde hoşgörülü bir ortam olduğunu belirtmekte, %10.2'si (50 kişi) aile ortamının tam anlamıyla olamasa da biraz hoşgörülü bir ortam olduğunu belirtmekte ve %2'si (10 kişi) aile ortamının hoşgörülü olmadığını belirtmiştir. Kişilerin çoğu hoşgörülü bir aile ortamında yaşadığını belirtmiştir. Bireylerin %7.5'i (37 kişi) tam anlamıyla hoşgörülü bir ortamda yaşadığını belirtirken, %18.5'i (91 kişi) bu durumun tam tersini belirterek toplumumuzda hoşgörünün olmadığını dile getirmiştir. %35.6'sı (175 kişi) ve %29.3'ü (144 kişi) az da olsa toplumda hoşgörü olduğunu belirtmektedir.

3.3.VERİ TOPLAMA ARACI

Yetişkin bireylerin hoşgörü eğilimlerini belirlemek için hazırlanan “Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu”nu geliştirme çalışmalarında şu adımlar izlenmiştir:

Hoşgörü ile ilgili alan yazın taranmış ve gerekli incelemeler yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu incelemelerde yetişkinlerin hoşgörü eğilimlerini tespit etmeye yönelik özellikle ulusal bazda geçerliği ve güvenilirliği yapılmış bir ölçeğin olmadığı görülmüştür. Öncelikli olarak Çalışkan ve Sağlam' ın (2012) ortaokul öğrencilerinin hoşgörü eğilim düzeylerini belirlemek yönelik geliştirdikleri “Hoşgörü Eğilim Ölçeği” nin yetişkinlerdeki durumunu belirlemek için geliştirilme aşamasında kullandıkları 30 madde ile çalışılmasına karar verilmiştir. Bunun için araştırmacı ile birlikte alan uzmanı kişiler (Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanında uzman iki

öğretim üyesi, Değerler Eğitimi alanında uzman öğretim üyesi, iki Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Türkçe Öğretmeni) ölçek ifadelerini yetişkinler için özellikle düzeye uygunluk, anlaşılabilirlik, ölçülmek isteneni ölçme yeterliğine ve niteliğine sahip olup olmaması açılarından incelemeler yapmışlar ve çok az bir düzeltme önerisi ile birlikte 30 maddenin de kullanılabilmesine ilişkin dönüt vermişlerdir. Bu uzmanlardan gelen düzeltme ve öneriler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra ortaokul öğrencilerindeki ölçek formunun da aynı şekilde kullanılmasına karar verilmiştir. Yetişkinler için 30 maddelik Taslak “Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu” kullanıma hazır hale getirilmiştir. Ölçekte ifadelerin derecelendirilmesi de “Hiç Uygun Değil=1”, “Biraz Uygun=2”, “Uygun=3”, “Çok Uygun=4”, “Tamamen Uygun=5” şeklinde asıl ölçekteki gibi olmuştur. Ayrıca ölçeğin amacını, madde sayısını ve yanıtlama biçimini içeren bir yönerge taslak ölçeğin başına eklenmiştir.

3.4.VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

“Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu” nun yetişkinlerdeki psikometrik özelliklerinin tespit edilmesi amacıyla Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde formasyon eğitimi alan 515 yetişkin bireye araştırmacı tarafından gerekli olan uygulamalar yapılmıştır. Yapılan bu uygulamalar sonucunda elde edilen veriler üzerinden ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğe kanıt sağlamak amacıyla SPSS 21 paket programı ile gerekli olan istatistiksel işlemler gerçekleştirilmiştir. Sakarya Üniversitesi’nin farklı fakültelerinde (tıp, mimarlık, mühendislik, eğitim, hukuk vs.) öğrenim gören ve üniversite mezunu olan 498 yetişkin bireyden toplanan verilerle gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizleri ise AMOS 21 programı ile analize tabi tutulmuştur. Yine bu 498 bireyden elde edilen veri seti ile araştırmanın ikinci temel amacı olan yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeylerinin belirlenmesi ve farklı değişkenlere göre durumlarının incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Tablo 6’da sosyal bilgiler öğretmenlerinden elde edilen verilerin ölçeklerin ve alt boyutlarının normalliklerine ilişkin çarpıklık ve basıklık katsayıları ile Cronbach α iç tutarlılık katsayı değerleri verilmiştir.

Tablo 6. Hoşgörü Ölçeği ve Alt Boyutlarının Çarpıklık, Basıklık ve Cronbach Alfa Katsayı Değerleri

Ölçek ve Alt Boyutlar	İfade Sayısı	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alfa
Farklılıklara Saygı	6	-.36	-.57	.79
Kabullenme	4	.03	-.38	.59
Hoşgörü Ölçeği Toplam	10	-.22	-.38	.84

Tablo 6’da elde edilen veriler sonrasında ölçek genel ve alt boyut puanlarının normallik analizi sonrasında çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde -1,30 ile +1,30 arasında olduğu gözlenmiştir. Bu değerler normal dağılımın göstergesi olarak kabul edilmektedir (Tabachnick and Fidell, 2013). Bu sebeple araştırmada demografik değişkenlerle karşılaştırma analizleri parametrik testlerle (t-testi, one way anova, korelasyon analizi) gerçekleştirilmiştir. Çalışmada anlamlılık değeri .05 dikkate alınarak farklılıklar bu değer üzerinden hesaplanmıştır. Ayrıca hoşgörü eğilim ölçeği ve alt boyutlarına ait güvenilirlik analizine ilişkin Cronbach alfa katsayılarını incelediğimizde 10 maddelik hoşgörü eğilimi ölçeği alfa katsayısı .84 olarak belirlenmiştir. Kabullenme alt boyutu .59 ve farklılıklara saygı alt boyutu cronbach alfa katsayısı .79 olarak belirlenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde yetişkinlere yönelik “Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu” nun geliştirilmesi amacıyla yapılan geçerlik ve güvenirlik sınamalarına ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Ayrıca yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeylerinin betimsel istatistikleri ve çeşitli demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği durumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.1.ÖLÇEK GELİŞTİRMEYE İLİŞKİN BULGULAR

4.1.1. Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin faktör analizine uygunluğunu belirlemek için Kaiser-Meyer Olkin (KMO) ve Barlett Küresellik Testlerine bakılmıştır. Tablo 7’de KMO ve Barlett Küresellik testine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 7. KMO ve Barlett Testi Bulguları

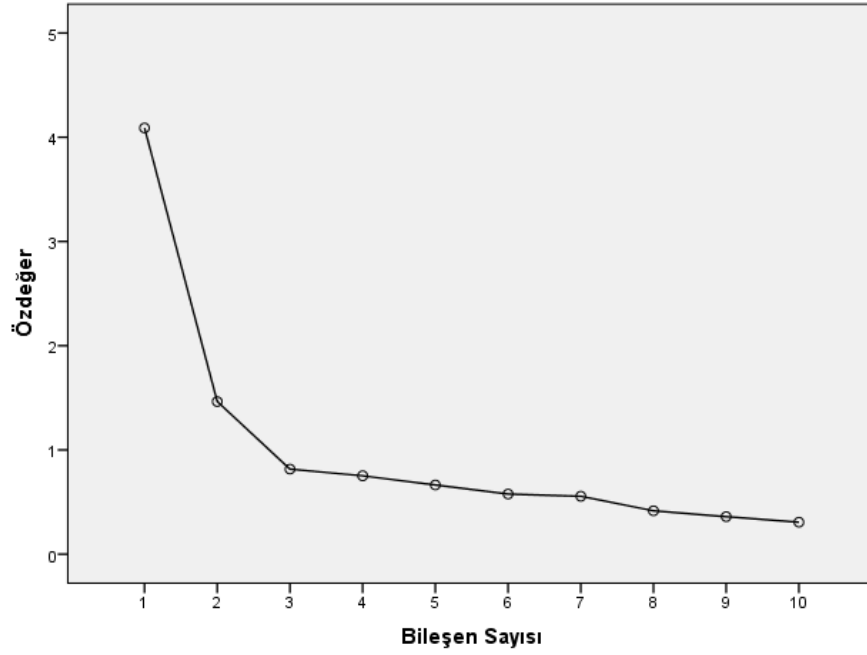
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)		.87
	Ki-kare	1696.18
Barlett Testi	Sd	45
	P	.00

Verilerin ve örneklem büyüklüğünün seçilen analize uygun ve yeterli olup olmadığını KMO katsayısına bakılarak karar verilir. KMO katsayısı 1’e yaklaştıkça verilerin analize uygun olduğu, 1 olmasında ise mükemmel bir uyum olduğu

anlamına gelir. Ölçülen özelliğin normal dağılım göstermesi parametrik testleri kullanabilmek için temel şarttır. Barlett küresellik testi verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini kontrol etmekte kullanılır. Verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelmesi yapılan analiz neticesinde elde edilen ki-kare (χ^2) test istatistiğinin anlamlı çıkması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2006; Tavşancıl, 2005; Kline, 2004). Gerçekleştirilen analizler sonucunda Tablo 1’de görüldüğü gibi KMO değeri .87 olarak bulunmuş, Barlett küresellik testi de anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=1696.18$; $p<.001$). Testin ölçüm sonucunda KMO .60 ve daha üstü, Barlett küresellik testinin ise istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmektedir (Jeong, 2004). Tüm bunlara göre elde edilen bu bulgular temel varsayımları oldukça iyi düzeyde karşıladığı söylenebilir. Dolayısıyla elde edilen veriler ile faktör analizi yapılabilir.

Ölçeğin geçerliğine ilişkin kapsam ve yapı geçerliği sınamaları gerçekleştirilmiştir. Kapsam geçerliliğine ilişkin 30 maddelik taslak ölçekteki maddelerin amaca uygun olup olmadığına dair uzman (Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanında uzman iki öğretim üyesi, Değerler Eğitimi alanında uzman öğretim üyesi, iki Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Türkçe Öğretmeni) görüşlerine başvurulmuş ve başvuru bu uzman görüşleri kapsam geçerliliğini için uygun ve yeterli kabul edilmiştir. Yapı geçerliliği için ilk önce temel bileşenler analizinden varimax döndürme tekniği kullanılmıştır. Yapılan bu işlem neticesinde ölçeğin özdeğeri 1.00’den büyük iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ayrıca Şekil 1’de yamaç-birikinti grafiğinde elde edilen eğimin iki faktörden sonra sabitlendiği görülmektedir.

Şekil 1. Yamaç-Birikinti Grafiği

Şekil 1'deki Yamaç-Birikinti Grafiğine göre yüksek ivmeli, hızlı düşüşlerin yaşandığı iki eğimin olduğundan ve ikinci faktörden sonra eğimin sabitlenmeye başladığından faktör sayısının iki olarak belirlenmesine karar verilmiştir. Bu bulgulardan elde edilen yapı ayrıca teorik yapıya uygun olduğundan belirlenen ikili yapı kabul edilebilir olarak değerlendirilmiştir.

Her bir değişkenin yük değerinin 0.32'den büyük olması –ki bu çalışmada .60'dan yüksek faktör yükleri tercih edilmiştir– ve maddelerin binişiklik durumu (Kline, 1994; Tabachnick ve Fidel, 2001) ile örneklem büyüklüğü (Şencan, 2005) dikkate alınarak faktör analizi işlemleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz neticesinde hiçbir faktörde yer bulamayan veya birden çok faktörde yer bulup birbirinden ayırt edilemeyecek kadar birbirine yakın faktör yük değerleri alan maddeler (1, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29 ve 30) analizden teker teker çıkarılarak analiz tekrar edilmiştir. Yapılan bu her bir işlemde sonrada ölçeğin iki faktörlü yapısında bir değişiklik olmamıştır. Tablo 8'de atılan maddelerden sonra yapılan analizler neticesinde elde edilen faktörlerin açıkladığı özdeğerlere, varyanslara ve yığılmalı varyans yüzdesine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 8. Faktörlerin Açıkladığı Varyanslara İlişkin Elde Edilen Bulgular

Faktör	Özdeğer	Varyans Yüzdesi	Yığılmış Varyans Yüzdesi
1	3.41	34.06	34.06
2	2.15	21.47	55.53

Tablo 8’de görüldüğü gibi, %55.53’lük toplam açıklanan varyansın %34.06’sı birinci faktör ve %21.47’si ise ikinci faktör tarafından açıklanmaktadır. Açıklanan toplam varyansın asgari %30 olması tek faktörlü yapılar için yeterli kabul edilebilirken (Büyüköztürk, 2006), çok faktörlü yapılarda %41’in üzerinde olması beklenir (Kline, 1994). Elde edilen bu bulgulara göre açıklanan toplam varyansın oldukça iyi ve yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Ölçeğin faktör analizi yapılarak elde edilen faktör deseni, faktör yük değerleri ve ortak faktör varyansları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Faktör Analizi Sonucunda Maddelere İlişkin Elde Edilen Bulgular

Asıl Ölçek Madde No	Maddeler	Ortak Faktör Varyansı	Döndürme Sonrası Yük Değeri	
			Faktör-1	Faktör-2
9	23 İnsanların farklı düşüncelere sahip olmasını anlayışla karşılarım.	.75	.84	.16
5	18 Farklı düşünceleri hoşgörüyü karşılarım.	.71	.83	.13
10	24 İnsanları olduğu gibi kabul ederim.	.53	.73	.04
7	19 İnsanların farklı olması doğaldır.	.53	.69	.23
1	8 Herkesin düşüncesine saygı duyarım.	.56	.69	.30
3	14 Kendimi başkalarının yerine koyabilirim.	.42	.64	.10
2	2 Affedici bir kişiyim.	.61	.23	.75
4	3 Başkalarının hatalarını anlayışla karşılarım.	.62	.26	.74
6	11 Başkalarının hatalarını görmezden gelirim.	.45	.04	.67
8	12 Kimseden nefret etmem.	.40	.09	.62
	Özdeğer	5.56	3.41	2.15
	Toplam varyans (%)	55.53	34.06	21.47

Tablo 9’da görüldüğü gibi “Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu”ndaki maddelerin altısı birinci faktörde (8, 14, 18, 19, 23 ve 24. maddeler) ve dördü ikinci faktörde (2, 3, 11 ve 12. maddeler) toplanmıştır. Faktörlerde toplanan maddelerin ifade ettikleri anlamlara bakılarak birinci faktör “farklılıklara saygı” ve ikinci faktör “kabullenme” olarak isimlendirilmiştir. Ölçekteki maddelerin faktör yük değerleri birinci faktörde .64 ile .84 arasında ve ikinci faktörde .62 ile .75 arasında değişmektedir. Bu değerlere göre faktör yük değerlerinin oldukça iyi düzeyde olduğu söylenebilir (Tabachnick ve Fidel, 2001). Ayrıca madde ortak varyanslarının da .40 ile .75 arasında değiştiği görülmektedir. Tüm bu bulgular ölçeğin tatmin edici düzeyde yapı geçerliğine sahip olduğunu göstermektedir.

4.1.2. Madde Analizi ve Güvenirlğe İlişkin Bulgular

Ölçeğin güvenirlıklarına ilişkin olarak maddelerinin birbiri arasındaki ilişkiyi görmek amacıyla AFA analizinde kullanılan veriler ile düzeltilmiş madde toplam korelasyonlarına ve her bir madde için alt ve üst grupların karşılaştırılmaları yapılmıştır. Bunun yanı sıra, yine her faktör içerisinde ve toplam puanlar üzerinden güvenirlık katsayıları da hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Ölçeğe İlişkin Güvenirlık Bulguları

Boyutlar	Asıl Ölçek Madde No	Taslak Ölçek Madde No	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu	t (Alt-Üst%27) ¹	Testi Yarılama Güvenirlığı	Crobbach Alfa (α) Güvenirlığı	McDonald Omega (ω) Güvenirlığı	Test-Tekrar Test Güvenirlığı
Faktör 1 (Farklılıklara Saygı)	3	8	.66	23.21*	.85	.85	.86	.78
	5	14	.63	21.03*				
	7	18	.57	17.08*				
	9	19	.49	14.61*				
	11	23	.62	20.06*				
	13	24	.46	15.80*				
Faktör 2 (Kabulle nme)	2	2	.51	16.90*	.61	.67	.79	.77
	4	3	.54	14.92*				
	6	11	.32	7.93*				
	8	12	.34	11.37*				
Toplam				42.09*	.71	.82	.91	.84

¹n1-n2=139

*p<.001

Tablo 10 incelendiğinde, ölçekteki tüm maddelerin madde-toplam test korelasyon değerlerinin .32 ile .66 arasında ve t-değerlerinin anlamlı ($p < .001$) olduğu görülmektedir. Bu değerlere göre ölçekteki tüm maddelerin güvenilir yani iç tutarlılıklarının yüksek olduğu ve benzer davranışları temsil etme gücüne (Büyüköztürk, 2006) sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin olarak Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .82, bütününe yönelik güvenilirliği için testi yarılama (Sperman Brown) güvenilirlik katsayısı .71 olarak belirlenmiştir. Bu değerler ölçeği oluşturan maddelerin birbirleriyle tutarlı olduğunu ve bütününe yönelik güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca Cronbach Alfa güvenilirliği için ölçekteki maddelerden her biri sıra ile ölçekten çıkarılarak denemeler yapılmış ve yapılan bu denemelerde .82 olarak hesaplanan iç tutarlılık katsayısında bir artış olmadığından dolayı güvenilirlik çalışmaları neticesinde herhangi bir madde ölçekten atılmamıştır (Özdamar, 1997). Her bir faktör için de ayrı ayrı Cronbach Alfa ve testi yarılama (Sperman Brown) güvenilirlik katsayıları da hesaplanmıştır. Ölçeğin birinci faktörüne (farklılıklara saygı) ilişkin Cronbach Alfa ve testi yarılama güvenilirlik katsayıları .85 olarak tespit edilmiştir. İkinci faktörün (kabullenme) Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .67 ve testi yarılama güvenilirlik katsayısı .61 olarak belirlenmiştir. Burada özellikle güvenilirliğe ilişkin kritik değer olan .70 ve üzerinde olması (Büyüköztürk, 2006) ikinci faktör için ihlal edildiği görülmektedir. Bu duruma neden olarak söz konusu faktördeki madde sayısının azlığı (4 madde) gösterilebilir. Yine bu duruma ilişkin olarak güvenilirlik katsayısının .50 ve üzeri olmasının düşük güvenilirlik değeri (Green ve Salkind, 2005; Kayış, 2006) olarak kabul edilebilir. Ayrıca ölçeğin iç tutarlılığı için DFA analizinde kullanılan verilerden elde edilen faktör yük değerlerini ve hata oranlarını kullanarak bir yapısal güvenilirlik analizi olarak da ifade edilen McDonald'ın Omega (ω) güvenilirlik katsayısı aynı zamanda yapısal hesaplanmıştır (Yurdagül, 2006). Hesaplanan McDonald'ın Omega güvenilirlik katsayıları sırasıyla farklılıklara saygı boyutu için .86, kabullenme boyutu için .79 ve ölçeğin toplam için ise .91'dir. Bu değerlere göre de ölçeğin iç tutarlık güvenilirlik bağlamında oldukça iyi değerlere sahip olduğu söylenebilir. Genelde McDonald'ın Omega güvenilirliği Cronbach Alfa güvenilirliğine göre daha yüksek sonuçlar vermektedir (Bacon, Sauer ve Young, 1995). Ölçeğin kararlılığına ilişkin yapılan test-tekrar test güvenilirlik katsayıları sırasıyla farklılıklara saygı boyutu için .78, kabullenme boyutu için .77 ve ölçeğin toplam için ise .84

olarak hesaplanmıştır. Buna göre ölçeğin hem alt boyutlar bazında hem de ölçeğin tamamında kararlı sonuçlar verdiği söylenebilir.

Sonuç olarak güvenilirliğe ilişkin olarak tüm bu bulgular ölçeğin tatmin edici düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir.

4.1.3. DFA'ya Yönelik Bulgular

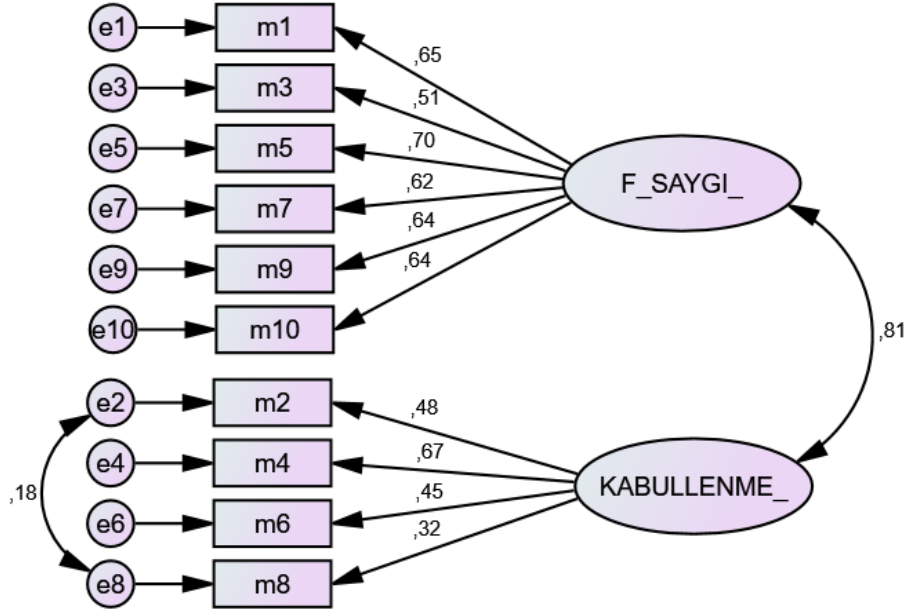
Farklı bir örneklem grubundan toplanan verilerle yapı geçerliliği sınaması için DFA yapılmış ve AFA ile elde edilen yapının doğrulanmaya çalışılmıştır. Çalışma grubundan elde edilen veriler ile en iyi model uyum değerlerinin tespit edilmesi için (Meydan ve Şeşen, 2011) sırasıyla ilişkisiz, birinci düzey, ikinci düzey ve tek faktörlü modeller için dört farklı doğrulama işlemi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen her bir analize ilişkin elde edilen model uyum değerleri Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Ölçeğin DFA Model Uyum Bulguları

Model	χ^2	df	χ^2/df (<.5.0)	RMSEA (<.08)	RMR (<.10)	CFI (<.90)	IFI (<.90)	AGFI (<.85)	GFI (<.90)
İlişkisiz Model	307.79	34	9.05	.127	.18	.76	.77	.84	.90
İlişkili Model	136.11	33	4.12	.079	.06	.91	.91	.91	.94
Tek faktörlü Model	245.86	35	7.03	.110	.17	.82	.82	.86	.91

Tablo 11'de elde edilen uyum iyilik indeksleri Jöreskog ve Sörbom, (1993), Schermelleh-Engel ve Moosbrugger (2003), Şimşek (2007), Yılmaz ve Çelik (2009) ve Bayram (2013) tarafından önerilen temel değerler dikkate alınıp incelendiğinde, ilişkili modelin iyi uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Aşağıda da ifade edildiği gibi daha iyi model uyum değerlerine sahip olunması için en iyi değerlere sahip modelde bir adet modifikasyon yapılmıştır. Tüm bunlara göre en iyi uyum

değerlerini ilişkili modellerin verdiği için ilişkili modelin tercih edilmesi gerektiği ve toplam puanlarında alınarak ölçeğin kullanılabilceği söylenebilir. İki faktörlü doğrulanan yapıya ait ilişkili modelin path diyagramı Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Hoşgörü Eğilim Ölçeği-Yetişkin Formu'nun Path Diyagramı

Şekil 2 incelediğinde, ölçek maddelerine ilişkin standartlaştırılmış faktör yükleri farklılıklara saygı boyutunda .51-.70 ve kabullenme boyutunda ise .32-.67 arasında değişen değerler aldıkları görülmektedir. Ayrıca daha iyi uyum değerleri elde edebilmek için önerilen modifikasyonlar dikkate alınmış, χ^2 değerine önemli katkı sağlayan kabullenme boyutunda yer alan 2. ve 8. maddelerin hata varyansları arasında ilişkilendirmeler yapılmıştır. Bu iki maddenin hem kabullenme boyutu içerisinde yer alıyor ve aynı şeyleri ölçtüğünden dolayı hata varyanslarında ilişki çıktığı şeklinde yorumlanmıştır.

4.1.4. Yakınsama ve Ayırt edici Geçerlik Bulguları

Ölçeğe ilişkin olarak DFA neticesinde elde edilen bir takım değerler kullanılarak ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin yakınsama ve ayırt edici geçerlikleri incelenmiştir. Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu' nun alt boyutlarına yönelik yakınsama geçerliğine ilişkin ortalama açıklanan varyans (OAV) değerleri hesaplanmıştır. Gerçekleştirilen hesaplama işlemlerinde OAV değerleri farklılıklara saygı .40 ve kabullenme .74 olarak bulunmuştur. Yakınsama geçerliği için hesaplanan OAV değerlerinin .50 değerinden büyük ya da bu değere eşit olması gerekmektedir (Fornell ve Larcker, 1981). Bagozzi ve Youjue (1988) ise .40'a kadar olan değerlerin kabul edilebileceği ifade edilmektedir. Ayrıca OAV değerinin yapı güvenirliği değerlerinden küçük olması da yakınsama geçerliği için dikkat edilen ölçütlerden biridir. Tüm bunlara göre Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu' nun her bir boyutta yakınsama geçerliğini sağladığı söylenebilir. Ölçeğin faktörlerine ilişkin olarak ise ayrıca OAV değerlerinin karekökleri alınarak ayırt edici geçerlilik değerleri hesaplanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin elde edilen ayırt edici geçerlilik değerleri Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Ayırt Edici Geçerlik Değer Bulguları

Boyutlar	1	2
1. Farklılıklara Saygı	.63	
2. Kabullenme	.49	.86

Tablo 12'de elde edilen bulgular incelendiğinde sırasıyla ayırt edici geçerlik değerlerinin farklılıklara saygı .63 ve kabullenme .86 olduğu görülmektedir. Ayırt edici geçerlik değerlerinin .50'den büyük olması ve ayırt edici geçerlik değerlerinin de faktörler arası korelasyon değerinden büyük olması ölçütleri (Fornell ve Larcker, 1981) temel alındığında ölçeğin ayırt edici geçerliğinin olduğu söylenebilir. Tüm bu yakınsama ve ayırt edici geçerlik bulgularına bağlı olarak ölçeğin yapı geçerliği kanıtlanmıştır.

4.2.YETİŞKİNLERİN HOŞGÖRÜ EĞİLİM DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİNE VE FARKLI DEĞİŞKENLERE GÖRE DURUMLARININ İNCELENMESİNE YÖNELİK BULGULAR

Yetişkinlerin, hoşgörü eğilim düzeyleri genel ölçek ve alt boyutları bazında cinsiyet, kardeş sayısı, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi gibi demografik özelliklerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini ve kişilerin aile ortamı hoşgörü algısı ve toplum ortamı hoşgörü algısı ile hoşgörü eğilim düzeyleri genel ölçek ve alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla t-testi, one way anova, korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırmaya katılan kişilerin hoşgörü eğimi genel ve farklılıklara saygı ve kabullenme alt boyutlarının puan ortalamalarına ilişkin Betimsel İstatistikleri Tablo 13’ te verilmiştir.

Tablo 13. Katılımcıların Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Betimsel İstatistikleri

	N	En Düşük	En Yüksek	Ortalama
Farklılıklara Saygı	497	1	5.00	3.99±.66
Kabullenme	497	1	5.00	3.30±.75
Hoşgörü Eğilim Genel	497	1	5.00	3.71±.60

Tablo 13 incelendiğinde Hoşgörü Eğilimi Ölçeği toplam puan ortalaması 3.71±.60 farklılıklara saygı alt boyut puan ortalaması 3.99±.66 ve kabullenme alt boyut puan ortalaması 3.30±.75 olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılan kişilerin ortalama puanları incelendiğinde kabullenme ve farklılıklara saygı düzeylerinin iyi olduğunu söylenebilir. Genel olarak hoşgörü düzeylerinin de iyi olduğu şeklinde yorumlanabilir. Araştırmaya katılan kişilerin cinsiyetlerine göre hoşgörü eğilim düzeyleri genel ve alt boyutları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla t testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin t Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Farklılıklara Saygı	Kadın	315	4.03	.68	1.72	.08
	Erkek	182	3.92	.63		
Kabullenme	Kadın	315	3.23	.75	-2.42	.01
	Erkek	182	3.40	.74		
Hoşgörü Eğilim Genel	Kadın	315	3.71	.61	-.06	.95
	Erkek	182	3.71	.60		

Tablo 14 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin hoşgörü eğilimi ve farklılıklara saygı alt boyutu cinsiyetlerine göre farklılaşmamaktadır ($p > .05$). Kişilerin kabullenme alt boyut düzeyi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı fark vardır ($p < .05$). Puan ortalamaları incelendiğinde erkeklerin hoşgörü eğilimi kabullenme alt boyut düzeyleri kadınlara göre daha yüksektir. Katılımcıların kardeş sayıları ile hoşgörü eğilim düzeyi genel ve alt boyutları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Anova testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15. Katılımcıların Kardeş Sayısı Durumlarına Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Sonuçları

Değişkenler	Kardeş Sayısı	N	Ortalama	Std. Sapma	f	p
Farklılıklara Saygı	1-2 kardeş	166	4.02	.64	.50	.60
	3-4 kardeş	216	3.98	.67		
	5 ve üzeri kardeş	114	3.94	.69		
Kabullenme	1-2 kardeş	166	3.24	.70	2.18	.11
	3-4 kardeş	216	3.27	.79		
	5 ve üzeri kardeş	114	3.42	.72		
Hoşgörü Eğilim Genel	1-2 kardeş	166	3.71	.56	.17	.83
	3-4 kardeş	216	3.69	.62		
	5 ve üzeri kardeş	114	3.73	.63		

Tablo 15 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin hoşgörü eğilim düzeyleri ile kardeş durumlarını karşılaştırdığımızda hoşgörü genel puan, farklılıklara saygı ve kabullenme alt boyut düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı anlaşılmıştır ($p>.05$). Tablo 16’da katılımcıların anne eğitim durumlarına göre hoşgörü eğilim düzeylerinin karşılaştırılmasına ilişkin yapılan Anova testi analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 16. Katılımcıların Anne Eğitim Durumlarına Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Sonuçları

Değişkenler	Anne Mezuniyet	N	Ortalama	Std. Sapma	f	p	fark
Farklılıklara Saygı	Okuma-Yazma Bilmiyor	49	3.90	.77	4.10	.003	2-5
	İlkokul Mezunu	157	4.14	.61			
	Ortaokul Mezunu	70	3.99	.71			
	Lise Mezunu	100	4.00	.60			
	Üniversite Mezunu	119	3.83	.67			
Kabullenme	Okuma-Yazma Bilmiyor	49	3.26	.77	.17	.95	-
	İlkokul Mezunu	157	3.30	.78			
	Ortaokul Mezunu	70	3.25	.85			
	Lise Mezunu	100	3.34	.70			
	Üniversite Mezunu	119	3.29	.67			
Hoşgörü Eğilim Genel	Okuma-Yazma Bilmiyor	49	3.64	.69	1.94	.10	-
	İlkokul Mezunu	157	3.80	.59			
	Ortaokul Mezunu	70	3.69	.66			
	Lise Mezunu	100	3.73	.54			
	Üniversite Mezunu	119	3.61	.60			

Tablo 16 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin anne eğitim durumları ile farklılıklara saygı alt boyut düzeyleri arasında anlamlı farklılık vardır ($p<.05$). Farkın kaynağını belirlemek için yapılan Tukey testi sonucunda ilkokul mezunu ile üniversite mezunu olanlar arasında anlamlı fark olduğu ortaya çıkmıştır. Ortalamaları incelediğimizde annesinin eğitim durumu ilkokul olan kişilerin farklılıklara saygı alt boyut düzeyleri daha yüksektir. Hoşgörü eğilimi toplam puanı ve kabullenme alt boyut puan ortalamaları anne eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir($p>.05$). Araştırmaya katılan kişilerin baba eğitim

durumlarına göre hoşgörü eğilim düzeylerinin karşılaştırılması için Anova testi yapılmıştır. Tablo 17’de Anova testi analizine ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Tablo 17. Katılımcıların Baba Eğitim Durumlarına Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Analizi Sonuçları

Değişkenler	Baba Mezuniyet	N	Ortalam	Std.	f	p
			a	Sapma		
Farklılıklara Saygı	İlkokul	118	4.05	.70	1.13	.33
	Ortaokul	72	4.01	.68		
	Lise mezunu	130	4.00	.66		
	Üniversite mezunu	173	3.91	.64		
Kabullenme	İlkokul	118	3.27	.79	.58	.62
	Ortaokul	72	3.31	.85		
	Lise mezunu	130	3.23	.75		
	Üniversite mezunu	173	3.35	.67		
Hoşgörü Eğilim Genel	İlkokul	118	3.74	.65	.25	.86
	Ortaokul	72	3.73	.64		
	Lise mezunu	130	3.69	.60		
	Üniversite mezunu	173	3.69	.56		

Tablo 17 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin babaların eğitim durumları ile hoşgörü eğilimi toplam puanları, farklılıklara saygı ve kabullenme alt boyut düzeyleri arasında anlamlı farklılık gözlenmemiştir ($p>.05$). Tablo 18’de araştırmaya katılan kişilerin gelir durumlarına göre hoşgörü eğilim düzeylerinin karşılaştırılması için yapılan Anova testi analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 18. Katılımcıların Gelir Durumlarına Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Anova Analizi Sonuçları

Değişkenler	Aylık Gelir	N	Ortalama	Std. Sapma	f	p	fark
Farklılıklara Saygı	2000 ve altı	108	3.99	.66	3.41	.01	3-4
	2001-4000 arası	198	4.01	.66			
	4001-6000 arası	106	4.13	.61			
	6001 ve üstü	73	3.81	.67			
Kabullenme	2000 ve altı	108	3.41	.76	3.68	.01	1-2,2-3
	2001-4000 arası	198	3.17	.76			
	4001-6000 arası	106	3.41	.73			
	6001 ve üstü	73	3.37	.72			
Hoşgörü Eğilim Genel	2000 ve altı	108	3.76	.63	2.41	.06	
	2001-4000 arası	198	3.67	.61			
	4001-6000 arası	106	3.84	.55			
	6001 ve üstü	73	3.63	.61			

Tablo 18 incelendiğinde farklılıklara saygı alt boyutu ve kabullenme alt boyutlarına ilişkin kişilerin görüşlerindeki ortalamaların birbirinden farklılaştığı anlaşılmıştır. Bu farkın kaynağını tespit etmek için yapılan Tukey testi sonucunda aylık geliri 4001-6000 TL arası olan kişilerin, farklılıklara saygı boyutu 6001 TL üstü geliri olanlara göre daha yüksektir. Kişilerin kabullenme alt boyutu aylık gelir durumlarına göre farklılık göstermektedir ($p < .05$). 2000 TL nin altında geliri olan kişilerin kabullenme alt boyut düzeyleri, geliri 2001-4000 TL arası olan kişilere göre yüksek tespit edilmiştir. Kişilerin hoşgörü eğilimi toplam puan ortalamaları gelir durumlarına göre farklılık göstermemektedir ($p < .05$). Araştırmaya katılan kişilerin hoşgörü eğilimleri toplam puanları, kabullenme ve farklılıklara saygı alt boyut puan ortalamalarının aile ortamındaki hoşgörü ve toplum ortamındaki hoşgörü algıları arasındaki ilişki korelasyon analizi sonrasında belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19. Katılımcıların Aile Ortamındaki ve Toplumundaki Hoşgörü Algısı ile Hoşgörü Eğilim Düzeyleri Arasındaki Korelasyonlar

		Hoşgörü Eğilim Genel	Kabullenme	Farklılıklara Saygı
Aile Ortamındaki Hoşgörü Algısı	r	.21**	.19**	.18**
	p	.00	.00	.00
	N	492	492	492
Toplum Ortamındaki Hoşgörü Algısı	r	.09*	.25**	-.05
	p	.04	.00	.21
	N	492	492	492

Tablo 19'deki araştırmada kullanılan değişkenler arası ilişki incelendiğinde, kişilerin aile ortamında hoşgörü algısı ve hoşgörü eğilimi genel puan, farklılıklara saygı ve kabullenme alt boyutları arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişkilerin olduğu belirlenmiştir. Kişilerin toplum ortamında hoşgörü algısı ve hoşgörü eğilimi genel puan ve kabullenme alt boyutu arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişki vardır ($p < .01$). Toplumda hoşgörü algısı ile farklılıklara saygı alt boyutu arasında anlamlı ilişki gözlenmemiştir ($p > .05$).

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın amacına uygun olarak bu bölümde, elde edilen bulgulara yönelik tartışma sonuç ve öneriler kısmına yer verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda önce ölçek geliştirmeye ilişkin ve yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeylerinin belirlenmesine ve farklı değişkenlere göre durumlarının incelenmesine ilişkin sonuç ve tartışmalar ele alınmıştır.

5.1.1. Ölçek Geliştirmeye İlişkin Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada “Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu” nun geliştirilmesine yönelik ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin birtakım işlemler yapılmış ve elde edilen sonuçlar incelenmiştir. Ölçeğin geliştirilme aşamasında öncelikli hoşgörü ile ilgili ulusal ve uluslararası alan yazın taranmış ve gerekli incelemeler yapılmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde yetişkinlerin hoşgörü eğilimlerini tespit etmeye yönelik bir ölçme aracının eksikliği tespit edilmiştir. Alan uzmanlarının önerileri doğrultusunda Çalışkan ve Sağlam’ ın (2012) ergenlerin hoşgörü eğilimlerini belirlemeye yönelik geliştirdikleri “Hoşgörü Eğilim Ölçeği” nin geliştirilme aşamasında kullanılan 30 maddenin kullanılarak bu ölçeğin yetişkin formunun geliştirilebileceğine karar verilmiştir. 30 maddelik beşli Likert tarzında Taslak “Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu” kullanım için hazır hale getirilmiştir. Taslak ölçeğin tekrardan uzmanlara sunulup incelenmesi kapsam ve görünüş geçerliği için yeterli bir işlem olarak kabul edilmiş ve taslak olarak belirlenen ölçek ile geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

Yapı geçerliği sınaması için öncelikle AFA yapılmış ve neticesinde ölçeğin toplam varyansın %55.53’ünü açıklayan 10 maddelik “farklılıklara saygı” ve “kabullenme” boyutları olmak üzere iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Yapı geçerliğine ilişkin

elde edilen sonuçlar teker teker incelenmiş ve tüm sonuçların kritik değerleri karşıladığından ölçeğin yapı geçerliğini sağladığı ve ilgili yapıyı ölçücü bir niteliğe sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen bu yapının farklı bir örneklem grubunda doğrulanması için yapılan DFA neticesinde 10 maddelik iki faktörlü yapının ilişkili model uyum indekslerinin iyi model uyum değerlerine sahip olduğu sonucu elde edilmiştir. Tüm bu uyum değerlerine göre AFA ile elde edilen ve kuramsal olarak da desteklenen yapının DFA sonuçlarına göre doğrulandığı söylenebilir. Ölçeğin DFA sonucunda elde edilen birtakım değerler kullanılarak yapı geçerliğine ilişkin yakınsama ve ayırt edici geçerlikler de hesaplanmıştır. Ölçeğin farklılıklara saygı ve kabullenme alt boyutlarının yakınsama ve ayırt edici geçerliğine ilişkin ölçüt değerleri karşıladığından her iki boyutun birbiri ile ilişki içerisinde olduğu söylenebilir.

Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin olarak iç tutarlılık için Cronbach Alfa ve McDonald'ın Omegası, bütüne ilişkin güvenilirlik için testi yarılama güvenilirlik katsayısı ve kararlılığa ilişkin ise test-tekrar test güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Elde edilen güvenilirlik katsayı değerlerinin temel ölçüt olan .70'e (Büyüköztürk, 2006; Tezbaşaran, 1996) çok yakın veya üzerinde olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin kabullenme boyutuna ilişkin testi yarılama ve Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları ölçüt değerinin altında olduğu tespit edilmiş, lakin farklı örneklem grupları kullanılarak yapılan McDonald Omega ve test-tekrar test güvenilirliklerinde her iki boyutta temel ölçütün üzerinde güvenilirlik değerleri almışlardır. Buna göre hem toplam ölçeğin hem de her iki alt boyutun yeterli düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak yetişkin bireylerin hoşgörü eğilimlerini belirlemek için geliştirilen "Hoşgörü Eğilimi Ölçeği-Yetişkin Formu" temel ölçütlerini çok iyi düzeyde karşıladığından geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir. Bu ölçek farklılıklara saygı ve kabullenme olmak üzere iki faktörlü bir ölçme aracıdır. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınan yüksek puan bireyin değerlendirildiği ilgili alt boyutun özelliğine yüksek düzeyde sahip olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca ölçek, toplam hoşgörü eğilim puanını vermektedir. Ölçek puanlanırken alt boyutların ve toplam puanın ortalaması alınabilmektedir.

5.1.2. Yetişkinlerin Hoşgörü Eğilim Düzeylerinin Belirlenmesine ve Farklı Değişkenlere Göre Durumlarının İncelenmesine İlişkin Sonuç ve Tartışma

Araştırmada ilk olarak yetişkinlerin hoşgörü eğilim puanlarının cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Yetişkinlerin hoşgörü eğilim puanlarının cinsiyet değişkeni açısından farklılığı t testi sonucunda belirlenmiştir. Hoşgörü eğilimi toplam puanı ve farklılıklara saygı alt boyut puanlarında cinsiyete bağlı anlamlı fark bulunmazken, kabullenme alt boyutunda cinsiyete bağlı anlamlı fark görülmüştür. Kabullenme alt boyutu erkekler açısından anlamlı ve ortalamalar yüksek çıktığı görülmüştür. Yeşilkayalı, (2014) yaptığı araştırma sonucunda erkek öğrencilerin hoşgörü eğilimi empati alt boyut düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğunu belirterek, erkeklerin kendi duygu ve düşüncelerinin farkında olup, başkalarının duygu ve düşüncelerine karşı anlama ve kabul etme çabasında olduklarını belirtmişlerdir. Literatür incelendiğinde Özkınacı, (2019) ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin hoşgörü ve özbenlik eğilimi arasındaki ilişkiyi incelerken kadın öğrencilerin hoşgörü eğilimlerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu saptamıştır. Yine Özataşkın ve İcen, (2015), Vatansver ve diğerlerinin (2013) yapmış olduğu araştırmalarda kadın öğrencilerin hoşgörü düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Değer ve empati yönünden kadın öğrencilerin daha yüksek seviyede olduklarını belirtmiştir. Sinanoğlu ve Köksal, (2000) yaptıkları araştırmada kadınların empati becerilerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. İlköğretim öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri üzerine yapılan bir araştırmada yine kadın öğrencilerin, erkek öğrencilere göre daha hoşgörülü oldukları tespit edilmiştir (Çalışkan ve Sağlam 2012). Yine bir başka çalışmada Sağlam ve Tunar, (2018) “ilkokul öğrencilerinin aile birliğini önemseme ve hoşgörü eğilim düzeyleri arasındaki ilişkisi” adlı çalışmalarında kadın öğrencilerin hoşgörü eğilimlerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu saptamışlardır.

Araştırmanın bir diğer bulgusunda yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeyleri ile kardeş durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir ($p < .05$). Yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeyleri ile kardeş durumları arasındaki farklılıkları saptamak için anova testi kullanılmıştır. Test sonucunda kardeş durumları ile yetişkinlerin hoşgörü eğilim düzeyleri, farklılıklara saygı ve kabullenme alt boyutları arasında anlamlı fark olmadığı anlaşılmıştır. Nalçaçı ve

diğerlerinin, (2016) “Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlerin Kazanılma Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” isimli araştırmasında da kardeş sayısının bu durum karşısında etkili olmadığını vurgulamışlardır.

Araştırmanın bir diğer bulgusunda yetişkinlerin hoşgörü eğilim puanlarının anne eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Yetişkinlerin hoşgörü eğilimi farklılıklara saygı alt boyut puanlarının anne eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı farklılığı one way anova sonucunda belirlenmiştir. Hoşgörü eğilimi farklılıklara saygı alt boyut puanında anne eğitim durumuna bağlı anlamlı fark görülmüştür. Anne eğitim durumu ilkokul olan bireylerin farklılıklara saygı alt boyut düzeyleri annesinin eğitim durumu üniversite olanlardan daha yüksektir. Kişilerde anne eğitim durumuna göre hoşgörü eğilim düzeyi kabullenme alt boyut puanları arasında anlamlı fark görülmemiştir. Özkınacı, (2019) ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin hoşgörü ve özbenlik eğilimi arasındaki ilişkiyi incelerken anne eğitim durumlarına göre hoşgörü kabullenme alt boyut puanlarında anlamlı fark olmadığını tespit etmiştir. Araştırma bulgularımızdan farklı olarak Çalışkan ve Sağlam’ ın, (2012) yaptıkları araştırmada anne eğitim durumlarına göre hoşgörü eğilim düzeylerinde anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Annesi okuma yazma bilmeyen öğrencilerin hoşgörü eğilimleri arasında bir farklılığın olduğu, bu farklılığında annesi okuma yazma bilmeyen öğrenciler aleyhine olduğu sonucuna ulaşmışlardır. İlköğretim öğrencilerinin annelerin eğitim düzeyleri yükseldikçe öğrencilerde bu durum hoşgörü eğilimlerin de yükselmeye sebep olmaktadır. Bu durum Sağlam’ ın, (2010) araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Genç ve Kalafat’ a, (2008) göre öğretmen adaylarının demokratik değerlerine yönelik olarak yaptığı çalışmada ise anne eğitim düzeyinin bir farklılaşmaya yol açmadığı görülmüştür.

Araştırmanın bir diğer bulgusu bireylerin hoşgörü eğilimleri, farklılıklara saygı ve kabullenme alt boyut düzeylerinin baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermemesidir. Araştırmaya katılan bireylerin babalarının eğitim durumu ile hoşgörü eğilimleri, farklılıklara saygı ve kabullenme alt boyut düzeyleri arasında anlamlı farklılık gözlenmemiştir. Çalışkan ve Sağlam’ a, (2012) göre de bu durum değişmemektedir. Öğrencilerin hoşgörü eğilimleri babaların eğitim durumlarına bağlı olarak etkilenmemektedir. Söz konusu bu bulgu Genç ve Kalafat’

ın, (2008) baba eğitim düzeyinin öğretmen adaylarının demokratik tutumlarında bir farklılığa yol açmadığı yönündeki araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Günümüzde aile eğitiminin çocuğun gelişimine olumlu etki gösterdiği bilinmektedir. Bu beklenti Yazıcı' nın, (2011) öğretmen adaylarındaki demokratik değerlere yönelik olarak yaptığı araştırma sonucunu karşılamakta ve babaların eğitim düzeyine bağlı olarak demokratik değerlere sahip olma düzeyinin arttığı görülmektedir.

Araştırmanın diğer bulgusu aylık gelir durumlarına göre kişilerin hoşgörü eğilimlerinin anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığıdır. Bu sonuç için gerçekleştirilen anova testi sonucunda aylık gelir durumlarının, kişilerde kabullenme ve farklılıklara saygı alt boyutlarında anlamlı farka yol açtığı saptanmıştır. Yüksek gelire sahip kişilerin farklılıklara saygı alt boyut düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Hoşgörü eğilimi kabullenme alt boyutunda ise bu durum tam tersine çevrilmiştir. Geliri 2000 TL nin altında olan öğrencilerin kabullenme alt boyut düzeyleri yüksek çıkmıştır. Tunar ve Sağlam' a, (2018) göre yapmış olduğu araştırma sonucunda; öğrencilerin gelir düzeylerinin artmasının hoşgörü eğilim düzeylerini artıracaklarını göstermektedir. Tomul' a, (2007) göre orta ve üst seviye gelire sahip olan ailelerin, çocuklarıyla daha fazla ilgilendikleri ve çocuklarının eğitimine daha fazla önem verdiklerini tespit etmiştir. Çiftçi ve Çağlar, (2014) ve Önür, (2013) tarafından yapılan araştırmada da geliri orta ve yüksek olan ailelerin, çocuklarıyla zaman geçirdikleri, ilgilendikleri ve çocuklarının eğitimine daha fazla önem ve çaba sarf ettikleri belirlenmiştir. Çocuğun sahip olduğu sosyal imkanlar ve toplumca saygın meslek grubuna ait ebeveynlerinin olması çocuğa özgüven kazandırmakla beraber aile içerisinde geçirdiği zamanın kalitesini arttırmaktadır. Söz konusu alan yazındaki bu araştırma sonucunda geliri düşük olan kişilerin çocukların durumu kabullenme olasılığı düşünülebilir. Şama (2003) tarafından yapılan araştırma sonucunda orta ve ortaya yakın gelir grubunda yer alan öğrencilerin, çevre sorunlarına karşı düşük gelir grubundakilerden daha duyarlı olduklarını tespit etmiştir. Erkenekli (2009) sosyal değerlerin sosyoekonomik düzeylere göre anlamlı bir biçimde farklılaştığını saptamıştır. A. Hatunoğlu, Halmatov ve B. Y. Hatunoğlu'nun (2012) yapmış oldukları araştırmada elde ettikleri sonuç; sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının ahlaki gelişim

durumlarının ve sosyal bilgi ve beceri düzeylerinin sosyoekonomik düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarından daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Araştırmanın bir diğer sorusu “Aile Ortamı Hoşgörü Algısına Göre Hoşgörü Eğilim Düzeyleri Arasında farklılık olup olmadığıdır”. Hoşgörü eğilim toplam puanı, farklılıklara saygı alt boyutu ve kabullenme alt boyutlarına ilişkin kişilerin görüşlerindeki ortalamaların birbirinden farklılaştığı anlaşılmıştır. Aile ortamını tamamen hoşgörülü olarak değerlendiren kişilerin hoşgörü eğilim toplam puanları, farklılıklara saygı ve kabullenme alt boyut düzeyleri daha yüksektir. Aslında hoşgörünün gelişiminde ailenin etkisi hakkında çok daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Elde bulunan çalışmalarda doğrudan hoşgörü ve aile arasındaki ilişki incelenmemektedir. Bu çalışmada elde edilen sonuç hoşgörünün gelişmesi ve aile unsurları arasında bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Zira aile ortamında hoşgörünün bulunduğunu düşünen katılımcılar diğer değişkenlerde de yüksek puan almaktadırlar. Bu durum aile içerisinde hoşgörü kültürünün oluşması durumunda bireyin bu yönde bir kişilik oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın bir diğer sorusu “Toplum Ortamı Hoşgörü Algısına Göre Hoşgörü Eğilim Düzeyleri Arasında farklılık olup olmadığıdır”. Araştırmaya katılan kişilerin, farklılıklara saygı alt boyut puan ortalamaları incelendiğinde, kişilerin toplum ortamı hoşgörü algısına göre anlamlı olarak farklılık göstermediği gözlenmiştir. Toplumumuzda hoşgörünün hakim olduğunu düşünen kişilerin kabullenme alt boyut düzeyleri diğer görüşlü kişilere daha yüksektir. Bu sonuç toplum açısından bakıldığında aile ile benzer bir durumun söz konusu olduğunu göstermektedir. Zira farklılıklara saygı alt boyutu hariç olmak üzere toplumun genel yapısında hoşgörü kültürünün geliştiğinin düşünülmesi kabullenme alt boyutunu da olumlu etkilemektedir. Bu sonuçla beraber bireyin hoşgörü eğilimi ile toplumun hoşgörülü görülmesi arasında bir etkileşim olduğu düşünülebilir.

5.2. ÖNERİLER

5.2.1. Ölçek Geliştirmeye İlişkin Öneriler

1. Geliştirilen bu ölçekle farklı örneklem gruplarında da aynı şekilde geçerli ve güvenilir sonuçlar verip vermemesine bakılabilir.
2. Ergen gruplara üzerinde daha önce geliştirilen ve yetişkin bireyler üzerinde de geçerliği ve güvenilirliği test edilen bu aracın özellikle ortaöğretim öğrencileri içinde geçerli ve güvenilir bir araç olup olmadığı test edilerek ortaöğretim formu geliştirilebilir.
3. Hoşgörü değeriyle ilişkili kavram ve değerlerle ilişkisel araştırmalar yapılabilir.
4. Yetişkin bireylerin hoşgörü eğilimlerinin farklı değişkenlere göre durumunun ortaya çıkarıldığı bu araştırma farklı örneklem gruplarında da tekrar edilerek sonuçlar karşılaştırılabilir.

5.2.2. Ölçek İle Yapılabilecek Araştırmalara İlişkin Öneriler

1. Çalışmada ailenin gelir durumunun farklı alt boyutlarda farklı sonuçları ortaya çıkardığı görülmektedir. Gelir durumunun hoşgörüyü etkilemesi nedeniyle sosyo- ekonomik düzeyi farklı olan bölgelerde o bölgeye uygun eğitim politikalarının, ortamlarının ve içeriklerinin hazırlanması faydalı olacaktır.
2. Çalışmada elde edilen sonuca göre aile ortamında hoşgörünün bulunduğunu düşünen katılımcılar diğer değişkenlerde de yüksek puan almaktadırlar. Bu sebeple bireyde hoşgörü bilincinin oluşmasında ailenin önemli olduğu vurgulanabilir ve aile ortamı içinde hoşgörü bilincini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu durumla ilgili ailelere psikolojik danışmanlık ve rehberlik uzmanları tarafından bilgilendirme çalışmaları yapılabilir. Aslında literatüre bakıldığında doğrudan hoşgörü ile aile arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara rastlanılmamaktadır. Bu alanda daha fazla çalışmalar yapılabilir.
3. Bireylerin hoşgörü eğilimleri ile anne ve babalarının hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişki tespit edilebilir. Ölçek, anne ve baba ile çocuklarına

uygulanarak aile içindeki hoşgörü eğilim düzeyi belirlenebilir ve bireylerin hoşgörü eğilimini etkileyen nedenler ortaya çıkarılabilir.

KAYNAKÇA

- Adman, P. ve Strömlad, P. (2017). Abandoning Intolerance in a Tolerant Society: The Influence of Length of Residence on the Recognition of Political Rights Among Immigrants, *Discrimination and Integration Studies Centre, 1*.
- Akçiçek, A. (2011). Hoşgörü Üzerine Bir Kıyaslama: John Locke ve Jean Jacques Rousseau. *Liberal Düşünce, 63*, 15-27.
- Aslan, Ö. (t.y.). Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açından Analitik Bir Yaklaşım, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/325.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Atalay, Ö.Y. (2008). *Felsefi Açından Tolerans ve Hoşgörü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, M. (2011). Değerler, İşlevleri ve Ahlak, *Eğitime Bakış Dergisi, 19*, 39-45.
- Bacon, D. R., Sauer, P. L. ve Young M. (1995). Composite Reliability in Structural Equations Modeling. *Educational and Psychological Measurement, 55*, 394-406.
- Bagozzi R.P. ve Youjae, Y. (1988). On the Evaluation of Structural Equation Models, *Journal of the Academy of Marketing Science, 16*(1), 74-94
- Barouni, A. (2013). Linguistic Approaches to Politeness. https://www.socsci.uci.edu/~lpearl/CoLaLab/presentations/Barouni2013_PolitenessComputing.pdf adresinden erişilmiştir.
- Başar, K. ve Yüksel, Ş. (2014). Çocukluktan Yetişkinliğe Cinsiyet Kimliği ile İlgili Sorunlar: Uygun Değerlendirme ve İzlem. *Cinsel İşlev Bozuklukları, 4*, 389-404.
- Başarı, M. (2015). *Siyasal İletişim Sürecinde Lider Üslubunun Seçmen Davranışındaki Rolü Üzerine Bir Araştırma*. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Battal, E. (2008). *Türkiye'de Dinlerarası Diyalog Çalışmaları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayram, N. (2013). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş AMOS Uygulamaları*. İstanbul: Ezgi Kitapevi.
- Bensch, G. (2010). *The Influence of Culture on the Perception of Politeness: An Investigation of front-line Staff at a mid-priced Hotel Chain in New Zealand*. A the Sissubmitted in Partialfulfilment of There Quirements For the Degree of Master of International Communication Unitec New Zealand.
- Bozacı, M. (2015). *Hoşgörü Eğilimi Geliştirme Programının Etkililiği: Hoşgörü Eğiliminin Geliştirilmesi ve Zorbalığın Önlenmesi*. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Bolat, Y. (2016). Sosyal Değerleri ve Değerler Eğitimi Anlamak. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 29, 322-349.
- Burchianti, F. ve Zapata, R. (2013). *Applying Tolerance Indicators*. San Domenico di Fiesole: European University Institute.
- Büyükkaragöz, S. ve Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin Hoşgörü ve Demokratik Tutumları. *Eğitim Yönetimi*, 3, 353-365.
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, O.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Corneo, G. ve Jeanne, O. (2009). A Theory of Tolerance, <https://www.wiwiss.fu-berlin.de/fachbereich/vwl/corneo/dp/TolerantPeopleJanuary3009.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Çalışkan, H. ve Sağlam, H. İ. (2012). Hoşgörü Eğilim Ölçeğinin Geliştirilmesi ve İlköğretim Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 1431-1446.
- Çalışkan, H. ve Sağlam, H.İ. (2012). A Study on the Development of the Tendency to Tolerance Scale and an Analysis of the Tendencies of Primary School Students to Tolerance Through Certain Variables. *Educational Sciences: Theory ve Practice*, 12, 1440-1445.
- Çalışkur, A. ve Aslan, A.E. (2013). Rokeach Değerler Envanteri Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 81-105.
- Çalışkur, A. Demirhan, A. ve Bozkurt, S. (2012). Değerlerin Belirli Meslek Alanları ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17, 219-236.
- Çiftçi, C. ve Çağlar, A. (2014). Ailelerin Sosyo-ekonomik Özelliklerinin Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisi: Fakirlik Kader Midir?. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 155-175. doi:10.14687/ijhs.v11i2.2914
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Demirbulat, Ö.G. ve Bozok, D. (2015). Öğretim Elemanlarının Öğrencilere İlişkin Değer Tercihlerinin Rokeach Değerler Envanterine Göre İncelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 271-284.
- Demirci, İ. (2017). *Huzurlu ve Mutlu Yaşamın Değerler ve Karakter Güçleri Bağlamında Karma Bir Araştırmayla İncelenmesi*. Doktora tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Dobbernack, J. ve Modood, T. (2013). Tolerance, Intolerance and Respect. Hard to Accept?
https://www.researchgate.net/publication/308518034_Tolerance_Intolerance_and_Respect_Hard_to_Accept adresinden erişilmiştir.
- Doorn, v. M. (2012). *Tolerance*. Amsterdam: VU University of Amsterdam.
- Doorn, v. M. (2014). The Nature of Tolerance and the Social Circumstances in Which It Emerges. *Current Sociology Review*, 1–23.
- Dunn, K. ve Singh, S.P. (2014). Pluralistic Conditioning: Social Tolerance and Effective Democracy. *Democratization*, 21, 1 - 28.
- Eğilmez, D.B. (2011). *Justice as the Requirement of Toleration: Conceituous Tolerance and Punitive Intolerance in the Sixteenth Century Ottoman Empire*. Degree of Doctor of Philosophy. Middle East Technical University The Graduate School of Social Sciences.
- Erkenekli, M. (2009). *Türkiye’de Sosyoekonomik statü (SES) Gruplarına Göre Temel Değerlerin Farklılaşması*. Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ersoy, A.F. (2016). Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Hoşgörü Algısı ve Deneyimleri: Bir Fenomenolojik Araştırma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 454-473.
- Fornell, C. ve Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equations Models With Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39–50.
- Gander, M. ve Gardiner, H.W. (2010). Çocuk ve Ergen Gelişimi. https://media.turuz.com/her_konu-2018/2453-Cocuk_Ve_Ergen_Gelishimi-Mary_J.Gander-Harry_W.Gardiner-chev-Ali_Donmez-1993-184s.pdf adresinden erişilmiştir.
- Genç, S. Z. ve Kalafat, T. (2008). Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları ile Empatik Becerilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 211-222.
- Graves C. W., Madden, H. T. ve Madden, L. P. (1970). The Congruent Management Strategy. An Industrial Report laying out a New Philosophy for Managing. http://www.clarewgraves.com/articles_content/Madden/CG_madden_1.html
- Green, S. B. ve Salkind, N. J. (2005). *Using SPSS For Windows and Macintosh: Analyzing and Understanding Data*. New Jersey: Pearson Prentice Hall
- Gül, Y.E. ve Alimbekov, A. (2018). Öğretmen Adayları Hoşgörü Ölçeği: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 49-62.

- Güneş, A. (2015). Manevi-İnsani Değerler Eğilim Ölçeği (MİDÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 41, 1354-1360).
- Güngör, E. (2000). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hammond, J.A., Hancock, J., Martin, M.S., Jamieson, S. ve Mellor, D.J. (2017). Development of a New Scaletto Measure Ambiguity Tolerance in Veterinary Students, *J Vet Med Educ.*, 44, 38-49.
- Hatunoğlu, A., Halmatov, M. ve Hatunoğlu, B. Y. (2012). Ailelerin Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgilerinin İncelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 32, 1-15.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequence*, Beverly Hills CA: Sage, [https://www.scirp.org/\(S\(i43dyn45teexjx455q1t3d2q\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=671519](https://www.scirp.org/(S(i43dyn45teexjx455q1t3d2q))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=671519)
- Huang, Y. (2008). Politeness Principle in Cross-Culture Communication. *English Language Teaching*, 1, 96-101.
- Hungerford, H.r., Volk, T.L. ve Ramsey, J.M. (1994). A Prototype Environmental Education Curriculum for the Middle School. UNESCO- UNEP-IIEP: Environmental Education Series, 29.
- Isac, M.M. (2015). *Tolerance Through Education*. Luxembourg: European Union.
- Jeong, J. (2004). *Analysis of the Factors and the Roles of Hard in Organizational Learning Styles as Identified By Key Informants at Selected Corporations in The Republic Of Korea*. Unpublished Doctoral Thesis, Texas A&M University. USA
- Jokilehto, J. (2008). Building the Value of the Cultural Assets: the Heritage. *Quality in Cultural Heritage MANAGEMENT*, 2, 36-45.
- Jöreskog, K. G. ve Sörbom, D. (1996). *LISREL 8 User's Reference Guide*. Uppsala, Sweden: Scientific Software International
- Kalın, T.Z. (2013). *Ortaokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kantos, E.Z. (2011). Örgüt Metaforlarında Liderlik: Kavramsal Bir Çözümleme. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1, 135-154.
- Kaptan, S.Y. (2015). *İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Hoşgörü Değerinin Karma Yaklaşımına Dayalı Bilgisayar Destekli Etkinliklerle Öğretimi*. Doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kara, K. (2018). Türkiye'de Değerler Eğitimi Konusunda Yapılan Araştırmalarda Dil Olgusunun Değer Olarak Görülmemesi Üzerine Bir Araştırma.

- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, A. (2013). *İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler*. A. Kaya (Ed.). Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim. (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kayış, A. (2006). *Güvenirlilik analizi. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. S. Kalaycı (Ed.), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kepenekçi, Y.K. (2004). Sınıf Öğretmenlerine Göre Hoşgörü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 38, 250-265.
- Keskin, Y. (2016). Değer Sınıflaması Üzerine Aksiyonel Bir Deneme. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11, 1485-1510.
- Kırılmaz, H. ve Yıldırım, Y. (2018). Sağlık Haberlerine Yönelik Yetişkin Tutumlarının Araştırılması. *İnsan ve İnsan*, 15, 21-45.
- Kıroğlu, K., Elma, C., Kesten, A. ve Egüz, Ş. (2012). Üniversitede Demokratik Bir Değer Olarak Hoşgörü. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 3, 86-104.
- Kline, P. (1994). *An Easy Guide to Factor Analysis*. London: Routledge.
- Kolaç, E. (2010). Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Felsefesiyle Türkçe Derslerinde Değerler ve Hoşgörü Eğitimi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 193-208.
- Kouchok, K.H. (2008). Çocuklara Hoşgörüyü Öğretmek İçin Neler Yapmalı, Neler Yapmamalı: Mısır Örneğinden Bazı Yansımalar (Çev. Cemil Oruç). *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13, 403-412.
- Marsh, S. (2017). *Tolerance Acceptance*. Ontario: University of Ontario Institute of Technology.
- Mather, D.M. ve Tranby, E. (2014). New Dimensions of Tolerance: A Case for a Broader, Categorical Approach. *Sociological Science*, 1, 512-531
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Miglietta, A., Gattino, S. and Esses, V. M. (2014). What Causes Prejudice? How May We Solve It? Lay Beliefs and Their Relations With Classical And Modern Prejudice And Social Dominance Orientation. *International Journal of Intercultural Relations*, 40, 11-21.

- Nalçacı, A., Beldağ, A. ve Özdemir, Ü. (2016). Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerlerin Kazanılma Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Erzurum İli Örneği). *Journal of Gratitude School of Social Sciences*, 3, 1185-1199.
- Ocak, H. (2011). Bir Ahlak Felsefesi Problemi Olarak Erdem Kavramına Yüklene Anlamın İlkçağ` dan Ortaçağ` a Evrimi. *FLSF*, 11, 79-101.
- Osborne, D., Wootton, L.W. ve Sibley, C.G. (2013). Are Liberals Agreeable Or Not? Politeness And Compassion Differentially Predict Political Conservatism Via Distinct İdeologies. *Soc. Psychol. (Gott)*, 44, 354-360.
- Osmanoğlu, A.E. ve Yıldırım, G. (2013). Mısır ve Türkiye 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Karşılaştırılması. *Turkish Studies*, 8, 511-535.
- Önlen, M. (2017). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Sevgi-Saygı ve Hoşgörü Değerlerinin Ulusal Gazete Haberlerine Yansımaları*. Yüksek lisans tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Önür, H. (2013). Gelir Düzeyinin Eğitim İmkânlarından Yararlanma Düzeyine Etkisi: Süleyman Demirel Fen Lisesi ve Atatürk Lisesi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(18), 259-277.
- Özdamar, K. (1997). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları.
- Özkınacı, A. (2019). *İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Hoşgörü ve Özbenlik Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öztaşkın, Ö. B. ve İçen, M. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimleri ile Demokrasi Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 39-56.
- Powell, R. ve Clarke, S. (2010). *Religion, Tolerance and Intolerance: Views from Across the Disciplines*. University of Oxford.
- Prajapati, A. R. (2014). Role of Schools and Teachers for the Value of Honesty. *International Journal for Research in Education*, 3, 9-11.
- Rivas, M. (2010). Teaching Tolerance and Acceptance. <https://www.buffalodiocese.org/documents/Evangelization/Catechesis%20-%20Special%20Needs/Teaching%20Tolerance%20and%20Acceptance.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Rokeach, M. (1973). The nature of human values. New York: The Free Press, http://mio-ecsde.org/protarea/Annex_4_3_values_lists.pdf
- Samur, Ö.A. (2011). *Değerler Eğitimi Programının 6 Yaş Çocuklarının Sosyal ve Duygusal Gelişimine Etkisi*. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Schermelleh-Engel, K. ve Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Test of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Schwartz, S. H. (1994). Are There Universalaspects in the Structure and Contents of Human Values?. *Journal of Social Issues*, 50 (4): 19–45.
- Sinanoğlu, F. A., ve Köksal, A. (2000). Gençlerin Ben durumları (Ego State) ve Empatik Becerilerin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 11-16.
- Sotala, K. (2016). Defining Human Valuesfor Value Learners, Association for the Advancement of Artificial Intelligence, <https://intelligence.org/files/DefiningValuesForValueLearners.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Suzila, T.S.T.I. ve Yusri, M.N.M. (2012). Politeness: Adolescents in Disagreements. *International Journal of Social Scienceand Humanity*, 2, 127-132.
- Şahin, B. (2013). Farklılık, Hoşgörü ve Ak Parti İktidarı: Gezi Parkı Sürecinin Düşündürdükleri. *Liberal Düşünce*, 71, 161-169.
- Şama, E. (2003). Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 99-110.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenirlik ve Geçerlik*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks
- Tabachnick, B. G. ve Fidel, L. S. (2001). *Using Multivariate Statistics, Fourth Edition*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Tavşancıl, E. (2005). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tekin, H. (2016). Değer Tanımı, Özellikleri ve Sınıflandırılması. <https://prezi.com/pixfmzi8anzg/deger-tanm-ozellikleri-ve-snflandrmas/> adresinden erişilmiştir.
- Tezbaşaran, A. A. (1996). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Thomae, M.,Birtel, M.D. ve Wittemann, J. (2016). The Interpersonal Tolerance Scale (IPTs): Scale Development And Validation. Paper Presented at the 2016 Annual Meeting of the International Society of Political Psychology, Warsaw, Poland, 13th – 16th July 2016.
- Thome, H. (2015). Values, Sociology of. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 25, 47–53.

- Tomul, E. (2007). Türkiye’de Eğitime Katılım Üzerinde Gelirin Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 122-131.
- Triandafyllidou, A. (2013). *Tolerance, Pluralism and Social Cohesion*. San Domenicodi Fiesole: European University Institute.
- Türe, H. ve Ersoy, A.F. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Hoşgörü Algısı. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5, 31-56.
- Türk Dil Kurumu (2018). *Değer*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu (2019). *Nezaket*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkan, Ç.Ç. ve Dinç, A. (2018). Sara Gürbüz Özeren’in Eserlerinde Aktarılan Değerler. *Iğdır Üniversitesi Sos Bil Der*, 16, 321-339.
- UNESCO (1994). *The Declaration of Principles on Tolerance*. Paris: General Conference of UNESCO at It`s 28th Session.
- UNESCO (1995). *Tolerance: The Threshold of Peace*. Paris: UNESCO.
- UNESCO (2014). *Defining Tolerance*. Paris: UNESCO.
- Villasana, C.Y. (2016). A Need for Dialogueto Develop Tolerance. *Studia Gilsoniana*, 5, 195-204.
- Walt, J.L. (2016). *Religious Tolerance and Intolerance: “Engravings” on theSoul*. AOSIS.
- Winter, P.A., Newton R.M. ve Kirkpatrick, R.L. (1998). The Influence of Work Values on the Teacher Selection Decisions; the Effects of Principal Values, Teacher Values and Principal- Teacher Values Interactions. *Teaching and Teacher Education*, 4, 385-400.
- Woodfinden, B. (2017). Tolerance, Pluralismand the Framework forUtopia. <https://www.jccf.ca/wp-content/uploads/2017/01/Ben-Woodfinden-1st-place.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Yaman, E. (2012). *Değerler Eğitimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yaman, H., Taflan, S. ve Çolak, S. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18, 107-120.
- Yazıcı, K. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Demokratik Değerlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36 (159), 165-178.
- Yeşilkayalı, E. (2014). *Ebeveynlerin Çocuk Haklarına Yönelik Tutumları İle İlköğretim Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk ve Hoşgörü Eğilimleri Arasındaki İlişki*. Doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, K. (2018). *Eğitim Yönetiminde Değerler*. Ankara: Pegem Akademi.

- Yılmaz, V. ve Çelik, E. (2009). *LISREL ile Yapısal Eşitlik Modellemesi – I: Temel Kavramlar, Uygulamalar, Programlama*. Ankara: Pegem Akademi
- Yurdağül, H. (2006). Paralel, Eşdeğer ve Konjenerik Ölçmelerde Güvenirlik Katsayılarının Karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), 15-37.
- Zhao, K., Ferguson, E. ve Smillie, L.D. (2017). Politeness and Compassion Differentially Predict Adherence to Fairness Norms and Intervention to Norm Violations in Economic Games. *Sci. Rep.*, 7, 1-11.
- Zhao, N. (2008). Analyzing the Meaning in Interaction in Politeness Strategies in Scent of a Woman. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 629-647.

EKLER

EK-1.

TASLAK HOŞGÖRÜ EĞİLİMİ ÖLÇEĞİ-YETİŞKİN FORMU

AÇIKLAMA

Değerli arkadaşlar,

Size sunulan bu sorular, bilimsel bir araştırma için hazırlanmıştır. Sizin görüşleriniz bu araştırma için büyük önem taşımaktadır. Sadece, soruları dikkatli bir biçimde okuyup size en uygun seçeneğin önüne (X) işareti

koyunuz. Lütfen, cevapsız soru bırakmayınız. İlgı ve yardımlarınız için teşekkür ederim.

Merve ÇAVUŞ
Sakarya Üniversitesi Değerler Eğitimi
Yüksek Lisans Programı Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz: ( ) Kız ( ) Erkek
2. Yaşınız: .....
3. Okuduğunuz Bölüm:.....

	Aşağıda kendinizi tanımlamakla ilgili ifadeler yer almaktadır. Bu konudaki görüşlerinizi, ‘Hiç uygun değil’, ‘Biraz uygun’, ‘Uygun’, ‘Çok uygun’, ‘Tamamen uygun’ maddelerinden size en uygun olanını kutucuğun içine X işareti koyarak belirtiniz.	Hiç uygun değil	Biraz uygun	Uygun	Çok uygun	Tamamen uygun
1.	Hoşgörü sahibi biriyim.					
2.	Affetmeyi severim.					
3.	Başkalarının hatalarını anlayışla karşılarım.					
4.	Arkadaşlarıma içten davranırım.					
5.	Çıkarlarım her şeyden daha önemlidir.					
6.	İnsanları düşman olarak görmekten kaçınırım.					
7.	Arkadaşlarımdan içten davranmasını isterim.					
8.	Herkesin düşüncesine saygı duyarım.					
9.	Arkadaşlarım tarafından sevilen biriyim.					
10.	Arkadaşlarımdan istediğim gibi davranmalarını beklerim.					
11.	Başkalarının hatalarını görmezden gelirim.					
12.	Kimseden nefret etmem.					
13.	Hatasız insan olmaz diye düşünürüm.					
14.	Kendimi başkalarının yerine koyabilirim.					
15.	Arkadaşlarımdan benim gibi düşünmelerini isterim.					
16.	Kavgacı biri değilim.					
17.	Küskünleri barıştırmak beni mutlu eder.					
18.	Farklı düşünceleri hoşgörüyle karşılarım.					
19.	İnsanların farklı olması doğaldır.					
20.	Bana yapılan kötülükleri unutmam.					
21.	Anlayışlı bir insanım.					
22.	İnsanları severim.					
23.	İnsanların farklı düşüncelere sahip olmasını anlayışla karşılarım.					
24.	İnsanları olduğu gibi kabul ederim.					
25.	Düşüncelerimin eleştirilmesini istemem.					
26.	Özür dilemek beni rahatsız etmez.					
27.	Karşımdaki insanın ne hissettiğini anlayabilirim.					
28.	Başkalarının düşünceleri benim için önemlidir.					
29.	Başkalarının da düşünceleri doğru olabilir.					
30.	İnsanlar arasında hoşgörünün yaygınlaşması önemlidir.					

EK-2.

HOŞGÖRÜ EĞİLİMİ ÖLÇEĞİ

Sevgili arkadaşlar,

Size sunulan bu sorular, bilimsel bir araştırma için hazırlanmıştır. Sizin görüşleriniz bu araştırma için büyük önem taşımaktadır. Sadece, soruları dikkatli bir biçimde okuyup size en uygun seçeneğin önüne (X) işareti koyunuz. Lütfen, cevapsız soru bırakmayınız. İlgi ve yardımlarınız için şimdiden çok teşekkür ederim.

Merve ÇAVUŞ

Sakarya Üniversitesi Değerler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz

- Kız
 Erkek

2. Okuduğunuz bölüm

.....

3. Kaç kardeşiniz

- Kardeşim yok
 1-2 kardeş
 3-4 kardeş
 5 ve üzeri kardeş

4. Annenizin eğitim durumu

- Okuma-yazma bilmiyor
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise mezunu
 Üniversite mezunu

5. Aile gelir düzeyiniz

- 2000 ve altı
 2001-4000 arası
 4001- 6000 arası
 6001- 8000 arası
 8001 ve üstü

6. Babanızın eğitim durumu

- Okuma-yazma bilmiyor
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise mezunu
 Üniversite mezunu

7. Aile ortamınızın 'hoşgörü bir ortam' olduğu görüşüne ne ölçüde katılıyorsunuz?

- Hiç katılmıyorum
 Biraz katılıyorum
 Katılıyorum
 Oldukça katılıyorum
 Tamamen katılıyorum

8. Toplumun 'hoşgörülü bir ortam' olduğu görüşüne ne ölçüde katılıyorsunuz?

- Hiç katılmıyorum
 Biraz katılıyorum
 Katılıyorum
 Oldukça katılıyorum
 Tamamen katılıyorum

Aşağıda kendinizi tanımlamakla ilgili ifadeler yer almaktadır. Bu konudaki görüşlerinizi, 'Hiç uygun değil', 'Biraz uygun', 'Uygun', 'Çok uygun', 'Tamamen uygun' maddelerinden size en uygun olanını kutucuğun içine X işareti koyarak belirtiniz.		Hiç Uygun Değil	Biraz Uygun	Uygun	Çok Uygun	Tamamen Uygun
1.	Affedici birisiyim.	1	2	3	4	5
2.	Herkesin düşüncesine saygı duyarım.	1	2	3	4	5
3.	Başkalarının hatalarını anlayışla karşılarım.	1	2	3	4	5
4.	Kendimi başkalarının yerine koyabilirim.	1	2	3	4	5
5.	Başkalarının hatalarını görmezden gelirim.	1	2	3	4	5
6.	Farklı düşünceleri hoşgörülle karşılarım.	1	2	3	4	5
7.	Kimseden nefret etmem.	1	2	3	4	5
8.	İnsanların farklı olması doğaldır.	1	2	3	4	5
9.	İnsanların farklı düşüncelere sahip olmasını anlayışla karşılarım.	1	2	3	4	5
10.	İnsanları olduğu gibi kabul ederim.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİSİ

Merve Çavuş, 1994 yılında Sakarya’da doğdu. İlkokul ve lise eğitimini Sakarya’da bitirdi. 2012 yılında Sakarya Üniversite Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümünde öğrenimine başladı ve 2016 yılında mezun oldu. 2016 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Değerler Eğitimi bölümünde öğrenimine başladı. Şuan Ozanlar Ortaokulu’nda Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak görevine devam etmektedir.

Eposta:mervee.cvs@gmail.com

